

UNIVERZITA KARLOVA

Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Rudý nebo hnědý šátek? Společné i rozdílné osudy
Pionýrské organizace a Junáka v zakladatelském
období komunistického režimu v Československu**

Red or brown scarf? Common and different destinies
of the Pioneer organization and Junak in the early
communist era in Czechoslovakia

Bc. ANNA CHURÁČKOVÁ

Vedoucí práce: PhDr. Petr Koura, Ph.D.
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní obor: N D-ZSV

Praha, 2020

Prohlášení:

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně na základě pramenů uvedených v bibliografii. Všechny prameny jsou řádně uvedeny a citovány. Tato práce nebyla použita k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Praze 7. 12. 2020

.....

Bc. Anna Churáčková

Poděkování:

„Děkuji vedoucímu diplomové práce PhDr. Petru Kouřovi, Ph.D. za podnětné rady a pomoc při tvorbě této práce.“

ABSTRAKT

Cílem diplomové práce je analýza pramenů zachycujících proces vzniku Pionýrské organizace a postupného zákazu Junáka komunistickým režimem na přelomu 40. a 50. let 20. století. Práce si zároveň klade za cíl popsat pohled komunistického režimu na spolek Junák a provést komparaci obou mládežnických organizací. Počáteční část se zabývá vznikem Junáka, jeho vývojem do roku 1945 a především organizací, účelem a obsahem skautské výchovné metody. Druhá ústřední kapitola líčí historii skautského hnutí po druhé světové válce v souvislosti s poválečnou tendencí slučovat mládežnické organizace pod jedno centrální vedení. Navazující část pokračuje objasněním důvodů a okolností, za nichž komunistický režim rozhodl o přerušení skautské činnosti a svěřením výchovy dětí Československému svazu mládeže a jemu podřízené Pionýrské organizaci. Klíčová pasáž zahrnuje též popis úlohy Pionýrské organizace v socialistické společnosti, jejího uspořádání, smyslu, symboliky a výchovného rámce. Závěrečná kapitola představuje prvotní činnost pionýrů v počáteční etapě výstavby socialismu. Následně dokresluje zkoumané historické události pojednáním o pohledu socialismu na etiku a metodiku práce s dětmi prosazovanou skautským výchovným hnutím. Diplomovou práci zakončuje zamyšlení nad společnými a rozdílnými rysy obou organizací. Závěrečný úsek odpovídá na otázku, v čem byl Junák pro režim nepřijatelný a v čem naopak inspirativní. Obsah práce doplňuje stručná charakteristika společenské situace v Československu v 50. letech 20. století.

Klíčová slova

Skauting, Junák, Pionýrská organizace, komunismus

RÉSUMÉ

The diploma thesis analyses the process of creation of the Pioneer organization, and the gradual prohibition of the Scout organization Junák by the Communist regime at the turn of the 1940s and 1950s. The thesis aims to describe the view of the Junák organization by the Communist regime, and to compare both youth organizations.

The first part focuses on the creation of Junák, its development up to 1945, and discusses the organization, meaning and content of the Scout educational method. The second crucial chapter describes the history of the Scout movement after World War II in the context of the post-war tendency to merge youth organizations and give them a single central leadership. The reasons and circumstances under which the Communist regime decided to suspend the activity of the Scout organization and to give full responsibility for the education of children to the Czechoslovak Youth Federation (ČSM) and its part, the Pioneer organization, are examined. The task of the Pioneer organization in the socialist society is described, so are its organization, meaning, symbols and the educational framework.

The concluding chapter presents the early activities of Pioneers in the first socialist years to then discuss the socialist view of ethics and the working methods in youth work put forward by the Scout educational movement. The thesis concludes by reviewing the similarities and differences of the two organizations, outlining in what ways Junák was unacceptable to the regime, and how, on the other hand, it served as an inspiration. A brief characterisation of the social situation in the Czechoslovakia of the 1950s is given.

Key words

Scouting, Junák, the Pioneer organization, Communism

OBSAH

ABSTRAKT	4
SUMMARY	4
ÚVOD	7
1 JUNÁK – VZNIK, PODSTATA A VÝVOJ DO R. 1945	10
1.1 Mládež a volný čas na počátku 20. století	10
1.2 Vznik českého skautského hnutí.....	15
1.3 Podstata a význam skautingu	20
1.4 Historie Junáka do roku 1945	27
2 PIONÝRSKÁ ORGANIZACE – VZNIK A VÝZNAM.....	33
2.1 Proces slučování mládežnického hnutí očima Junáka.....	33
2.2 Organizace a účel zřízení Pionýrské organizace	43
2.3 Výchovná činnost a symbolika Pionýrské organizace.....	54
2.4 Utáhnutí otěží po únoru 1948.....	60
3 PIONÝŘI VS JUNÁCI – PROČ JEDNI ANO A DRUZÍ NE?	63
3.1 Pionýrská organizace v počáteční etapě výstavby socialismu	63
3.2 Rudý skauting.....	70
3.3 Junák očima komunistického režimu.....	73
3.4 Společné a rozdílné rysy junáků a pionýrů.....	78
ZÁVĚR.....	86
SEZNAM ZKRATEK.....	89
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY.....	90
SEZNAM PŘÍLOH.....	94
PŘÍLOHY	I

ÚVOD

Junák a Pionýrská organizace – mládežnické organizace vnímané mnohými už jen při jejich vyslovení značně protikladně. Jsou však tak rozporuplné? V čem bychom našli jejich styčné plochy a v čem se naopak jejich poslání rozchází? Kdy a za jakých okolností se jejich cesty protnulý?

První polovina 20. století nabídla generaci dětí a dospívajících na tehdejší dobu poměrně pestré možnosti, jak organizovaně trávit volný čas a nakládat s nedělním programem. Už od 19. století rostl zájem o tělovýchovné spolky a rozvíjela se organizovaná turistika. Vůdčí postavení mezi mládežnickými organizacemi udržoval český Sokol pěstující především nářaďový tělocvik. V průběhu 20. století jej však co do počtu členů předčily dvě další organizace, které zásadním způsobem ovlivňovaly a uspokojovaly dětský svět, vyvíjely značný výchovný vliv a svým „vyšším“ posláním působily i na celou československou společnost. Junák i Pionýrská organizace zahrnuly (a v případě Junáka i stále zahrnují) pod svá křídla velké množství tehdejší mládeže a získaly si uznání u tehdejších nejvyšších politických státních představitelů.

Ačkoli vznik obou organizací datujeme do 1. poloviny 20. století a v obou případech sehrál v jejich postupném utváření zásadní roli světový vojenský konflikt a události těsně následující, atmosféra jejich počáteční etapy už byla značně rozdílná. Zatímco Junák se rodil v pozdním období existence Rakouska-Uherska a následně vzkvétal v duchu doby první republiky, Pionýrská organizace rostla na pozadí uskutečňování politických ambicí Komunistické strany Československa. Obě organizace tak určovaly tvář mladé generace tehdejší doby a někdejší politická atmosféra je učinila, ať už přímo, či nepřímo, svým nástrojem. Rozdílné doby jejich vzniku určily jejich smysl a účel, důvod, proč byly založeny a kam mají směřovat. Mohly však se svým posláním existovat pospolu?

V rámci událostí následujících po druhé světové válce, a především po únoru 1948, vyvstala tatáž otázka. Junák, v té době oslavující již více jak 30 let své existence, získal konkurenta v podobě Pionýrské organizace, o níž komunističtí funkcionáři rozhodli, že právě ona se stane nositelem a uplatňovatelem komunistické výchovy, a Junáku tak doslova začala „zvonit hrana“. Proč byla však junácká výchovná metoda pro komunistický režim tak nevyhovující, že rozhodl o jejím zákazu? Odvrhli „budovatelé socialismu“ skauting úplně, či jej využili pro své vlastní potřeby?

Cíl a zároveň obsah diplomové práce procházely během její tvorby úpravami vzhledem k epidemiologické situaci způsobené šířením nemoci COVID-19. Původní cíl zahrnoval analýzu činnosti Pionýrské organizace a Junáka na pozadí společensko-politických změn v období 60. let 20. století v Československu. Práce měla zachytit organizační přeměny těchto organizací, jejich vzájemný vztah a následně i osud na počátku tzv. normalizace. Vládní nařízení však uzavřením většiny institucí znemožnila využití potřebných pramenů (zejména archivních materiálů) nezbytných pro dokončení práce a způsobila, že výzkum nemohl být realizován tak, jak byl původně vymezen. Z archivních materiálů byly k dispozici pouze dokumenty o činnosti Junáka v letech 1968–1970 získané v roce 2017 během tvorby bakalářské práce „*Obnova a opět zákaz. Historie organizace Junák v letech 1968–1970 s přihlédnutím k českobudějovickému regionu*“. Ty samotné by však nestačily splnit původní cíl práce. Úprava cíle se proto následně soustředila na oblast zkoumání, ke které byly již některé dobové prameny nasbírány. Předkládaná diplomová práce tak analyzuje s využitím dostupných dobových pramenů a publikací, sekundární odborné literatury a vzpomínek pamětníků uspořádání a poslání obou dětských organizací a objasňuje okolnosti zákazu Junáka a vzniku Pionýrské organizace na přelomu 40. a 50. let 20. století. Cílem práce je zároveň odpovědět na otázky, v čem Junák představoval pro komunistický režim nebezpečí, jak socialistický systém nahlížel na skautskou výchovnou metodu, čím se pionýrský program skautingem inspiroval a co naopak zavrhl.

Úvodní kapitola seznamuje čtenáře s dějinami spolku Junák do roku 1945 a přibližuje prvky skautské výchovné metody. Následující kapitola detailně zkoumá sjednocování mládežnického hnutí po druhé světové válce vyvrcholeném vznikem Československého svazu mládeže a Pionýrské organizace. Zkoumá postupnou proměnu dobových trendů výchovy očima Junáka a náhledu na organizaci Junák a představuje naopak způsob řízení a význam Pionýrské organizace. Kapitulu zakončuje stručné shrnutí charakteristiky období 50. let v Československu. Závěrečný úsek práce už svým názvem „*Junáci vs Pionýři – proč jedni ano a druzí ne?*“ předznamenává svůj obsah. Kapitola pojednává v první řadě o historii Pionýrské organizace v počáteční etapě výstavby socialismu a velmi stručně popisuje osudy obou organizací v letech 1968–1970, kdy se na krátkou dobu jejich cesty opět protnulý. Navazující části se následně detailně věnují pohledu komunistického režimu na skautskou myšlenku, předkládají pojem „rudý skauting“ a představují, jakými prostředky a rétorikou byla vedena komunistická protiskautská kampaň. Celý text diplomové práce uzavírá zamyšlení nad

společnými a rozdílnými rysy obou dětských organizací a zároveň odpovídá na otázku, proč byl skauting pro období 40 totalitních let v Československu nepřijatelný a zároveň inspirativní.

Primární studijní materiály představovaly vzhledem k situaci tištěné prameny a dobové publikace, zejména periodika a skautské či pionýrské příručky, publikace věnující se mládežnickému hnutí v období komunistického režimu a v neposlední řadě skautská a pionýrská kronika z vlastního rodinného archivu. K interpretaci získaných materiálů napomohlo studium sekundární odborné literatury. Výzkum problematiky a z ní vyplývajících bibliografie dějin Junáka a Pionýrské organizace však vykazuje značný nepoměr. Zatímco k dějinám skautského hnutí existuje celá řada prací (sepsaných hlavně skautskými představiteli), např. kolektivní dílo *Skautské století* (vydané k 100. výročí vzniku organizace), *Hledání zaváté stezky* od Milana Svobody, *Kronika čs. skautského hnutí do roku 1990* od Bruna Břečky, *Komunismus a skauti-komunisté* od Karla Lešanovského, příspěvky k pionýrské historii nalezneme víceméně přímo z doby komunistického režimu, především od autorů Otto Čmolíka a Břetislava Hofbauera. V Národním archivu je deponován rozsáhlý, avšak dosud nezpracovaný fond Pionýrské organizace. Vzhledem k uzavření Národního archivu však jeho obsahu nemohlo být využito. Také současná organizace Pionýr disponuje též dosud nezpracovanými archivními materiály Pionýrské organizace, ty se však dle informací od Martina Bělohávky, vůdčího představitele organizace a správce archivu, vztahují víceméně pouze k pionýrské činnosti jednotlivých regionů. Zajímavým a podnětným příspěvkem posledních let je zajisté publikace z roku 2018 od Jiřího Knapíka a Martina France, kteří společně s dalšími autory sestavili komplexní dílo *Mezi pionýrským šátkem a mopedem*, které se zabývá způsoby trávení volného času mládeže za socialismu, k němuž pionýrský program neodlučitelně patří. Během tvorby práce bylo využito v minimální míře metod orální historie jako podpora zkoumaného tématu. Vzhledem k situaci se však původně plánovaný kontakt s vícero pamětníky omezil pouze na rozhovor s vlastním členem rodiny.

1 JUNÁK – VZNIK, PODSTATA A VÝVOJ DO R. 1945

V rámci hledání příčiny vzniku organizace Junák se musíme vrátit v čase na počátek 20. století. Abychom plně pochopili okolnosti, jež daly zapustit kořeny českému, příp. československému, skautskému hnutí, ohlédněme se na styl života rakousko-uherské mládeže na přelomu 19. a 20. století. Český skauting nepřinesl svou ideou jen pouhý další způsob trávení volného času, ale vystavěl výchovný směr, jenž měl v konečném důsledku ovlivnit osobnost jeho členů a zvnitřnit jim určitý životní postoj. Zařadil se tak do výchovně-vzdělávacího systému, a tak do jisté míry utvářel společnost českých zemí. Jací výchovní činitelé tedy nejvíce působili na českou mládež před více než 100 lety?

1.1 Mládež a volný čas na počátku 20. století

1.1.1 Hlavní výchovné složky

Volný čas dětí a dospívajících ovlivňovala v první řadě rodina a školský systém. Způsob života se samozřejmě odvíjel od rodinné situace. Jinak trávily mimoškolní čas děti městské, jinak ratolesti pocházející z venkovských rodin. Jinak museli hospodařit s časem gymnaziální studenti, jinak učňové. Kromě školních povinností zaměstnávala děti práce doma. Na venkově proto nebyly úlevy v docházce z důvodu prací v hospodářství žádnou překvapivou výjimkou. Děti továrníků a živnostníků musely též doma přiložit ruku k dílu. Učňové zas navíc plnili povinnosti v dílně a domácnosti svého mistra. O volném čase v dnešním slova smyslu bychom mohli mluvit zejména u studentů, kteří ze školy odcházeli po poledni, a pak u dětí z výše postavených měšťanských a úřednických rodin. Možnosti však byly omezené, neboť „*městská mládež tehdy měla pro své rozptýlení jen cestičky několika parků, snad vyjíždku parníkem, výjimečně divadelní hru pro mládež a občas primitivní představení začínajícího filmu.*“¹ Tato dívka také mohla být odpoledne dále vzdělávána soukromými učiteli v různých oborech, např. hudbě, zpěvu, recitaci apod., a tak trávit dobu mimo školu.

Nesmíme opomenout, že do života lidí za Rakouska-Uherska zasahoval silným způsobem rytmus církevního roku. Promítal se nejen do rodinné konstelace a životního běhu², ale i organizace školy. V Rakousku-Uhersku bylo

¹ HERLES, František. Jak to začalo. *Činovník*, 1946, roč. 23, zvl. č. Jak jsme začínali, s. 17.

² Za zajímavý beletristický příspěvek popisující život dítěte ve zmiňované době bychom mohli označit sedmidílný cyklus o radostech a strastech Káji Maříka, ve své době velmi populární, jenž původně sepsala Marie Wágnerová-Černá. Dnes je dostupný v několika dalších

římskokatolické náboženství uznáno za státní, bylo proto zařazeno do ústředního učiva základních škol, gymnázií i reálék. Učitel náboženství se také těšil velké váženosti, a to nejen v pedagogickém sboru. Děti se účastnily o nedělích mší svatých společně se svými spolužáky ze třídy. Podílely se na chodu liturgie službou ministrování či chrámovým zpěvem a ve všední den po mši svaté se odebraly opět do školy, kde probíhala tzv. exhorta (kázání s náboženským cvičením). Uvést zde můžeme vzpomínky Rudolfa Plajnera, pozdějšího náčelníka Junáka: „Vzpomínám, jak rádi jsme chodili v mladším žákovském věku na procházku s mladým kaplanem, (...), jak rádi jsme cvičili na faře různé zpěvy, (...) jak jsme se nemohli dočkat nedělního odpoledne, kdy se v sakristii půjčovaly knihy, a jak jsme pokorně a plni vděku říkali zaplať Pánbůh.“³ Mládež tak měla v rámci katolické církve své místo a její představitelé se společně s pedagogy podíleli na výchově a formovali duše svých věřících už od raného věku skrze slavné bohoslužby a katechismus. Aktivity vyvíjely i jiné církve, nicméně prvenství zaujímal právě katolická církev.

Dítěti žijícímu v 21. století nabízí škola a další instituce nepřehledné možnosti, jak trávit volný čas. Den dítěte má tak, pokud daných nabídek využije, jasně a pevně danou strukturu. Mimoškolní výchova na počátku 20. století sice nevykazovala takovou pestrost a zájem ze strany rodin, školy i státu, nicméně existovaly nemnohé společenské složky, které se společně s již výše zmiňovanými činiteli podílely do značné míry na výchově mládeže, ba ve svém důsledku obecně na výchově obyvatelstva. „Významnou společnou tendencí sdružování dětí a mládeže se stalo koncepční a praktické docenění aktivní spoluúčasti na životě společnosti.“⁴ Vymyšlení aktivit pro děti a dospívající tak nebylo bezúčelové a zcela spontánní, lze vystopovat v jejich smyslu jistý cíl a zaměření.

S pronikáním myšlenek vyzdvihujících návrat k přírodě a tíhnoucích k filantropii vzrostl už v 18. století zájem o tělesnou výchovu. Ta byla zahrnuta do školního učiva už Felbigerovou školskou reformou v roce 1774. Za důležitý element v systému výchovy i učebním plánu ji považoval např. filozof Bernard Bolzano (1781–1848) a neopomíjel ji propagovat během své činnosti na Univerzitě Karlově. Vznik tělovýchovných spolků tak šel doslova s dobou a jejich činnost přetrvala do dalších století. Zmínit můžeme například Pražský mužský turnérský spolek (Prager Männer – Turnverein; *1862). Nejpočetnější tělovýchovnou organizaci představoval Sokol, který rozvíjel fyzickou vyspělost především skrze nářadový tělocvik. Jeho existence však byla už od roku

vydáních. Text přináší pro zájemce jedinečný pohled na život dítěte-kluka v období pozdní rakousko-uherské monarchie.

³ PLAJNER, Rudolf. *Zavátou junáckou stezkou: Úsvit českého junáctví*. Praha 1992, s. 11.

⁴ HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha 2004, s. 100.

založení v roce 1862 spojena také s ideovou a politickou představou Sokola jakožto, slovy Miroslava Tyrše: neprůlomné hráze proti všem nepřítelům národa.⁵ Podobně vnímá úlohu Sokola Rudolf Plajner: „*Pro děti z lepších rodin bylo samozřejmé, že chodily jednou týdně do cvičení, neboť Sokolu byla v tu dobu připisována role sjednotitele národa, podle hesla: Co Čech, to sokol.*“⁶ Jako protiváha Tyršova Sokola byly budovány DTJ – Dělnické tělocvičné jednoty (*1894) a katolická tělovýchovná organizace Orel (*1909). Tyršova tělocvičná soustava také odstartovala české sportovní hnutí a zájem o turistiku. Tímto směrem zaměřené kluby se dále vyvíjely i mimo sokolskou organizaci. Už od roku 1895 působil v monarchii spolek Přátelé přírody (německy Die Naturfreunde). Sudetoněmecké hnutí mládeže v Čechách navázalo na spolky ze sousedního Německa a založilo si svou skupinu Deutschböhmischer Wandervogel (v překladu českoněmečtí Tažní ptáci). „*Vznik tohoto společenství představoval úspěch sjednocujících snah sudetských Němců nejen v oblasti pedagogické, ale i politické.*“⁷ Nesmíme opomenout další spolky, jež měly vliv na výchovu mládeže. Turistiku české mládeže podporoval hlavně Klub českých turistů (*1888), dále Spolek feriálních osad (*1901) pořádající prázdninové pobyty pro děti z chudších poměrů, Spolek hasičů, dorostový odbor SVAZU osvětového (působení F. Čády a B. Halaburdy, pozdějších propagátorů skautingu u nás), Český Yacht Klub (působení J. Rösslera-Ořovského, pozdějšího zakladatele vodního skautingu) podnikající pravidelné několikadenní výpravy různými typy lodí.⁸ „*V roce 1900 organizoval Eduard Štorch v Libni družiny hochů, se kterými chodil na vycházky do přírody a zabývali se mj. i archeologickým výzkumem.*“⁹

V mnohém z programu těchto jmenovaných spolků nalezneme shodné prvky se skautskou výchovou – výlety do přírody a její poznávání, táboření, orientace v neznámém prostředí, vázání uzlů a sportovní hry. Aktivity pro

⁵ KÖSSL, Jiří; ŠTUMBAUER, Jan; WAIC, Marek. *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha 2008, s. 109.

⁶ PLAJNER, c. d., s. 12.

⁷ KASPER, Tomáš. *Dějiny německého hnutí mládeže v českých zemích – analýza, prameny, interpretace*. Liberec 2008, s. 17.

⁸ Organizace mládeže vznikaly i jinde ve světě a staly se vzorem pro naše domovská mládežnická uskupení. Jako příklad můžeme uvést Young Men's Christian Association – YMCA (Křesťanské sdružení mladých mužů; *1844) zaměřující se na křesťanskou výchovu. Do ČSR se rozšířila díky čs. legiím v Rusku za první světové války. O 50 let později se dívky dočkaly obdobné instituce, která přijala název Young Woman's Christian Association – YWCA (*1894). V Anglii se od roku 1882 sdružovali mladí v rámci Boy Brigades (Chlapecké brigády). Jejich program byl od začátku v mnohém podobný skautingu. Vydání Baden-Powellovy příručky *Aids to scouting* (Příručka pro zvědy) proto přivítali s nadšením. V Německu působila již zmíněná skupina Die Wandervogel odmítající pruský militarismus a prosazující se jako hnutí svobodně myslících lidí. V posledu zmiňme americký směr Woodcraft Indians, v jehož rámci se jeho autor E. T. Seton snažil probudit v mládeži zájem o přírodu, a stal se tak jedním ze silných ideových zdrojů skautingu.

⁹ BŘEČKA, Bruno. *Kronika čs. skautského hnutí do roku 1990*. Brno 1999, s. 12.

mládež probíhající alespoň z části v duchu skautingu tak nebyly zcela nové a převratné, nýbrž se objevovaly již v předchozím století. Touha po dálkách a dobrodružstvích známá z románů Julese Verna či Karla Maye se probouzela v mnoha dětských srdcích. V tomto duchu se o své vzpomínky z mladistvých let podělil ve zvláštním čísle skautského časopisu *Činovník* (roč. 1946) prof. Dr. J. Gruss: „Začalo to sportovními cvičeními na zahradě vily č. 80 v Ovinecké ul., která tehdy nebyla obklopena ještě činžovními domy jako dnes, nýbrž před ní i za ní až k vodárně byla pole. Přistoupily k tomu boje indiánských čet zcela náležitě vyzbrojených tomahawky, luky a pernatou ozdobou hlavy atd. Naši nepřátelé měli za vůdce pozdějšího mistra v šermu Vil. Torzského, jehož otec měl vilu na rohu této ulice.“¹⁰ Odpověď na toto dětské volání uspokojil u mnohých právě nový výchovný systém – skauting, jenž začal propagovat ve Velké Británii generál Baden-Powell¹¹ a v USA Ernest T. Seton¹².

1.1.2 Propagátoři skautingu v českých zemích

Cesta, která byla zvolena pro šíření skautské výchovné metody v českých poměrech, byla poněkud odlišná od postupů uplatňovaných světovými skautskými zakladateli. U kořenů českého, příp. československého, skautingu stáli totiž pedagogové, nikoliv vojáci. Prvotním impulsem pro větší zkoumání

¹⁰ GRUSS, J. Jak jsme „skautovali“ před skautingem. *Činovník*. 1946, roč. 23, zvl. č. Jak jsme začínali, s. 37.

¹¹ Robert Stephenson Smyth Baden-Powell (1857–1941) se proslavil coby britský důstojník. Svou vojenskou kariéru zahájil v Indii, kde na základě pozorování tamních domorodců sepsal vojenskou příručku *Aids to scouting* pro výcvik průzkumníků. Status národního hrdiny mu zajistila búrská válka v jižní Africe a důmyslná strategie obrany pevnosti Mafeking spočívající v sestavení propracované vyzvědačské sítě, která měla na starost informace a zásobování. A tak i díky hrdinství a dovednostem mladých kluků pověřených průzkumnickou rolí pevnost odolala nátlaku Búrů. Baden-Powell se proto po svém návratu do Velké Británie rozhodl svou původní příručku přepracovat a praktické dovednosti využité při obraně pevnosti přizpůsobit a poskytnout všem dospívajícím hochům, a tak vytvořit nový výchovný směr – skauting. Historicky první, do značné míry experimentální, tábor uskutečnil Baden-Powell s 20 chlapci na ostrově Brownsea v roce 1907. Účastníci tábora se cvičili pomocí her v táboření, lesní moudrosti, první pomoci a umění pozorovat. O rok později spatřila světlo světa kniha *Scouting for Boys* a byla založena organizace Boy Scout. Rok 1908 proto považujeme za oficiální vznik skautingu.

¹² Ernest Thomson Seton (1860–1946) se už od malička chtěl stát přírodovědcem a zasvětil svůj život snaze přiblížit dětem nádheru přírody. Inspirací se mu stal styl života indiánů, založený právě na soužití člověka s okolní přírodou. Poblíž New Yorku v místě Cos Cob pozval místní chlapce do své „indiánské vesnice“. Se skupinou 40 hochů založili indiánský kmen, vyprávěli si indiánské příběhy, učili se jízdě na kánoji, stavět týpí a tábořit. Netrvalo dlouho a Seton vtiskl své myšlenky a aktivitám oficiální ráz. Roku 1902 založil hnutí Woodcraft Indians, pro které sepsal příručku *Svítek březové kůry* (u nás vyšla v úpravě v roce 1970 jako *Knihla lesní moudrosti*). O několik let později byla založena organizace Boy Scouts of America (BSA), v jejímž čele stanul právě Seton. Ke spojení s britským směrem skautingu nikdy nedošlo. Oba hlavní představitelé se sice potkali, nicméně neshodli se na společném postupu. Britský a americký směr se tak rozvíjel odděleně.

skautské myšlenky byl bezpochyby přístup ke knize *Das Pfadfinderbuch*, která se na rakousko-uherský trh dostala v roce 1909. Jednalo se o německý překlad Baden-Powellovy skautské příručky *Scouting for Boys*. Zájem probudila kniha zejména u cvičitelů Sokola a pedagogů, tedy lidí, kteří se prakticky podíleli na výchově dětí.

Prvenství založení českého skautského hnutí se přiřklo učiteli Antonínu B. Svojsíkovi. Nicméně nejprve nesmíme opomenout zmínit další osoby, které se Svojsíkem spolupracovaly či samostatně vytvářely programy pro děti vycházející ze skautské – baden-powellovské či setonovské – myšlenky.

Pokusy o provozování skautingu vyvíjel od roku 1911 František Hofmeister, když založil v Rožmitále skupinu nesoucí název Americká kolonie skautů. Její členové se věnovali učení se dovednostem vhodných k přežití v přírodě. Program tak zahrnoval stopování, polní hry, táboření, signalizaci apod.¹³ Dlouhodobé působení skupiny však přerušila první světová válka, neboť Hofmeister musel narukovat a po válce se na činnost kolonie už nenavázalo.

Tábořit do přírody se svými studenty jezdil i Jan Hořejší, středoškolský profesor v Rokycanech, který uplatňoval zkušenosti získané především v Sokole a četbou knihy *Das Pfadfinderbuch*. Hořejší nezůstal však jen u výletů. Společně s kolegou Bořivojem Múllerem založil v roce 1913 skautské sdružení Psohlavci, kterému navíc přidali i jistý politický ráz: „s užitím směru Setonova i Baden-Powellova, stavíce však místo vlastenecky obranného směru ve skautingu Baden-Powellově české hraničářství Chodů Psohlavců, aby tak zajistili národní ráz našeho skautingu proti vojenským snahám rakouským.“¹⁴

Setonovskou linii „moudrosti lesa“ propagoval učitel přírodopisu na berounském gymnáziu Miloslav Seifert. Kromě založení skupiny Děti Živěny sepsal také dvě příručky: *Kapesní knížka českých junáků* (1913) a *Přírodou a životem k čistému lidství* (1920). Seifert označil skauting za „vše, co volá k novému lidství, co má ze života našeho učiniti život radosti a k potěše sobě i bližním.“¹⁵ V roce 1914 spojil svoji skupinu s Hořejšího Psohlavci, a vytvořili tak jednotnou Obec Psohlavců pod znakem chodského psa.

¹³ Rudolf Plajner se ve své knize *Úsvit českého junáctví* vyjadřuje k Hofmeisterovi spíše negativisticky. Podle něj se Hofmeister sice věnoval praktickým dovednostem skautství, ale nezaměřil se na mravní výchovu, která je ústřední složkou skautingu. Rožmitálský pokus tak za pravý skauting nepovažuje. (PLAJNER, c. d., s. 35.)

¹⁴ MÚLLER, Bořivoj. *Skaut československý*. Praha 1920, s. 15.

¹⁵ SEIFERT, Miloš; MAIXNER, Miloš. *Kapesní knížka českých junáků*. Beroun 1913, s. 6.

1.2 Vznik českého skautského hnutí

1.2.1 Antonín Benjamin Svojsík

Dětství Antonína B. Svojsíka (1876–1938) nebylo příliš jednoduché, neboť po smrti svého otce v roce 1879 vyrůstal společně se svými dalšími třemi bratry Aloisem (později kněz a cestovatel), Františkem (později právník) a Gustavem-Arminem (později operní pěvec a koncertní ředitel) pouze v opatrovnictví matky Ludmily. Všichni tak museli přiložit ruku k dílu k chodu rodiny a od všech sourozenců byl vyžadován zodpovědný přístup. Antonín se mohl pyšnit studijními úspěchy. Vystudoval gymnázium, a jelikož se rozhodl pro dráhu učitele, pokračoval ve studiu na Učitelském ústavu v Praze, který absolvoval s vyznamenáním. Jeho oborem se stal tělocvik. Vyučoval jej nejdříve na gymnáziu v Křemencově ulici, poté na žižkovské reálce (1901–1914) a následně opět na předchozím pracovišti. Kromě vášně pro tělesnou výchovu (už jako dítě vstoupil do Sokola) projevoval zájem o hudbu. Zde je na místě zmínit se o jeho působení v Českém pěveckém kvartetu¹⁶, neboť právě zde obdržel svou přezdívku, která se mu doslova vryla do jména. „*Ono B. byla zkratka z pojmenování Benjamínek, jež dostal jako nejmladší člen kvarteta. Ponechal si je a podepisoval se vždy tímto uměleckým jménem A. B. Svojsík.*“¹⁷ Díky hudbě se také seznámil s Julií Stránskou, se kterou se v roce 1909 oženil.

Právě pedagogika přivedla Svojsíka k myšlenkám provozovat skauting i v českých zemích. Jako učitel věnující se tělesné výchově si stýskal nad klesáním tělesné i duševní stránky mladých a považoval se za horlivého stoupence zavedení praktičtějšího směru vyučování ve školách a výchovy obecně. Svojsík sice věřil, že tělocvik a sport utužuje lidský charakter, uvědomoval si však, že celostní výchova musí obsahovat ještě mnohem více než jen tělesná cvičení.¹⁸

Poté, co se začala šířit zvěst o anglickém a americkém hnutí mládeže, které by snad předčilo v oblíbenosti český Sokol, rozhodl se přesvědčit se na vlastní oči. Už při předchozích dvou pobytech v Americe (1902 a 1905–1906) získával prvotní informace a zkušenosti, nicméně neviděl v nich takové uspokojení a úspěšnou možnost rozšíření na veškerou mládež. V roce 1911 se s pomocí svého švagra Adolfa Stránského, který studoval v Londýně, a tudíž ovládal dobře anglický jazyk, vydal Svojsík do Anglie seznámit se s britským systémem skautingu. I když sám Svojsík přiznal, že ohledně britských skautů

¹⁶ Svojsík se zde skamarádil s Janem Novákem, pozdějším místonáčelníkem Junáka.

¹⁷ Jak šel životem náš Náčelník–Zakladatel. Jeho spolupráce s Janem Novákem. *Junák*, 1939, roč. 26, zvl. č., s. 3.

¹⁸ SVOJSÍK, Antonín Benjamin. *Český skaut: úvodem k nové národní naší instituci*. Praha 1912, s. 3–4.

měl jisté pochybnosti a dobová anglomanie se ho nedotýkala, právě zde Svojsík našel to, co hledal pro svou reformu. Zaujala ho zejména praktičnost, rozmyšlenost a organizovanost britského skautského procesu. O dovednostech anglických skautů se přesvědčil doslova na vlastní kůži, a to jednoho sobotního odpoledne na konci července roku 1911, kdy se vydal jednu takovou skautskou družinu vyhledat. Štěstí mu přálo. Při setkání jej vůdce družiny ochotně seznámil s posláním skautů, nicméně „jako praktický Angličan užil ihned naší schůzky a dal nás, cizince, na další cestě lesem svými svěřenci nenápadně sledovati.“¹⁹ Svojsíka též ohromilo, jak nezměrným sympatiím veřejnosti se těší skauti v Anglii. Jeho nadšení pro věc a rozhodnutí něco obdobného zříditi i ve své domovině se odráží i v pozdějších Svojsíkových příručkách a spisech: „*Idyllicky krásné scény ze života skautů v lesích, ušlechtilost, bezvadnost vystupování, opravdovost v každé práci ať duševní ať tělesné, horlivost v konání dobra, energie a čistá, jasná duše zírající z jejich očí, nepřipouštějí ani zdání klamu.*“²⁰ Ze Svojsíkových slov čítáme až jakési okouzlení. Nejspíše právě to podpořilo Svojsíkovu horlivost zrealizovat české skautské hnutí co nejdříve po návratu. Svojsíkova návštěva Anglie je proto vnímána jako klíčová, neboť právě tady bylo zasazeno pomyslné semínko českého skautingu. Rok 1911 se tak tradičně považuje za zrod českého junáctví.

1.2.2 Skautské počátky

Svojsík opravdu nelenil. Vybaven příručkou *Scouting for Boys* a povolením ji přeložit do českého jazyka, uchýlil se do své myslivny na Vysočině a počal tvořit model českého skautství. Svojsík totiž neměl v plánu britskou příručku slepě přeložit, ale vzít si z ní to, co považoval za vhodné pro české národní podmínky. V britském systému totiž postřehl také skutečnosti, které nepovažoval za příliš sympatické vzhledem k politické situaci. „*Byla to především loajálnost k panovníku, náboženská stránka hnutí a výchova řádného občana vůbec, jak se v cizině zdůrazňovala od pomoci při úrazu na ulici až po výchovu k brannosti.*“²¹ Vzhledem k době měl Svojsík představu budovat skauting jinak než v cizině, a to více národně bez vztahovosti na rakousko-uherskou monarchii²². Po vzniku Československé republiky v roce 1918 navíc Svojsík doplnil svůj skautský model výchovy k přírodě a národu o potřebu programově vzdělávat v mládeži demokratické občany.

¹⁹ SVOJSÍK, A. B. *Český skaut: úvodem k nové národní naší instituci*. Praha 1912, s. 6.

²⁰ SVOJSÍK, Antonín Benjamin. *Základy junáctví*. Praha 1912, s. 7.

²¹ *Na obranu českého skautingu*. Praha 1922, s. 5.

²² Kritiku habsburské vlády nalezneme ve více Svojsíkových spisech. V knize *Výchova občana republiky skautováním* mluví doslova o morovém ovzduší Rakouska, jenž perzekvovalo český národ skrze korupci, byrokracii, militarismus, omezování vzdělanosti aj. (SVOJSÍK, Antonín Benjamin. *Výchova občana republiky skautováním*. Praha 1920, s. 6)

I když se Svojsík do jisté míry ztotožňoval s Baden-Powellem a jeho spíše militaristickým pojetím skautingu (ve smyslu disciplinovanosti, nikoliv výchově k vojenství), distancoval se od jakékoli oficiální vojenské výchovy skautů či vazby na rakouská mládežnická hnutí. Ještě před oficiálním uvedením Svojsíkových junáků byl totiž rakouským školským úřadům podán návrh na zavedení skautství podle vzoru německých a svou povahou militaristických organizací Wehrkraft a Pfadfinder, v jejichž čele by stáli vojenští důstojníci. Svojsík obávaje se případných vojenských povinností skautů v budoucnu uspíšil vydání své příručky pro skauting a odmítal spolupráci s rakouskými úřady, zejména těmi z vojenských kruhů. Důležitost, jakou Svojsík těmto záležitostem přikládal, nám dokládá i úvod k výroční zprávě z roku 1918, kde vrchní vůdce nešetřil expresivními výrazy. Německo označil za hydry, která se v ohromném náporu chystala ovládnout celý svět, a v případě navržených skautských organizací podle německých vzorů odmítavě vyzdvihoval zejména nechutný aparát vojenských manévruů „*se všemi smutně proslulými vlasteneckými recepty výchovy dobře rakousky smýšlející mládeže.*“²³ Svojsík se chtěl co nejvíce oddálit od napojení na cokoliv, co by přispělo k budování rakouského občanského uvědomění nebo rakouského vojáctví. Ačkoli je tedy branná výchova zahrnuta do skautského programu v jiných státech světa, Svojsík ji do junáckých osnov nezařadil, protože, slovy Jaroslava Nováka (pozdější vůdce 5. pražského oddílu): „*by to byla práce pro stát, s nímž jsme byli tehdy v politickém boji.*“²⁴

Svojsík chtěl také skauting co nejvíce odpojit od případného klerikalismu. České junáctví „*nemělo ve svém programu nic z požadované Gottesfurcht (bázně boží), ale (...) svou praktickou činností dokonce odvádělo mládež od nedělních pobožností.*“²⁵ Propagace českého skautingu se tak neobešla bez výtek, zejména spojených s výroky, že je organizován protidynasticky a protiklerikálně.²⁶ Svojsík ovšem náboženský význam skautingu zcela nezatratil: „*Není zajisté třeba příliš pozorně se zahleděti do srdce skautingu, aby bystrému pozorovateli bylo na první pohled jasno, že skauting znamená praktické křesťanství v nejhlubším a nejčistším slova smyslu.*“²⁷ Svojsík tudíž v duchovním rozměru pravděpodobně spatřoval spíše pěstování lidského charakteru k větší šlechtnosti a lásce k vlasti než přímou odevzdanost Bohu (více kap. 1.3.3).

²³ Na obranu českého skautingu. Praha 1922, s. 13.

²⁴ NOVÁK, J. Z prvních let českého skautingu. Činovník, 1946, r. 23, zvl. č. Jak jsme začínali, s. 7.

²⁵ PLAJNER, c. d., s. 10.

Plajnerův výrok zní poněkud rozporupně. Na jedné straně rád vzpomíná na aktivity, které jako dítě absolvoval s mladým kaplanem (viz kap. 1.1.1), na straně druhé považuje junáctví za výchovně pokrokové hnutí právě proto, že se oddálilo od náboženských činností a povinností.

²⁶ Na obranu českého skautingu. Praha 1922, s. 6.

²⁷ LEŠANOVSKÝ, Karel. Komunismus a skauti-komunisté. Praha 2014, s. 10.

Svojsík zároveň požadoval, aby výchova byla co nejvíce harmonická. Provedl proto kompilaci obou směrů, britského a amerického, do které se dále snažil vnést české národní prvky a přizpůsobit ji ryze českým podmínkám. Ze Setona zařadil lásku k přírodě a jistou romantičnost a poetičnost, od Badena-Powella převzal smysl pro pořádek, kázeň a organizaci.²⁸

Svojsík si také přál, aby čeští skauti měli svůj ojedinělý název. Za jeden ze vzorů pro budoucí skauty považoval Chody, v nichž spatřoval symbol statečnosti a pevné vůle. Nabízel se proto již zmiňovaný název Psohlavci. Vítězem se nakonec stal návrh zemského školního inspektora Františka Bílého – *Junák*.²⁹ Chodové však nebyli úplně zatraceni, neboť motiv chodského psa v provedení od českého malíře Mikoláše Aleše byl zvolen do odznaku skautské lilie a do motivu skautských vlajek.

Pouze půl roku po návštěvě Anglie vydal Svojsík první skautské příručky. V únoru 1912 vyšla pouze informační brožura *Český skaut* a v březnu pak *Základy junáctví*. V létě téhož roku vyrazila historicky první skupina 15 českých skautů tábořit do podsadových stanů do Vorlovských lesů poblíž Svojsíkovy myslivny, kde při nástupech zněla už i junácká hymna, kterou pro junáky zkomponoval kapelník Národního divadla Karel Kovařovic na text spisovatele Františka S. Procházky. Ve stejnou dobu vyrazily na letní pobyt do Chodouně u Prahy, byť do zděné budovy, i dívky pod vedením spisovatelky Popelky Biliánové³⁰.

Skautská myšlenka nadchla i další, netrvalo proto dlouho a skautské oddíly začaly vznikat i mimo Prahu. „Pamatuji, že jsme tenkrát mnoho chodili na vycházky, do Krče, k Prokopu, do Šárky, i vlakem do pražského okolí, hlavně ke Karlštejnu. Všude náš kroj budil velkou pozornost, neboť byl něčím naprosto novým a my mnohdy musili při zastávkách ve vesnicích vysvětlovat celému zástupu mladýchstarých kolem nás, kdo jsme a co děláme,“³¹ takto se podělil o své zážitky z prvních skautských let pozdější náčelník Junáka Bohuslav Řehák. Ke skautské výchově se začal hlásit také Josef Rössel-Ořovský, který otevřel brány vodnímu skautingu a zakládal oddíly specializující se kromě Svojsíkem dané metodiky na program na vodě.

²⁸ Převzetí Setonova pohledu na skauting a jeho integrování lze označit v celosvětovém měřítku za jedinečné. Většina zahraničních skautských organizací se odkazuje víceméně pouze k britskému směru a Setona jako pramen neuvádí.

²⁹ Zajímavé je, že se v českých podmínkách ujalo slovo „junák“ a „junáctví“, nicméně pojmenování činnosti ve smyslu „skautovat“ se pod výrazem „junačit“ už neuchytilo.

³⁰ Založit tradici dívčího skautingu svěřil Baden-Powell své sestře Agnes. Hned v počátku se však hlavní propagátorkou a organizátorkou dívčích skautských aktivit stala Olave Baden-Powell, jeho přesně o 32 let mladší žena. Manželé Baden-Powellovi se oba dva narodili 22. 2. Na oslavu narození skautských zakladatelů-manželů slaví skautky v toto datum tzv. Den sesterství.

³¹ ŘEHÁK, B. Začátky naší organizace. *Činovník*, 1946, roč. 23, zvl. č. Jak jsme začínali, s. 9.

Pevnější konstituci hnutí však stále chyběla ústřední instituce, jež by celý program zaštiťovala. Varianty se nabízely dvě – začlenit se pod hlavičku již existující mládežnické organizace, nebo vytvořit novou, zcela vlastní. V prvním případě přicházelo v úvahu zahrnout skauting pod Sokol, což bylo původně i Svojsíkovým přáním. Vedení Sokola této variantě nakloněno příliš nebylo a spolupráci odmítlo. Nakonec vzhledem k všestrannosti skautského programu se přistoupilo k zřízení samostatného sdružení, aby působení pod nějakou již oficiální institucí nenavodilo mylný dojem, že junáctví je pouze odvětvím např. sportu či tělovýchovy. Navíc jak už víme z předchozího textu, skupin, které využívaly v různé míře programu podobného skautskému, bylo více. Vznik nového ústředí řízeného přímo A. B. Svojsíkem se ukázalo být nejschůdnější variantou. „Před založením spolku bylo junáctví organizováno jako skautský odbor Svazu přátel pro tělesnou výchovu mládeže.“³² A tak dne 15. června 1914 započal činnost spolek Junák – český skaut, jehož cílem bylo dle sepsaných stanov organizace „zavádění, řízení, prohlubování a studium i propagace junácké výchovy české mládeže obojího pohlaví v stáří od 10 do 18 let.“³³ A. B. Svojsík se chopil role vrchního vůdce a jemu k ruce byl ustanoven starosta spolku Čeněk Klika a místostarosta František Bílý.

Nadcházející čtyři roky trvající první světová válka však obrátila pozornost jiným směrem. Junák sice dále mohl provozovat činnost, ale skautská základna se kvůli odvodům na vojnu příliš nerozšiřovala, ba naopak. Úspěch slavily naopak dívky. Zásahu v tomto ohledu sklízí Dr. Anna Berkovcová, která se od ledna 1915 postavila do čela odboru pro dívčí skauting, jenž byl zřízen v rámci Junáka, a Vlasta Štěpánová, hlavní vedoucí prvního oficiálního dívčího skautského tábora konaného od 28. června do 14. července 1915 u Živohoště a vůdkyně 1. dívčího oddílu Sasanky.³⁴ Dr. Berkovcová se o své vzpomínky z prvního tábora podělila např. takto: „Že byly i chvíle úzkosti, je samozřejmé. (...) Např. když znamenitě z větvi udělaný příklop našeho sklepa si koza otevřela a smlsala, kde co bylo, nebo když poctivě před půlnocí hlídající Sasanku postrašil blížící se šramot a objevil se při poplachu stopař-skaut, kterého poslali junáčtí dobrodějové pro svou zábavu, aby vyvolali úděs mezi nezkušenými skautkami.“³⁵ V lednu 1915 vyšlo také první číslo nového skautského časopisu *Junák*.

³² ŘEHÁK, B. Začátky naší organizace. *Činovník*, 1946, roč. 23, zvl. č. Jak jsme začínali, s. 9.

³³ Stanovy spolku Junák – český skaut [online]. Praha: Skautský institut. Dostupné z WWW: <http://www.skautskyinstitut.cz/wp-content/uploads/2014/10/Stanovy-Junaka-1914_2014.pdf>

³⁴ Zápisy z akcí oddílu Sasanek jsou nám od roku 2001 přístupné i knižně pod názvem *Z kroniky Sasanek*.

³⁵ BERKOVCOVÁ, Anna. Několik vzpomínek na začátky dívčího skautingu. *Činovník*, 1946, roč. 23, zvl. č. Jak jsme začínali, s. 22.

O strašení a škádlení svých skautských sester vyprávěl za svého života i můj dědeček Miroslav Churáček (1932–2009), který navštěvoval oddíl v Českých Budějovicích, pokračoval

Junáci se během války oficiálně zapojili do humanitární pomoci v rámci Červeného kříže. Po 28. říjnu 1918 a vyhlášení samostatné Československé republiky nastoupili skauti jako výpomoc do Národního výboru. Vypomáhali zejména s úřednickými a poštovními pracemi a fungovali jako spojovací a kurýrní služba. První československé známky tak nesou odkaz na skauty: „Pošta českých junáků – ve službách národní vlády“.

1.3 Podstata a význam skautingu

Pokud bychom využili prostředků etymologie, dopátrali bychom se vysvětlení, že být skautem znamená totéž co plnit roli zvěda, průzkumníka či pozorovatele, jak nás navádí překlad anglického slova *scout*, od něhož je výraz *skauting* odvozen. Tato cesta nás jednoznačně odkazuje na „předky skautů“, kteří skrze vyzvědačskou práci pod velením Badena-Powella bránili jihoafrický Mafeking, a na jejichž základě světový skautský zakladatel vytvářel první příručky a konstitoval první skautské pilíře, zásady a programy. Toto vysvětlení je ale svým způsobem příliš strohé, nepostihuje celou podstatu. Jaký tedy je ve skutečnosti význam slova *skauting*? Co znamená *skautství*? K čemu mě zavazuje stát se *skautem*?

1.3.1 Význam junáctví

Výrazem *skautování* rozumí Baden-Powell práci a vlastnosti zálesáků, objevitelů a hraničářů. Zprostředkováním těchto prvků skrze hry a cvičení docílíme tak i výchovného významu. Pro mladé členy (Baden-Powell to vyčleňuje pouze na hochy) tak skauting v praxi znamená sdružování se ve skupinách, které podporuje jejich rozhodnost, obrazotvornost a romantičnost; pro jejich vůdce zas podporování svých svěřenců v touze vzdělávat a učit se sám. Rodičům přinese ujištění, že skauting podporuje fyzické zdraví, přispívá k vývoji, učí zručnosti, kázni a rytířskosti. Stanovisko národní uspokojí výchova dětí v řádné občany. Za hlavní prostředky k dosažení kýženého cíle volí Baden-Powell pobyt v přírodě, školu práce, tělocvičný program a pevnou organizaci celého systému.³⁶

Víme už však, že český skauting, resp. junáctví, se konstitovalo v jiných podmínkách, a tudíž se specifickým záměrem. Jeho význam se utvářel postupně a po několik let, zejména také zásahem první světové války, jež vypukla krátce po založení skautské organizace v českých zemích. Svojsík přebíral výše zmíněné Baden-Powellovy představy a zprostředkoval je skrze

pak coby vedoucí a podílel se i na obnově junácké činnosti v letech 1968–1970. V paměti mi vyvstávají příběhy právě o nočních přepadech dívčích táborů a tropení si z nich žertů, např. tím, že odnesli z tábořiště celý stan včetně v něm spící hlavní vedoucí.

³⁶ SVOJSÍK, A. B. *Základy junáctví*. Praha 1912, s. 41–42.

Základy junáctví. Nicméně, jak uvádí v roce 1946 Rudolf Plajner v rozhovoru pro časopis *Činovník*, „za první světové války nemohlo se o soustavné výchově a programu snad ani hovořiti.“³⁷

Změna nastala po konci války a vzniku Československa, kdy se skautský program ustálil a vznikla řada, nejen Svojsíkových, spisů, které nám naše otázky dokáží objasnit. V praktické příručce *Skaut československý*, kterou sestavil Bořivoj Müller a vyšla v roce 1920, se definuje skautství jako „sdužování (neb spolčování) mládeže za účelem sebevýchovy,“³⁸ k níž dojdeme, pokud budeme posilovat čestnou povahu, pravdomluvnost, poctivost, šlechtnost, spolehlivost a pěstovat své tělesné i duševní zdraví a pod heslem „Buď připraven“³⁹ budeme vždy přichystáni pomáhat vlasti i bližním. Zakladatelé skautingu viděli ve skautech jakési rytíře, ušlechtilé gentlemany a zároveň soběstačné jedince.⁴⁰ Skautského „rytíře“ však Baden-Powell ani Svojsík neoblékli do železného brnění a neposlali ho do bitevního pole bojovat na život a na smrt. Vybaven by však měl být rytířskými ctnostmi – štědrostí, nezištností, obětavostí, poslušností, zmužilostí, odhodlaností a úslužností k ženám.⁴¹ Ne nadarmo Baden-Powell odkázal skauting pod patronát sv. Jiří, jenž je považován za symbol mravní čistoty, osobní statečnosti, mužné věrnosti a neohroženého boje proti zlu a bezpráví.⁴² Proč zasvětil Baden-Powell skauting zrovna rytířskému světcu, vysvětluje v úvodu VII. kapitoly (*Chivalry of the Knights*) své knihy *Scouting for Boys*: „Jedním z cílů skautingu je obnovit a uvést v život některé ze starých rytířských řádů, které na mravní vývoj našeho národa tak blahodárně působily.“⁴³ Další z pohnutek byl jistě i fakt, že sv. Jiří je patronem Anglie.

³⁷ Rozhovor s bratrem náčelníkem Dr. Rudolfem Plajnerem. *Činovník*, 1946, roč. 23, zvl. č. Jak jsme začínali, s. 4.

³⁸ MÜLLER, c. d., s. 9.

³⁹ Zde Svojsík použil doslovný překlad z anglického skautského hesla „Be prepared!“, byť ve hře byly i další nápady, např. „Vlastní cestou!“; „Napřed povinnost, potom zábava!“; „Vlast především!“

⁴⁰ Tento význam skautingu přetrval (minimálně ve slovech) i do dnešních dob. Stanovy spolku Junák – český skaut z. s. hovoří obdobně, byť upravenou formulací: „Účelem je (...) podporovat rozvoj osobnosti mladých lidí; jejich duchovních, mravních, intelektuálních, sociálních a tělesných schopností tak, aby byli po celý život připraveni plnit povinnosti k nejvyšší Pravdě a Lásce; sobě samým; bližním, vlasti, celému lidskému společenství a přírodě.“

(*Stanovy spolku Junák – český skaut* [online]. Praha: Junák – český skaut z. s. Dostupné z WWW: <https://www.skaut.cz/wp-content/uploads/2018/05/stanovy-junaka.pdf>)

⁴¹ SVOJSÍK, A. B. *Základy junáctví*. Praha 1912, s. 73.

⁴² MARTINOVSKÝ, J. O. Smysl úcty svatého Jiří v junáctví. *Činovník*, 1946, roč. 23, č. 4, s. 49.

⁴³ Překlad z originálního znění: „One aim of the Boy Scouts scheme is to revive amongst us, if possible, some of the rules of the knights of old, which did so much for the moral tone of our race.“

BADEN-POWELL, Robert S. S. *Scouting for Boys*. [online] New York 2004, s. 271. Dostupné z WWW: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/natl-ebooks/reader.action?docID=737318>

Překlad textu z: MARTINOVSKÝ, J. O. Smysl úcty svatého Jiří v junáctví. *Činovník*, 1946, roč. 23, č. 4, s. 49.

Baden-Powell věřil, že i když se doba od 4. století značně změnila, mravní zásady, které tento světec zaštiťuje, je třeba ctít a dodržovat nadále.

1.3.2 Prostředky a organizace skautské výchovy

Za hlavní prostředek skautské výchovy označil Svojsík přírodu. Právě v ní lze dosáhnout úplné tělesné zdatnosti. Proto základním programem skautů bylo (a je) táboření a činnosti s ním spojené – stavba, práce se dřevem, vaření, zásobování atd. Nad neduživostí a špatnou fyzickou kondicí dospívajících si zoufal také MUDr. Čeněk Klika, první starosta spolku Junák – český skaut. Upozornil na fakt, že škola klade vzdělání nad zdárný tělesný vývoj. Za nejúčinnější prostředek pro nápravu považoval vydatný pohyb v přírodě, který může dětem zprostředkovat právě skautování: „*Ono jest dnes nejvhodnějším a také nejlacinějším prostředkem ku zlepšení tělesného rozvoje mládeže, hl. středoškolské, nehledě k tomu, že také přispívá ku šlechtění ducha a vytríbení povahy. (...) Nemůže skautování přivoditi žádného poškození zdraví.*“⁴⁴ Velkou váhu přikládá Svojsík pozorování přírody a života v ní. V tomto ohledu musí každý skaut dobře ovládat schopnosti vhodné k přežití v přírodě – rozdělání ohně, orientace v mapě, signalizace atd. Aby toho byl schopen, kladl Svojsík důraz na tělesná cvičení od překonávání překážek, udržování rovnováhy po slézání skal. Tělesnou kondici podporuje i vedení mládeže k práci nejen v táboře, v oddíle, ale i doma, neboť skrze práci posilujeme nikoliv jen své tělo, ale i svou duši. Skaut přírodu pouze nevyužívá a pozoruje, ale také ji chrání. Za ctnost považoval Svojsík též abstinenci. Lihoviny a tabák byly vnímány v době tábora za věci nepřípustné, jejich odřeknutí i v mimotáborovém životě za věc vítanou.

Skauting lpí též na pevné organizaci a setkávání mladších se staršími. Hlavní výchovnou jednotkou je družina o 6–10 lidech, kterou vede zkušený rádce. „*Několik družin tvoří oddíl se samostatným vůdcem. Oddíly sdružují se ve sbory a organizace místní, tyto v okresní a krajské (župní), které jsou pak podřízeny společnému ústředí.*“⁴⁵ Celý program je provázán systémem zkoušek, nováčkovských⁴⁶, vůdcovských a odborných. „*Absolvent nováčkovské zkoušky se tehdy nazýval junáček, skaut druhé třídy měl čestný název jun a teprve ten, kdo složil s úspěchem zkoušku první třídy, měl právo na jméno junák.*“⁴⁷ Při zkouškách se kladl důraz zejména na dobré skautské chování, dodržování skautského zákona a skautské znalosti o táboření a přírodě.

⁴⁴ KLIKA, Čeněk. *Názor lékaře o skautování*. Praha 1915, s. 6.

⁴⁵ SVOJSÍK, A. B. *Výchova občana republiky skautováním*. Praha 1920, s. 17.

⁴⁶ Systém nováčkovských a odborných zkoušek dle *Základů junáctví* viz příloha č. 1.

⁴⁷ Rozhovor s bratrem náčelníkem Dr. Rudolfem Plajnerem. *Činovník*, 1946, roč. 23, zvl. č. Jak jsme začínali, s. 4.

1.3.3 Duchovní složka skautingu

Prvotní významní představitelé skautingu ve svých spisech upozorňují, že velice pestrá povaha skautingu, zahrnující různé složky výchovy od antických, zálesáckých, tělovýchovných, sportovních, tábornických, přírodovědeckých, mravních a vědeckých, nesmí vést k zaměňování skautingu za pouhou některou ze zmiňovaných složek. Skauting nesmíme považovat za sport či pouhý camping, neboť tělesná cvičení a táboření jsou v první řadě pouze částí celého programu, prostředkem k dosažení cíle (tj. tělesná a mravní výchova), nikoliv cílem samotným. Nemalá, de facto ústřední, část skautské výchovy zahrnuje výchovu mravní, která vede k posilování charakteru osobnosti, aby skaut mohl plnit úlohu již zmíněného moderního rytíře. „Skauting zdůrazňuje staré pravidlo o nicotnosti veškerého vědění a všech dovedností, pokud nebyly postaveny do služeb ušlechtilé ideje.“⁴⁸ Ušlechtilé ideje lze dosáhnout skrze oddání se skautskému zákonu, který zahrnuje celkem 10 položek⁴⁹:

1. Skautovi je slovo svaté.⁵⁰
2. Skaut je věrný a oddaný.
3. Skaut je vždy hotov tělem i duší pomáhati bližnímu.
4. Skaut je bratrem každého skauta a přítelem všech lidí dobré vůle.
5. Skaut je zdvořilý a úslužný.
6. Skaut je ochráncem přírody a cenných výtvorů lidských.
7. Skaut je poslušný.
8. Skaut je veselý myslí, vlídný a usměvavý.
9. Skaut je spořivý a hospodárný.
10. Skaut je čistý v myšlení, slovech i skutcích.

Pojítko všech bodů skautského zákona pak představuje skautský slib, který zavazuje k loajalitě a věrnosti skautské myšlence: „1. Milovati vlast svou, republiku Československou a sloužiti ji věrně v každé době; 2. plniti povinnosti vlastní a zachovávat zákony skautské; 3. duší i tělem býti hotov pomáhati bližnímu.“⁵¹

⁴⁸ ŠIMÁNEK, Josef. *Skauting: jeho podstata, význam a ethika*. Praha 1925, s. 88.

⁴⁹ Tamtéž, s. 88.

SVOJSÍK, A. B. *Základy junáctví*. Praha 1912, s. 59, 674–677.

Československý skauting. Praha 1935, s. 3.

MÜLLER, c. d., s. 18–22. (mírně pozměněné formulace)

ŠANTORA, Roman; NOSEK, Václav; JANOVO, Slavomil; DOSTÁL, Václav. *Skautské století*. Praha 2012, s. 3. (mírně pozměněné formulace)

SEIFERT; MAIXNER, c. d., s. 8. (mírně pozměněné formulace)

KOMISIONER. *První kroky ve skautingu*. Praha 1921, s. 16–18. (mírně pozměněné formulace)

⁵⁰ Jedním ze skautských vzorů se stal český král Jiří z Poděbrad, kterého Svojsík považoval za symbol snahy o mírovou spolupráci. Jeho heslo „Pravda vítězí“ tak umístil právě na první místo skautského zákona.

⁵¹ *Československý skauting*. Praha 1935, s. 3.

ŠIMÁNEK, c. d., s. 89.

ŠANTORA; NOSEK; JANOVO; DOSTÁL, c. d., s. 24.

Z prvního bodu skautského slibu cítíme silnou národní vazbu skautingu na český stát. Sám Svojsík navíc upozorňoval na své přesvědčení, že obrana vlasti patří mezi nejvyšší cíle národní povinnosti.⁵² Zajímavé je, že v *Základech junáctví* nenalezneme o samotném slibu prakticky žádnou zmínku až na krátký výrok v závěru, že nováček „slibuje na svou čest, že se všemožně přičiní, aby řádně plnil veškeré povinnosti junáků i své vlastní, a že bude při každé příležitosti svým bližním ku pomoci.“⁵³ Verze výše jmenovaného skautského slibu vznikla až po vzniku ČSR v roce 1921, o dvanáct let později doplněna dovětkem „K tomu mi dopomáhej Bůh!“⁵⁴ Obřad složení skautského slibu obsahoval zdvihnutí tří prostředních prstů pravé ruky a odříkání závazných slov.⁵⁵ V původní anglické verzi slibu se však první bod lišil. Angličtí skauti se zavazovali svou ctí k lásce a plnění povinnosti k Bohu, dále pak k národu a bližním a v posledu skautskému zákonu:

„On my honour I promise that:

- 1. I will do my duty to God and the King.*
- 2. I will do my best to help others, whatever it costs me.*
- 3. I know the scout law, and I will obey it.“⁵⁶*

Československý slib se viditelně oproštuje od prvků náboženské výchovy s účelem, aby skauting mohl být pro všechny. V zařazení povinností k Bohu a králi do skautského slibu spatřoval Svojsík vzhledem k době značnou obtíž a zdráhal se tento bod převzít doslovně. Duchovní rada Junáka v roce 1946 však upozornila, že skauti se zavazují plnit povinnosti vlastní, pod které spadají i povinnosti náboženské. Vyzvala skautské vůdce, aby dbali na dodržování těchto povinností, a tím respektovali junácký slib: „*Byl by špatným vedoucím ten, kdo by nebděl nad tím, jak jeho svěřenec, jemuž je vychovatelem (...), vykonává i povinnosti, které mu ukládá jeho náboženství.*“⁵⁷ Na odlišnost formulace anglického a čs. slibu upozornili skautští bratři Radko Kadlec (katolík) a Jan Urbánek (evangelík) v roce 1946 v článku v časopise *Činovník*. Podle nich práce

⁵² *Na obranu českého skautingu*. Praha 1922, s. 15.

⁵³ SVOJSÍK, A. B. *Základy junáctví*. Praha 1912, s. 682.

⁵⁴ Od vydání *Základů junáctví* (1912) do roku 1921 nalezneme v pramenech vícero verzí prvního bodu skautského slibu:

- a) Podle *Kapesní knížky českých junáků* (1913) nováček odříkává na prvním místě slibu: „1. že budu věrným ideálům vlastní své duše.“ (SEIFERT, MAIXNER, c. d., s. 13.)
- b) V oficiálním tiskopisu přihlášky z roku 1915 je předepsáno: „1. milovati vlast a sloužit jí věrně v každé době.“ (Čeští skauti ve službách humanity. *Junák*, 1915, r. 1, s. 21.)
- c) O prázdninách roku 1916 skládali ve Svojsíkové tábore nováčci slib, že: „1. budou milovat vlast svou.“ (WOLKER, Jiří. *Táborový deník šestnáctiletého skauta Jiřího Wolker*. Praha 1928, s. 26.)

⁵⁵ Tento obřad popisuje např. román *Skautská srdce* od Jaroslava Nováka z roku 1920 či příručka *Proní kroky ve skautingu* z roku 1921 (pro Obec čs. Baden-Powellových Skautů), jejíž přesný obsah je k nahlédnutí v příloze č. 2.

⁵⁶ ŠANTORA; NOSEK; JANOV; DOSTÁL, c. d., s. 24.

⁵⁷ Z duchovní rady Junáka. *Činovník*, 1946, roč. 23, č. 5, s. 76.

s mládeží vyžaduje jasné definované a ohraničené formulace mravních předpisů, jinak dojde k mravní laxnosti a nedůslednosti. Český slib podle nich vykazuje neúplnost, která vychází z bezradnosti našeho vnitřního života a nepevným uznáváním Boží autority. Pouhý výrok „povinnosti junáků a vlastní“, uvedený v *Základech junáctví*, označili za nedostatečný a nejasně vymezený. Navrhli, aby výčet všech tří mravních závazků, včetně lásky a služby Bohu, zůstal zachován, „*ale prohlásili, že hoši a dívky, kteří nevěří, vypustí při slibování zmínku o Bohu.*“⁵⁸ Tento problém vyvstal i po sametové revoluci v roce 1989. Skautští vůdcové se proto dohodli na jakémsi kompromisu a explicitní vyjádření o službě Bohu zaměnili za službu Pravdě a Lásce.⁵⁹ Zachovány tak víceméně zůstaly základní pilíře:

1. povinnost k Bohu (ve smyslu respektování vyšších hodnot a principů);
2. povinnost k bližním;
3. povinnost k sobě.

1.3.4 Skautská symbolika

Trojici bodů skautského slibu a zároveň hlavních myšlenkových pilířů symbolizují tři listy lilie, kterou převzalo britské skautské hnutí do svého znaku. Zvolit lilii do skautského znaku nebylo prvoplánové. Ve 14. století mořeplavec Flavio Gioja obohatil námořnickou buzolu o kresbu lilie, která měla sloužit jako ukazatel severu. Holanďané v 16. století kompas dále zdokonalili, přičemž větrná růžice měla celkem 32 hrotů, včetně lilie na severní straně. „*Jistota správného směru, kterou označuje střelba busoly je i jistota skauta, že jeho pouť životem pod znamením lilie bude úspěšná.*“⁶⁰ Svojsík si na počátku pohrával s myšlenkou, že pro znak českých skautů zvolí chodského psa.⁶¹ Ten však využívala už skupina Psohlavci (Jan Hořejší). Definitivní odznak junáků byl zvolen až v roce 1918, a to spojením varianty lilie, do jejíhož středu se umístil chodský pes⁶². Tento odznak reprezentoval československý skauting, později pak zůstal pro skauty v českých zemích. Skautky následně zvolily za svůj odznak jetelový trojlístek s kompasovou střelkou a dvěma pěticípymi

⁵⁸ KADLEC, R.; URBÁNEK, J. Trojí druh mravních povinností a junácký slib. *Činovník*, 1946, roč. 23, č. 10, s. 149.

⁵⁹ Celý text slibu: „*Slibuji na svou čest, jak dovedu nejlépe: sloužit nejvyšší Pravdě a Lásce věrně v každé době, plnit povinnosti vlastní a zachovávat zákony skautské, duší i tělem být připraven(a) pomáhat vlasti i bližním.*“ (příp. dovětek „K tomu mi dopomáhej Bůh.“) (*Stanovy spolku Junák – český skaut* [online]. Praha: Junák – český skaut z. s. Dostupné z WWW: <https://www.skaut.cz/wp-content/uploads/2018/05/stanovy-junaka.pdf>)

⁶⁰ ČÁKA, Jan. *Skautská symbolika*. Praha 1990, s. 27.

⁶¹ Asi prvním využitím Alšova chodského psa byl ukázkový tábor konaný ve dnech 27. a 28. září 1913 v Praze na Trojském ostrově, kde bílý štít s černou psí hlavou zdobil táborovou bránu. Nejednalo se však o oficiální český skautský znak. (ČÁKA, c. d., s. 31.)

⁶² Skautská symbolika viz příloha č. 3.

hvězdami, jenž podobně jako lilie odkazuje na tři body skautského slibu, ukazatel správného směru a skautský zákon (10 cípů hvězd = 10 skautských zákonů).

Slibu, zákonu a jejich dodržování je ve skautingu přikládána velká vážnost. „*Skaut nikdy nesmí zapomenouti, že je skautem, a skautský ideál, jemuž byl slavnostně přísahal věrnost (...) vznáší se před ním nepřetržitě.*“⁶³ Často se v příspěvcích skautských představitelů setkáváme se slovy a výroky, v nichž mezi řádky cítíme velké zapálení pro věc. I dnes pociťují skauti silnou přitažlivost, náklonost a loajalitu skautské myšlenky i v dobách, kdy se aktivně na činnosti oddílu nepodílejí.

Důležitým sjednocujícím, posilujícím a reprezentujícím prvkem byl i stejnokroj, díky kterému se jeho nositel viditelně hlásí ke skautské myšlenky. Podoba skautského kroje měla svůj vývoj. V *Kapesní knížce českých junáků* z roku 1913 se zavedl kroj dle anglického vzoru, tedy: modrá, khaki zelená nebo šedá košile se dvěma kapsičkami, vázanka dle barvy sboru (sjednocení barvy skautského šátku na hnědou dochází až v roce 1939), krátké khaki kalhoty ke kolenům, tmavé punčochy (pod kolena přehnuty dolů), hnědé nebo černé boty, klobouk barvy khaki s plochou střechou a řemínkem pod bradou a hůl.⁶⁴

Skautská výchova se tedy vyznačuje všestranností, neboť integruje do sebe tělesnou, praktickou, sociální i mravní složku.⁶⁵ „*Není úkolem skautingu, aby hoch byl prvotřídním závodníkem, ale žádáme, aby byl zdravý a tělo jeho všestranně vyvíčeno; nechceme, aby léčil, ale dovedl opatřit první pomoc; (...) nebude detektivem, ale má se naučit dobře vidět a bystře usuzovat; (...) nevychováváme pro politickou arénu, ale připravujeme pro politický život.*“⁶⁶ Jednotlivé složky mají své pořadí, které by se v ideálním případě mělo dodržovat. „*Na prvním místě je výchova mravní, na druhé výchova rozumová, nižších poznávacích mohutností a tělesná.*“⁶⁷ Junáctví je výchova individuální, ale směřuje k potřebám kolektivu. Bohuslav Řehák shledává výhody skautské výchovy i v její praktičnosti vzhledem k věku členů. Podle něj skauting řeší zvlášť šťastně výchovu v době puberty a doplňuje školní vzdělávání. Junáckou metodu označil za nejvhodnější z hlediska rodiny, školy a státu.⁶⁸

⁶³ ŠIMÁNEK, c. d., s. 95.

⁶⁴ SEIFERT, MAIXNER, c. d., s. 12.

Stejný popis předepsaného stejnokroje nalezneme v příručce junáků Obce čs. Baden-Powellových Skautů pod názvem *První kroky ve skautingu*. (KOMISIONER, c. d., s. 5.). Popis skautského kroje viz příloha č. 4.

⁶⁵ SVOJSÍK, A. B. *Základy junáctví*. Praha 1912, s. 54.

⁶⁶ Junáctví je veliká hra. *Činovník*, 1946, roč. 23, zvl. č. Junácké táboření, s. 49.

⁶⁷ KADLEC, Radko. Junáctví jako výchova. *Činovník*, 1948, roč. 25, č. 1, s. 2.

⁶⁸ ŘEHÁK, Bohuslav. Svérázné hodnoty a cíle junáctví. *Činovník*, 1946, roč. 23, č. 4, s. 53.

1.4 Historie Junáka do roku 1945

1.4.1 Zlatá junácká léta (1918–1938)

Konec první světové války a vznik Československé republiky (dále jen ČSR) vnesl do skautských dějin další výzvy. Ukončení válečných operací, návrat přeživších a konec odvodů přispěl nejen početní základně junáckého spolku, ale otevřel další programové možnosti. První podstatnou změnou bylo nové státoprávní uspořádání, které vedlo k rozšíření okruhu zájmu skautských vůdců na obyvatelstvo československé, nikoliv pouze na české země. Junáčtí vrchní představitelé se netajili radostí ze vzniku republiky (jak se můžeme dočíst ve skautské literatuře vzniklé krátce po rozpadu Rakouska-Uherska), ba dokonce rozšířili skautský program o výchovu v demokratické občany. Dle slov A. B. Svojsíka si junáci vytkli jasný cíl: „*Je to výchova k pravému občanství. A pravých oddaných, obětí schopných občanů potřebuje naše republika, nejprve.*“⁶⁹ Podle tohoto nově vytknutého směru označil i prezident Tomáš G. Masaryk junáctví za výchovu k republikánství⁷⁰ a vyjádřil podporu československému skautingu.⁷¹ Tři tisíce československých skautů vzdalo hold nově zvolené hlavě státu na Pražském hradě dne 9. května 1920. Svojsík v souvislosti s touto akcí projevil též Masarykovi svou přízeň a přihlásil celé hnutí pod ochranu prezidentského postu: „*Vy pane presidente, jenž po celý život vysoko třímal jste v ruce bílý prapor pravdy a humanity, stal jste se (...) nejskvělejším vzorem českého skauta, junáka. (...) I my hlásíme se k Vám s oddaností synovskou a není v širém světě otce, který by měl děti, jež by jej více milovaly než my Vás.*“⁷² Oddanost duchu první republiky a silné národní cítění odrážela také už závazná a oficiální formule prvního bodu skautského slibu: milovati vlast svou republiku Československou (viz kap. 1.3). Podzim 1918 tudíž zahájil novou éru, teď již československého skautingu, a před skautskými činovníky stála nyní řada povinností.

V prvé řadě se muselo upevnit hnutí na vnitrostátním i mezinárodním poli. Spolek Junák byl sice v době vzniku republiky aktivní už pět let, ale nepředstavoval jedinou instituci hlásící se ke skautské metodice. Takovou organizací byla např. Československá obec Psohlavců (spolek vzniklý spojením Seifertových Děti Živěny a Psohlavců J. Hořejšího) hlásící se k Setonovu woodcraftingu a představující pro Junák největšího konkurenta. Paralelně s těmito organizacemi provozovali skauting Děti Svobody (zakladatel Bořivoj Müller) a Skauti Besídkoví (zakladatel Bohumír Halaburda). Sjednocení těchto

⁶⁹ SVOJSÍK, Antonín Benjamin. *Signály z neznáma*. Praha 2016, s. 65.

⁷⁰ Světla a stíny. *Činovník*, 1946, roč. 23, č. 3, s. 40.

⁷¹ *Na obranu českého skautingu*. Praha 1922, s. 13.

⁷² SVOJSÍK, A. B. *Signály z neznáma*. Praha 2016, s. 66.

organizací se povedlo dne 7. června 1919, byť se jednotliví zástupci neshodli na všech bodech ohledně směřování nově vzniklé instituce. Sloučený Svaz junáků-skautů Republiky československé (dále jen Svaz) řídil Hlavní stan skládající se z ústřední rady a náčelnictva. Tyto přední pozice obsadili A. B. Svojsík (náčelník), M. Seifert (místonáčelník), E. Milčicová (náčelní), J. Rössler-Ořovský (starosta). Jak vidíme, do vůdčích rolí se dostali zejména představitelé původního Junáka, což zajisté podpořilo vytváření dalších třecích ploch. Nakonec stačily pouhé tři měsíce a ze Svazu odešli jak Děti Svobody, tak Skauti Besídkoví, neboť nesouhlasili s baden-powellovským pojetím skautingu. Jako reakce na jejich odchod vznikl v rámci Svazu odbor tzv. Baden-Powellových skautů, který se ale také po nějaké době rozhodl kráčet po své vlastní samostatné cestě. Ve Svazu tak skončily pouze oddíly bývalého Junáka a místo sjednocení vznikaly další Svazu opoziční skupiny, např. Federace československých skautů založená B. Müllerem. Skautská platforma se v dalších letech nadále tříštila i vznikem dalších spolků, jako např. Federace socialistických junáků, Skautské odbory Dělnických tělocvičných jednot, Spojené sbory junáků sokolských, Skauti práce aj. K požadovanému zlepšení situace sice nedošlo, nicméně Svaz jako jediný získal uznání na mezinárodní scéně jakožto zástupce skautingu u nás, proto se vydáme právě v jeho stopách.

V létě 1920 se vydalo devět českých skautských delegátů do Londýna na 1. světové jamboree⁷³. Československý skauting se tak dostal do hlubšího povědomí světových skautských vůdců, a dokonce se díky tomu dále zapojoval do konstituování mezinárodních skautských organizací. A. B. Svojsík si na jamboree vysloužil členství v nově vzniklém mezinárodním skautském výboru, a navíc byl osobně z rukou Badena-Powella oceněn nejvyšším skautským vyznamenáním – Řádem stříbrného vlka. Československou republiku bychom také našli v seznamu zakládajících států světové skautské (chlapecké) organizace The World Organization of the Scout Movement (WOSM; *1922). Až do roku 1937 se junáci aktivně účastnili všech světových jamboree, v Dánsku (1924), Anglii (1929), Maďarsku (1933)⁷⁴ a Holandsku (1937).⁷⁵ V roce 1928 se čs. Junák připojil k členství organizace pro skautky WAGGGS (World Association of Girl Guides and Girl Scouts). Rostl také zájem ze strany zahraničních skautských skupin putujících po střední Evropě o návštěvy v ČSR. Pro tento účel musel být dokonce při Svazu sestaven tlumočnický sbor. Ve 30. letech se udržoval pravidelný výměnný styk spočívající v zasílání fotografií a článků s 60 zahraničními skautskými

⁷³ Pojmem *jamboree* skauti označují skautský sjezd.

⁷⁴ Pro rok 1933 se nabídlo konání jamboree v Praze, avšak akce se ukázala být až příliš finančně náročná, z toho důvodu Svaz tento návrh odmítl.

⁷⁵ *Československo na Jamboree Míru 1947*. Praha 1947, s. 7.

redakcemi. V roce 1931 hostila Praha ve Stromovce a na Císařském ostrově účastníky Slovanského jamboree.

Ústřední organizační složky byly již víceméně upevněny, na řadu však přišlo vzdělávání činovníků, kteří by zajišťovali skautské vedení v jednotlivých regionech. V létě 1919 měl totiž Junák registrovaných 162 oddílů, do dvou let se ale jejich počet rozrostl na 500 a dále stoupal.⁷⁶ Pro potřeby vyškolení skautských rádců začal vycházet už v roce 1919 časopis *Vůdce*. Od roku 1923 se pořádaly tzv. lesní školy, jejichž absolventi byli kvalifikováni k práci ve skautských oddílech, výchově nováčků, pořádání táborů atd. Asi nejnámější osobností z řad instruktorů lesních škol byl Velen Fanderlik, hlavní zpravodaj pro lesní školy od roku 1933. Pevně zakotvena do stanov a metodiky tak musela být i většina předpisů (slib, zákon, odznak, odborky, zkoušky, kroj aj.).

Na počátku 30. let se začal rozvíjet katolický skauting. Ústředí katolických skautů v Čechách se stalo oficiálním členem Svazu, avšak zachovalo si značnou autonomii, takže měli např. svůj vlastní slib. Nicméně rozšíření Svazu o jejich členství zahýbalo statistikami. Navzdory hospodářské krizi (1929–1933) tak junáci zaznamenali prudký členský vzestup. K 1. lednu 1934 registroval Svaz celkem 38 793 členů, včetně činovníckého sboru a odborných instruktorů.⁷⁷ O dva roky později překonala členská skautská základna hranici 58 000⁷⁸ a v roce 1937 už 61 000.⁷⁹ Patnáctiletému výročí v roce 1934 tak nechyběly ódy na skautskou práci v uplynulých letech: „Počet skautů vzrůstá, zdokonaluje se a prohlubuje i způsob skautské výchovy.“⁸⁰ Vděk skautům u příležitosti výročí vyjádřil prezident senátu František Soukup: „Není o tom nejmenší pochyby, že naše republika (...) zavázána jest velikými díky veškeré skautské práci, Svazu a jeho pracovníkům za vše, co v dobách převratu i později, v době poválečné, vykonali pro upevnění a zajištění celého našeho státu.“⁸¹ Své uznání zažily také skautky. V roce 1935 byl název organizace rozšířen na Svaz junáků-skautů a skautek RČS. Výsadou skautek se stalo nově zavedené pokládání trojlístku z modrého filcu pod liliový slibový odznak.⁸²

Stahující se mračna nad Evropou ve 2. polovině 30. let však dělala starosti i skautským vůdcům. Tak jak starosta Svazu Edvard Beneš předznamenával ve svém projevu 26. února 1934, rozpínající se vliv Třetí říše nevěstil pro junáckou činnost nic dobrého: „Dnes více nežli jindy platí Vaše heslo: *Buď připraven!* (...) *V takové době je dobře, aby naši skauti tím více přilnuli ke svým ideám a plnili je ještě*

⁷⁶ ŠANTORA; NOSEK; JANOV; DOSTÁL, c. d., s 75–76.

⁷⁷ Československý skauting. Praha 1935, s. 30.

⁷⁸ ŠANTORA; NOSEK; JANOV; DOSTÁL, c. d., s 100.

⁷⁹ SVOBODA, Milan. *Hledání zaváté stezky: z historie českého skautingu*. Praha 1994, s 48.

⁸⁰ Československý skauting. Praha 1935, s. 17.

⁸¹ Tamtéž, s. 11.

⁸² Tato tradice je zachována dodnes.

s větší energií.“⁸³ Události roku 1938 sledovalo s napětím i vedení Svazu. Dne 14. září 1938 vydalo náčelnictvo následující pokyny: „Dále Vás žádáme, abyste ihned nabídli své služby civilní protiletecké obraně (CPO), neboť skauti právě zde mohou se znamenitě uplatnit, zejména ve službě hlásné, poplachové a spojovací. Dále počítá se spoluprací skautů Čsl. Červený kříž.“⁸⁴ Skautské řady zasáhla navíc nepříjemná událost – dne 17. září 1938 zemřel po vážné nemoci zakladatel českého skautingu A. B. Svojsík. Tři tisíce skautů a skautek v čele s Rudolfem Plajnerem se s vrchním vůdcem a náčelníkem rozloučily 20. září v chrámu sv. Ludmily v Praze a v průvodu jej doprovodily na vyšehradský hřbitov. O deset dní později podepsali zástupci čtyř států – Německa, Itálie, Francie a Velké Británie – tzv. Mnichovskou dohodu o odstoupení čs. pohraničí Německé říši. Celkem 220 oddílům z pohraničí odzvonilo a jejich majetek byl zabaven německými oddíly Hitlerjugend.

1.4.2 Pod hákovým křížem (1938–1945)

Do období druhé republiky, jak nazýváme dobu od podepsání Mnichovské dohody (30. září 1938) po vznik Protektorátu Čechy a Morava (16. března 1939), vstupovalo politické i skautské vedení s pochopitelnými obavami. V prosinci 1938 vyzval předseda vlády Rudolf Beran starostu Svazu Josefa Charváta a místonáčelníka Bohuslava Řeháka ke sjednocení jednotlivých skautských skupin: „Strana Národní jednoty⁸⁵ si dovoluje žádati Svaz junáků skautů a skautek RČS, aby se stal základem tohoto nového vybudování českého hnutí junáckého.“⁸⁶ Ústředí Svazu proto obratem uspořádalo Valný sjezd, historicky první, kterému nepředsedal A. B. Svojsík. V Městské knihovně v Praze tak delegáti sjezdu ukončili činnost Svazu a odhlasovali založení nového spolku „JUNÁK“, vzniklého sloučením jednotlivých členů původní Svazu: Junák – český skaut, Čs. obec Junáků volnosti, Ústředí katolických skautů českých a moravskoslezských a Svaz Švehlových junáků. V čase konání sjezdu navíc opustil skauty další významný člen, Jaroslav Novák, jenž byl po smrti A. B. Svojsíka zvolen čestným náčelníkem Svazu. V Městské knihovně se zvedaly ruce ještě 22. ledna 1939 na 1. Valném sněmu Junáka. Celkem 800 přítomných

⁸³ Československý skauting. Praha 1935, s. 6.

⁸⁴ Pokyn náčelnictva z 14. září 1938. In: Skautský institut Praha [online] 2017 [cit. 2020-07-31] Dostupné z WWW: <https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/uploads.mangoweb.org/shared-prod/skauteskyinstitut.cz/uploads/2013/12/narizeni_nacelnictva_z_14091938.pdf>

⁸⁵ Politické strany se v této době sloučily do dvou velkých uskupení: pravicová Strana národní jednoty a levicová Národní strana práce.

⁸⁶ Valný sjezd Svazu junáků-skautů a skautek RČS 10. a 11. prosince 1938 v Praze. *Vůdce*, 1938, roč. 19, č. 4–5, s. 71.

rozhodovalo o obsazení vedoucích pozic. „*Téměř jednomyslně (proti byly pouze 3 hlasy) byla přijata tato kandidátka:*

Velitel: podplukovník generálního štábu Václav Vlček

Náčelník: prof. Boh. Řehák

*Náčelní: Vlasta Koseová*⁸⁷

Funkci velitele však Václav Vlček nezastával dlouho. Po vyhlášení Protektorátu dne 16. března 1939 odešel Vlček do exilu a uprázdněné místo zaujal Bohuslav Řehák, ale opět jen na pár měsíců. Zatýkácké akce, následující po integrování českých zemí do sféry vlivu Třetí říše, postihly také junácké činovníky. V den rozpoutání druhé světové války, 1. září 1939, odvezlo gestapo do svého sídla starostu Josefa Charváta a velitele Bohuslava Řeháka. Ten nakonec skončil v koncentračním táboře Buchenwald. Do čela Junáka se postavil Rudolf Plajner. Události však nabraly rychlý spád. Oproti období před Mnichovem jsou skautské časopisy z tohoto období „*až přehnaně jednostranně specializovány pouze na junáckou tematiku a až úzkostlivě se vyhýbají jakýmkoliv komentářům o aktuální politické situaci.*“⁸⁸ V létě 1940 byly mnohé skautské tábory účelově rozeznány a jejich majetek předán Hitlerjugend. Dne 28. října 1940 vydal říšský protektor Karl H. Frank rozhodnutí o rozpuštění Junáka: „*Die Vereine Pfadfinderverband Junak – Junak und Vereinigung der Freunde des Junak – Sdružení přátelů Junáka werden mit allein ihren Unter und Nebengliederungen hiermit aufgelöst.*“⁸⁹ Junácké klubovny se tak poprvé ve své historii nuceně zavřely a dalších pět let je (alespoň oficiálně) nikdo neotevřel.

Skauti se svými aktivitami úplně neustali, jen je přesunuli do „podzemí“. V domovských podmínkách se junáci podíleli na odbojové činnosti. Např. ilegální skautská skupina Zpravodajská brigáda pracovala v utajení až do samotného konce války. Zprávu o podzemní činnosti skautů přinesl v únoru 1945 i americký časopis *Boy scout Victory Service News*, jehož obsah zprostředkoval časopis *Činovník* o rok později.⁹⁰ Dočítáme se z něj o hrdinství Jana Smudky, který coby spojka mezi podzemními pracovníky v Praze a Domažlicích prchal před gestapem, s pomocí dalších odbojových protagonistů utekl přes hranice a připojil se k čs. armádě ve Francii. Ne příliš šťastný osud potkal ostravské skauty, kteří si vysloužili kulku do zad za převedení cca 700 uprchlíků přes hranice a zásobování partyzánů

⁸⁷ Junácký sněm. *Vůdce*, 1939, roč. 20, č. 1–2, s. 9–10.

⁸⁸ SVOBODA, c. d., s. 58.

⁸⁹ Tamtéž, s. 77.

⁹⁰ Českoslovenští skauti pomáhají v podzemní činnosti. *Činovník*, 1946, roč. 23, č. 1, s. 9.

v Moravskoslezských Beskydech. Jejich operace byla prozrazena pouhých osm dní před osvobozením Ostravy na jaře 1945.⁹¹

Mezi exulanty se vyskytovala také řada skautů. Většina z nich nakonec zakotvila ve Velké Británii, kde se jim dostalo přívětivého zacházení a zejména možnosti navázat na nuceně přerušenu skautskou činnost. Někteří se připojili k britským oddílům, někteří založili specificky československé oddíly skautů i skautek v exilu. První takový oddíl vznikl v čs. škole v Shorpshiru. Skupiny čs. skautů se shromažďovaly i v rámci armády. Došlo také ke zřízení čs. skautského exilového ústředí, které uznal ředitel mezinárodní kanceláře skautů J. S. Wilson: „*Je mi velkým potěšením, mohu-li sdělit, že Svaz československých skautů ve Velké Británii byl uznán mezinárodní kanceláří skautů jako větev JUNÁK.*“⁹² Mezi důležitými osobami čs. exilového skautingu zní nejvíce jméno dr. Velen Fanderlik, jenž převzal roli čs. skautského velvyslance v Londýně.

Určitá část skautských praktik přežívala v rámci oddílů Hitlerjugend. V programu junáků a Hitlerjugend bychom našli jistou podobnost. „*Funkcionáři v Hitlerově mládeži tábořili s hochy, hráli s nimi polní hry, učili je signalizovat, pečovali o tělesnou výchovu ve zvláště velké míře, ba dokonce pečovali i o ‚mrvní výchovu‘, tak, jak oni jí rozuměli (‚Zucht und Sitte!‘).*“⁹³ Metody se shodovaly viditelně v určitých prostředcích, ale názorově už se neslučovaly v cíli, ke kterému výchovně směřovaly. Zatímco skautská metoda vedla své členy ke skautskému životnímu názoru (viz kapitola 1.3), Hitlerjugend se snažila svým jedincům vštípit ideologii nacismu podporující nadřazenost jedné rasy nad druhou, což je myšlenka neslučitelná se zákony skautů. Důkazem nám však může být uvědomění si, na kolik je výchova dětí a mládeže důležitým a zároveň ožehavým nástrojem.

⁹¹ Příběh skautů z Ostravy a vznik jejich památníku na Ivančence pod Lysou horou poutavě líčí kniha Richarda Soboty s názvem *Ivančena – junácká legenda* a na ní volně navazující publikace *Statečná srdce* od téhož autora.

⁹² Českoslovenští skauti za války v Anglii. *Činovník*, 1946, roč. 23, č. 1, s. 9.

⁹³ KADLEC, Radko. Hitlerčáci a skauting. *Činovník*, 1946, roč. 23, č. 5, s. 88.

2 PIONÝRSKÁ ORGANIZACE – VZNIK A VÝZNAM

2.1 Proces slučování mládežnického hnutí očima Junáka

2.1.1 Činnost Junáka v poválečném období (1945–1947)

Kapitulace Třetí říše a ukončení válečných operací v květnu 1945 vyvolaly nejen u skautských činovníků pochopitelnou vlnu nadšení. Dle výzvy čs. vlády zasedající v Košicích: „Obnovte status quo ante bellum,“ (Obnovte předválečný stav.) se junáci pustili do práce. I když do léta zbývaly pouhé dva měsíce, junácké tábory se po pěti letech opět konaly. A přestože u většiny neměly podobu podsadových stanů a nekonal se klasický skautský program, skauti oficiálně mohli opět vykonávat činnost, kterou vzhledem k situaci zaměřili především na pomoc s obnovou v jednotlivých regionech. Přítomnost vojenské techniky na skautských akcích také nepředstavovala zcela běžný stav. „*Opravdové byly i táborové hlídky ozbrojené skutečnými zbraněmi. Leckde se ještě v lesích či opuštěných staveních ukrývali Němci.*“⁹⁴ Brigády na obnovu válkou poznamenaných oblastí byly později řízeny i oficiálně v rámci tzv. Junácké dvouletky. Každý skaut dostal předepsáno vykonat práci v rozsahu 70 hodin. Za dva roky junáci hromadně odpracovali 5,4 milionů hodin.

Skautské hnutí se muselo vypořádat s přívalem žadatelů o členství daleko převyšujícím předválečné stavy. Přes 200 000 zájemců vyjádřilo touhu zapojit se do skautských aktivit. „*V poměrně krátké době byly ze země přímo vydupány početné junácké oddíly všude tam, kde dosud nebyly. Ve starých střediscích se počet junácké mládeže mnohonásobil.*“⁹⁵ Z tohoto důvodu bylo nutné více než kdy předtím vyškolit nové vůdce a činovníky. Pro potřeby instruování nové a větší vůdcovské základny proběhlo ještě v létě 1945 devět lesních škol a sedm kurzů pro vůdce. Naléhavost skautského vzdělávání vyvolala nutnost zapojit ty, kteří již aktivně ve skautingu nepůsobili, ale svými znalostmi a vědomostmi byli nedocenitelní. Toto setkání generací a čerpání zkušeností mladších od starších bylo též silným posílením skautské organizace a způsobem přenosu skautské myšlenky do praxe. Důraz na výchovu rádců a vedoucích neklesl ani v dalších letech. Jen o pouhý rok později se vzdělávali budoucí skautští vůdcové na neuvěřitelných 39 lesních školách.

Na podzim roku 1945 bylo možné opět odebírat skautské časopisy. V první řadě začal znovu vycházet *Junák*, tentokrát pod šéfredaktorstvím Jaroslava Foglara, dále pak *Slovenský Junák*, *Skautka*, *Junák hlásí*, *Kapitánská pošta*

⁹⁴ ŠANTORA; NOSEK; JANOV; DOSTÁL, c. d., s 139.

⁹⁵ ŽÁK, Antonín. Zásadní reorganizace Junáka. *Činovník*, 1946, roč. 23, č. 3, s. 39.

a *Činovník*, který navázal na předválečný časopis *Vůdce*, jenž už po vzniku Protektorátu nuceně změnil název kvůli paralele k Hitlerovu vůdcovství do méně kontroverzní podoby. Junácké zpravodajství se také rozšířilo o další propagační médium. Od 14. března 1946 uvolnil pražský rozhlas pro každý čtvrtek od 18.10 do 18.15 v rámci příspěvků Svazu české mládeže i „skautské okénko“, ve kterém se informovala veřejnost o zprávách a důležitých výzvách ze skautské činnosti.

Následující dva roky se ve skautských dějinách připomínají jako velice úspěšné a plodné. V rámci oslav 70. výročí narození zakladatele československého skautingu byl rok 1946 pojmenován jako Svojsíkův rok. V tomto roce vznikla tradice pořádání tzv. Svojsíkova závodu, ve kterém měří své síly, odhodlání a skautské dovednosti oddíly z celé republiky. Prvního ročníku se zúčastnilo celkem 47 hlídek, z nichž si vítězství vybojovali skauti z pražské Dvojky a skautky 1. a 2. oddílu z Ostravy. Závody probíhají každé dva roky dodnes, ovšem s nucenými přestávkami v období komunistického režimu v ČSR. Jejich kontinuita byla totiž přerušena hned v prvních letech. Druhý ročník závodu, jenž vycházel na rok 1948, se vlivem politické atmosféry už totiž uskutečnit nepovedlo. Vyvrcholením Svojsíkova roku byly samozřejmě letní tábory, jichž se účastnilo zhruba 50 000 skautů a skautek z téměř 1 700 oddílů.⁹⁶ Neméně účastníků tábořilo v roce 1947. Zážitky z letního tábora z roku 1947 můžeme citovat např. z družinové kroniky Kamzíků českobudějovického 8. skautského oddílu: „*V deset hodin se sešli absolventi finské stezky v Churajdově stanu. Vydali jsme se oblečení do uniforem anglické armády cestou k Pořešínu, přes Smrkov, Soběnov až k říčce Černé. Pak potichu jsme řeku přešli a plížili se k táboru. (...) Šli jsme moc rychle a narazili jsme na hlídku. (...) Posvítili na nás a dali pokřikem: ‚Stůj!‘ povel k útěku.*“⁹⁷ Skauti se tak prozatím přes veškeré strasti (viz kapitoly 2.1.2 a 2.1.3) věnovali své hlavní činnosti s neopadávající energií.

Junáku se také podařilo obnovit v plném rozsahu mezinárodní spolupráci a podíl čs. skautů a skautek na činnosti světových skautských organizací. Od roku 1946 zastupovala Vlasta Koseová (roz. Štěpánová) ČSR ve výboru dívčí skautské organizace WAGGGS na pozici místopředsedkyně. V chlapeckém světovém skautském výboru měla ČSR také svého zástupce, Velena Fanderlika, který se do povědomí vrchních skautských vůdců dostal už v období druhé světové války.⁹⁸

⁹⁶ SVOBODA, c. d., s. 106.

⁹⁷ Osobní archiv autorky. *Kronika družiny Kamzíků 8. oddílu České Budějovice z let 1946–1948.*

⁹⁸ Jedním z důležitých témat poválečného období, které projednávalo skautské ústředí a ke kterému se také čs. skautští představitelé vyjadřovali, byla obnova skautingu v Německu. Anglická vláda totiž předložila návrh na zavedení skautingu v britském okupačním pásmu jakožto prostředku převýchovy německé mládeže. Československé skautské ústředí se

V duchu 4. skautského zákona vyjadřující bratrství všech skautů se také po deseti letech skauti z celého světa sjeli na skautské oslavy. Ambiciózního plánu zaštitit tak organizačně náročnou akci a uspořádat ji pouhé dva roky po ukončení válečného konfliktu se ujali, až poněkud překvapivě vzhledem k válečným útrapám, francouzští skauti. Z ČSR vyjelo do Francie v srpnu 1947 na 500 junáků v čele s předsedou výchovného odboru Karlem Průchou, jenž hodnotil celou akci více než pozitivně: „Šesté světové jamboree bylo největší ze všech předchozích, jak počtem účastníků, tak i rozsáhlou organizací a bohatstvím obsahu.“⁹⁹ Nadšení a mnoho potlesku sklidily zejména čs. skautské kapely a jejich produkovaná hudba. Československá delegace si také vzhledem k tématu slavností nazvaných *Jamboree de la Paix* (*Jamboree míru*) připravila úvodní představení, ve kterém účinkovalo celkem 300 Čechoslováků. Odměnou jim bylo zahrání československé státní hymny, přestože při vystoupení jiných národů se hymny nehrály. Jamboree navštívil např. i pozdější spisovatel Jiří Stránský, fotograf Ladislav Sitenský, režisér Miloš Forman, Václav Břicháček a Ctirad Mašín.

Československá republika také hostila řadu významných skautských osobností. V září 1946 navštívila Československo první dáma dívčího skautingu – Olave Baden-Powellová. O půl roku později, na přelomu května a června 1947, shlédl činnost junáků během své inspekční cesty ředitel mezinárodní skautské kanceláře John S. Wilson. Oba dva se loučili s ryze kladným hodnocením, zároveň však neskrývali jisté obavy z postavení Junáka v budoucích letech vzhledem k politickým snahám centralizovat řízení výchovných mládežnických hnutí v ČSR.

Jaro 1945 totiž přineslo více než pouhou radost a možnost obnovit činnost. Ačkoli prvotní pokyn vyzýval k obnově předválečných stavů, cesta, na kterou se poválečná politika vydala, k tomuto původně žádanému stavu nesměřovala. Jak už nyní můžeme zpětně nahlédnout, únorový převrat v roce 1948 nebyl zcela spontánní, ale jednalo se o pečlivě připravovanou akci, jejíž kořeny spatřujeme už o tři roky dříve. Vytváření modelu socialistické soustavy, který u nás vyvrcholil únorovým pučem v roce 1948, byl rozdělen do několika etap. Zásadním přípravným úsekem byla tzv. druhá fáze upevňování lidově demokratického zřízení v letech 1945–1948 (za první etapu byl označen

k tomuto nápadu stavělo skepticky a nesršelo nadšením. Jak samo přiznalo, jejich postoj vyplýval z vlastních zkušeností s převýchovou: „*Deutsches Reich a její čeští zaprodanci chtěli i naši mládež převychovávat i zřídili blahé paměti Kuratorium. Junáka před tím rozpustili a vyhledali. (...) Naše oddíly žily skrytě v řadách Kuratoria, skládaly tajně slib i zkoušky, a když přišel převrat, najednou se vyhrnuly po tisících. (...) To byl důsledek převýchovy. (...) Bude mít anglická převýchova ‚přesvědčování v rukavičkách‘ lepší výsledek?*“ (NOVÁK, Jaroslav. Německá mládež bude převychována skautingem. *Činovník*, 1946, roč. 23, č. 1, s. 8.)

⁹⁹ Československo na jamboree míru. Praha 1947, s. 14.

už boj proti fašismu a nacismu v době druhé světové války). Jak ostatně dokazují zachovalé dokumenty, potřeba podřídit Junáka kontrole nějaké vyšší organizace skutečně probíhala už od roku 1945. Československý Junák se tak dostal do poněkud paradoxní situace. Na jedné straně se těšil z přílivu zájmu a poválečné restituční, na straně druhé musel odolávat tlaku politicko-hospodářského směřování země. Ani v ústředí Junáka navíc nebyl názor na směřování organizace zcela jednotný. Léta 1945–1948 tak můžeme označit za období junáckého rozmachu, ale také dobou určité vnitřní institucionální ambivalence.

2.1.2 Reorganizace Junáka

Množství přicházejících členů vyvolalo potřebu úpravy řízení a administrativy junácké organizace. Tato revize institucionálního uspořádání však také značně podléhala změnám poměrům poválečných let. Junák, ať už to bylo v jeho zájmu, či nebylo, se musel přizpůsobit novým podmínkám tak, jak vyžadovala situace. Skautská správa odkazující se na organizační skautskou linii založenou A. B. Svojsíkem zahrnovala od roku 1946 dvě hlavní organizace. Jednak se jednalo o spolek „Československý Junák, svaz skautů a skautek“, jehož působnost se vztahovala na celou Československou republiku a byla řízena Hlavním stanem, dále pak o český Junák vztahující se pravomocně na Čechy, Moravu a Slezsko a řízený ústřední radou a dvěma náčelnictvy, dívčího a chlapeckého kmene.

Z pohledu českého Junáka spočíval prvotní plán vnitřní reorganizace ve dvou hlavních bodech. Aby se co nejvíce rozšířily pravomoci nižších a středních skautských orgánů, měl projít Junák procesem decentralizace. Na základě návrhu brněnského skauta Škardy byla zřízena moravská zemská skautská rada, následně náčelnictvo chlapeckého kmene schválilo návrh Karla Skály na ustanovení zemské rady také pro Čechy. O pár týdnů později mělo svou zemskou radu také Slezsko. Náčelnictvo a ústřední rada Junáka se podělila o značnou část dosavadních úkolů s těmito zemskými skautskými radami, čímž měla být zachována rovnováha a mělo být rozšířeno rozhodovací právo na větší počet činovníků. Volba těchto činovníků probíhala v rámci nižších orgánů junácké instituce. Pro vedoucí středisek hlasovali vedoucí, činovníci a činovnice jednotlivých oddílů střediska; okrskové velitele a velitelky volili na schůzích všech činovníků okrsku; oblastní velitele a velitelky zvolili vedoucí střediska, okrskoví velitelé a jejich zástupci. Jejich funkční doba se shodovala s obdobím činovníků ústředních a zemských rad, tedy dva roky. Okrskoví a oblastní velitelé tak dostali kompetenci být v celé řadě otázek konečnou instancí.

Poněkud v rozporu s decentralizačními a demokratizačními snahami Junáka se český skauting potýkal s poválečnou politickou tendencí sjednotit dětská a mládežnická hnutí pod jednu organizaci a řídit její členy centrálně shora vybranými funkcionáři. Kořeny tohoto centralizačního boje jsou zapuštěny už na jednání vlády v Košicích v dubnu 1945, které zásadním způsobem předznamenalo politické a do značné míry i ideologické směřování země. Košický vládní program jakožto výchozí dokument pro poválečné uspořádání tzv. třetí republiky stanovil principy zřízení v politické, vojenské, ideologické, sociální a mezinárodní oblasti. V rozhodnutí vytvořit pevnou strukturu vlády tzv. Národní fronty (dále jen NF) Čechů a Slováků¹⁰⁰ oproštěnou od před válkou silná a pravicově zaměřená uskupení¹⁰¹ cítíme jednoznačný posun levicovým směrem v politickém spektru. Zvolený státní aparát v této podobě měl zrovnoprávnit český a slovenský národ, potrestat válečné zločince, řešit otázku národnostních menšin, obnovit hospodářský život a upevňovat spojenecký svazek se Sovětským svazem na základě *Smlouvy o vzájemné pomoci, přátelství a poválečné spolupráci* z prosince 1943. Pro řízení tzv. lidově demokratické republiky byla vytvořena kombinace státní správy a samosprávy skrze systém národních výborů.

Jednu z důležitých částí plánu budování stalinistického modelu představovalo sjednocení mládežnických organizací pod jednu ústřední instituci. Rozhodnutí pro tento postup padlo už na jednání vedení KSČ s prezidentem ČSR Edvardem Benešem v Moskvě v prosinci 1943. Vůdčí osoba komunistické čs. jednací strany Klement Gottwald se k průběhu jednání vyjádřil takto: „Zároveň jsme toho názoru, že tzv. masové organizace, zejména odbory, družstva apod., mají být hned od začátku reorganizovány a budovány jako organizace jednotné a že dřívější roztržičnosti musí být stůj co stůj zabráněno.“¹⁰² Pro vznik socialistické dětské organizace musely být vytvořeny následující podmínky v těchto směrech: důsledné uplatňování vedoucí úlohy Komunistické strany Československa (dále jen KSČ), odmítnutí kontinuity se společenskými a ideologickými směry odporující komunistické ideji a rozvíjení akční jednoty národa. Postupné upevňování vedoucí úlohy KSČ v poválečných letech vedlo k situaci, kdy KSČ vytyčovala cíle pro jednotlivé oblasti života společnosti i prostředky k jejich dosažení. „Jejich úspěšná realizace vedla ke

¹⁰⁰ Národní fronta Čechů a Slováků se skládala ze čtyř českých a čtyř slovenských politických stran. V prvním případě se jednalo o Komunistickou stranu Československa (KSČ), sociální demokracii, národní socialisty a lidovce, za slovenskou stranu pak o Komunistickou stranu Slovenska (KSS), Demokratickou stranu, Stranu práce a Stranu slobody.

¹⁰¹ Zakázáni byli Agráři, Živnostníci, Národní demokraté, Hlinkova slovenská ľudová strana (HSLŠ) a Sudetendeutsche Partei (SdP).

¹⁰² BARTOŠ, Josef. *Vybrané kapitoly z historie pokrokového mládežnického hnutí*. Praha 1976, s. 71.

*zvyšování její autority a vlivu také v socialistické výchově mladé generace.*¹⁰³ „Ve svém postupu spojovala KSČ tlak shora s iniciativou zdola (...) a opírala se o pokrokové působení svých členů.“¹⁰⁴ Cesta k politické a názorové jednotě společnosti tudíž vedla právě přes výchovu mládeže k duchu socialistických hodnot. Potřeba jednotné organizace byla určena jako jeden z prioritních kroků tzv. druhé etapy boje pokrokových sil za upevnění lidově demokratického zřízení.

Ihned po osvobození Československa na jaře 1945 se rozpustilo protektorátní Kuratorium pro výchovu mládeže a Hlinkova mládež na Slovensku a zformoval se se k výše popisovanému účelu Svaz české mládeže (dále jen SČM). Dle prozatímních stanov, schválených na konferenci 22. července 1945, představuje SČM výlučnou organizaci mládeže a „*sdrůžuje českou mládež za účelem ideové, politické, kulturní a mravní výchovy, hájí její zájmy a reprezentuje je doma i v zahraničí.*“¹⁰⁵ Činnost SČM se uskutečňovala za přímé podpory některých politických stran, a to KSČ, dále Československé strany národně socialistické a Československé strany sociálně demokratické. Blok těchto politických stran zároveň 8. června 1945 uzavřel dohodu, že si politické strany nebudou zakládat vlastní organizace mládeže. Do opozice se k tomuto usnesení stavěli lidovci, kteří se tímto nařízením neřídili a zakládali vlastní odbory pro mládež nad 14 let. Ani samotný blok nevykazoval jednotnost názorů. Národní socialisté brzy začali prosazovat variantu federalizace svazů a stavěli se proti uznání SČM jako složky zastupující mládež. Obdobný postoj zaujali slovenští Demokráté vzhledem k nové slovenské mládežnické instituci Zváz slovenskej mládeže.¹⁰⁶ Národní svazy mládeže podporovala sociální demokracie, nicméně odmítala, aby jejich utvoření vedlo k třídnímu boji a podporovalo revoluční cestu. Důslednou jednotnost tak zastávala především strana komunistická, která svůj vliv posílila zejména po parlamentních volbách dne 26. května 1946, ve kterých se umístila na vítězné pozici, a tak obsadila důležité vládní funkce. Po válce svou činnost obnovily též organizace, které se nevázaly na žádnou z politických stran. Takovou byl např. Junák (nebo také Sokol a Orel). Dostal se tak do „hledáčku“ zástupců podporujících jednotné řízení společensko-výchovných složek. Navíc tzv. objektové svazky protistátní činnosti, v nichž nalezneme i junácký svazek (H-163), nám dokazují, „že skautská organizace byla sledovanou organizací státně bezpečnostními složkami (ZOB) již od roku 1945.“¹⁰⁷

¹⁰³ HOFBAUER, Břetislav. *Dětské hnutí v Česko-Slovensku v letech 1945–1949*. Praha 1966, s. 17.

¹⁰⁴ HOFBAUER, Břetislav. *Boj o jednotu dětského hnutí v Československu*. Praha 1985, s. 18.

¹⁰⁵ Svaz české mládeže legalisován. *Mladá fronta*, 1945, roč. 1, č. 94, s. 1.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 25.

¹⁰⁷ ZACHARIÁŠ, Jiří. *Soudní proces s tzv. ilegálním ústředím Junáka aneb Karel Průcha a spol.* Praha 2005, s. 10.

Postup komunistů spočíval nejprve ve snaze uchytit se ve strukturách společenských institucí a koordinovaně se na základě kontaktů s vyššími funkcionáři KSČ infiltrovat a proniknout do řídicích funkcí. „*Situací v Junáku se průběžně zabývaly komise mládeže v orgánech komunistické strany, zřizované od listopadu 1945.*“¹⁰⁸ Úsilí o začlenění Junáka pod svou sféru vlivu vyvíjel SČM ihned od počátku své existence. Snahu o sloučení se skautskou organizací vykazoval také Československý tělovýchovný sbor (dále jen ČSTV). Již tak spletitou situaci neulehčovaly ani DTJ a jejich skautské odbory (ve válce většinou nebyly rozpuštěny), které se snažily využít současných poměrů k tomu, aby převzaly vůdčí roli skautingu a zahrnuly pod sebe i oddíly sokolské.

Vedení Junáka se jalo vyjednávat se zástupci SČM v létě 1945. Dne 15. srpna podepsali pověření delegáti obou stran společnou rezoluci, ve které se jednoznačně shodují na výlučném postavení SČM jako organizace veškeré české mládeže, která zaštiťuje mimoškolní výchovu dětí od 6 let, ale s paritním zastoupením SČM a Junáka v přípravné komisi výchovného programu. Zpráva, kterou obdrželo velitelství Junáka o dva týdny později, dne 28. srpna, však rovnoprávné zastoupení a participaci Junáka na výchovném programu rozhodně nepotvrzovala, jak ostatně vyplývá z příkladu otázek, které vedení SČM požadovalo po junáckém ústředí:

„Je Junák srozuměn s organickým, nikoliv federativním začleněním do Svazu české mládeže, tj. i s volitelností funkcionářů (nikoliv jmenováním) a se vzdáním se samostatné zahraniční reprezentace?

Zruší homogenní náboženské oddíly?

*Je ochoten v duchu nové pokrokové kulturně-politické orientace vzdát se výchovné autonomie?“*¹⁰⁹

Čas na odpovědi byl pouhých 12 hodin. Jelikož vedení Junáka ultimátum nesplnilo, objevil se 31. srpna v deníku *Mladá fronta* článek, ve kterém už jeho nadpis „*Junáci, rozvažte: demokracie nebo diktát? Jednání SČM s Junákem skončilo bezvýsledně pro neústupnost Junáka.*“¹¹⁰ napovídal o stagnování či zhoršování vztahů mezi oběma organizacemi. Autor příspěvku informuje čtenáře o mlčení ze strany Junáka, neochotě vyjádřit se k položeným otázkám a zdráhání se přistoupit na požadavek volitelnosti funkcionářů skrze SČM. Podle autora nesouhlas Junáka s těmito požadavky „*znamená nejen hrubé porušení zásad lidové demokracie, ale i popření vospělosti naší mládeže, která rozhodně má takovou úroveň, aby si mohla volit, kontrolovat i sesazovat své vedoucí.*“¹¹¹ Tvůrce článku též

¹⁰⁸ ČMOLÍK, Otto a kol. *Kapitoly z historie Pionýrské organizace v Československu*. Praha 1979, s. 41.

¹⁰⁹ KOPT, Miroslav a kol. *Český skauting v dokumentech KSČ 1945–1948*. Praha 2004, s. 31.

¹¹⁰ Junáci, rozvažte: demokracie nebo diktát? *Mladá fronta*, 1945, roč. 1, č. 97, s. 1.

¹¹¹ Tamtéž, s. 1.

upozorňuje, že Junák bude opět před otázky postaven a tentokrát se jim nevyhne, v závěru klade (do jisté míry emocionálně zabarvené) otázky: „Zodpovíte svůj postup členstvou, mládeži, celé české veřejnosti? Kam jdete? Čekáte snad na ‚jiný vítr‘?“¹¹² Přestože postupy SČM, vynucující monopol svazu na výchovu a organizaci mládeže, vyvolalo ve skautských řadách rozhořčení, jednání byla v září obnovena. Ve středu 5. září 1945 zveřejnila *Mladá fronta* úryvky z dopisů psaných junáky, které byly zaslány na ústředí SČM a vyjadřovaly souhlas se začleněním Junáka do SČM: „Junák splyne s SČM – členem SČM může a vlastně má být každý, ale Junák, (...) to budou pionýři práce a nových myšlenek,“ či „Prosím, abyste otiskli, že SČM a Junák v Neratovicích chce a výslovně si přeje, aby mládež nebyla tříštěna a Junák se včlenil do SČM.“¹¹³ Dne 9. září 1945 se na poradě se zástupci vlády, SČM a Junáka učinilo kompromisní prohlášení o organizačním včlenění Junáka do SČM.¹¹⁴ I když junácká výchova měla být uskutečňována výhradně pod hlavičkou SČM, ústředí Junáka mělo svoje stanovy, disciplinární moc nad členy, samosprávu odborně výchovnou, hospodářskou a organizační, zůstal členem mezinárodní skautské organizace, ale musel vstoupit ve styk i s obdobnými organizacemi mládeže SSSR.¹¹⁵ Dále bylo rozhodnuto, že Junák „se slovenskými skauty hodlá utvořit nový svazek československého junáctva.“¹¹⁶ Činnost konfesijních oddílů a duchovní rady Junáka zůstala zachována, nicméně odvolal se dovětek slibu odpovědnosti k Bohu.

2.1.3 Junák jako kolektivní člen Svazu české mládeže

Oficiální začlenění Junáka pod hlavičku SČM potvrdil II. sněm Junáka, nejvyšší orgán spolkové správy, který se konal v únoru 1946 v Praze. Schváleny byly též nové stanovy, které přijaly nový název spolku: „Junák – ústředí skautské výchovy ve SČM“. Hlavními orgány zůstaly junácký sněm, náčelnictvo chlapeckého a dívčího kmene a ústřední rada. Náčelnictvo chlapeckého kmene se skládalo z náčelníka, čtyř místonáčelníků a osmi dalších členů volených sněmem. Nově však „náčelnictvo může kooptovati další členy až do

¹¹² Junáci, rozvažte: demokracie nebo diktát? *Mladá fronta*, 1945, roč. 1, č. 97, s. 1.

¹¹³ Junácké slovo k jednotě české mládeže. *Mladá fronta*, 1945, roč. 1, č. 101, s. 1.

¹¹⁴ Zůstává otázkou, proč vedení Junáka přes jednání SČM nakonec se sloučením přece jen souhlasilo? Bylo to čistě dobovým „sjednocovacím trendem“? Byl snad k tomu Junák nějak přinucen? Podlehł čistě nařízení vlády? Nebo zde existovala vyhlídka, že se by ke skautingu dostalo více dětí? Rudolf Plajner, náčelník Junáka ve 40. letech 20. století, se podle *Mladé fronty* rozhodně přimluvil a postavil za jednotné hnutí SČM už na konci května 1945 (Junáci, rozvažte: demokracie nebo diktát? *Mladá fronta*, 1945, roč. 1, č. 97, s. 1.). Zároveň sám Plajner ve svém článku zveřejněném v časopise *Činovník* z podzimu 1946 stvrzuje, že „bohužel víme, že vláda si tehdy nepřála začlenění Junáka do SČM.“ (PLAJNER, Rudolf. Úsilí Junáka o samostatnost. *Činovník*, 1946, roč. 23, č. 10, s. 139.)

¹¹⁵ KOPT, c. d., s. 37.

¹¹⁶ Junák do jednotného šiku československé mládeže. *Mladá fronta*, 1945, roč. 1, č. 106, s. 1.

celkového počtu 19 členů náčelnictva.“¹¹⁷ Mimo jmenované funkce zasedali v náčelnictvu též starosta (v čele ústřední rady), místostarosta, předsedové rad, ústřední duchovní rádčové a zemští náčelníci. Řízení dívčího kmene fungovalo na obdobném principu. Od roku 1946 se však nově členem každého náčelnictva stala ještě další osoba, a to zástupce Svazu české mládeže, jako důsledek zahrnutí Junáka pod jemu výše postavenou dětskou organizaci. Znovu se odhlasovalo nové vedení spolku, ovšem na změnu jmen ve vůdčích funkcích to nemělo vliv, neboť zvolen byl opět Rudolf Plajner jako náčelník, Vlasta Koseová jako náčelní a Velen Fanderlik jako starosta rady. Později se k výše jmenovaným orgánům přidala i administrativa třetího kmene – Oldskautů, neboli tzv. skautů a skautek „od piky“.¹¹⁸

Na jaře 1946 se rozhodnutím ministra školství a osvěty Zdeňka Nejedlého zřídilo v rámci tělovýchovného sektoru (v čele Ladislav Vaněk) oddělení „Junáctví“, „*kteřé bude vyřizovati veškeré záležitosti týkající se junácké, resp. skautské činnosti.*“¹¹⁹ Zároveň však skautské ústředí upozornilo vedoucí oddílů, aby veškeré žádosti posílali ministerstvu jediňě prostřednictvím ústředí. Hlídaní vlastní autonomie potvrzuje i zpráva skautským činovníkům z jara 1946 objasňující problematiku hierarchie a odpovědnosti, jež nastala po kolektivním začlenění Junáka do SČM: „*Junácké jednotky smějí přijímati instrukce a rozkazy pouze od svých činovníků nebo junáckých složek a pouze těmto jsou odpovědňi.*“¹²⁰

Od tohoto roku ovšem komise mládeže při Ústředním výboru KSČ (dále jen ÚV KSČ) vedená Marií Švermovou a Osvaldem Závodským (a přímo odpovědná generálnímu tajemníkovi ÚV KSČ Rudolfu Slánskému) začala systematicky zahrnovat úkoly členy KSČ v Junáku. Řada skautů byla také členem mládežnických subkomisí, čímž sekretariát KSČ získával informace a povědomí o vnitřním organizačním chodu. Prvotním plánem komise bylo zachovat oficiální název Junák, ale s vnitřní programovou náplňi organizace pionýrského typu. „*Dokumenty ukazují na troalé ovlivňování (mnohdy formou hrubého nátlaku, ale předeevším soustavou konspirací) s cílem podříditi Junáka ideologii*

¹¹⁷ Stanovy českého Junáka 1946. In: Skautský institut Praha [online] 2020 [cit. 2020-08-6] Dostupné z WWW: <https://s3.eu-central-1.amazonaws.com/uploads.mangoweb.org/shared-prod/skautskyinstitut.cz/uploads/2014/10/Stanovy-Junaka-1914_2014.pdf>

Od roku 1946 se v rámci Junáka vydávaly dvoje stanovy. Jednak *Stanovy českého Junáka*, jejichž působnost se vztahovala na zemi českou a moravskoslezskou, dále pak *Stanovy československého Junáka*, které zahrnovaly celou Československou republiku.

¹¹⁸ ŠIMÁNEK, Josef. Veškerým slouživším i sloužícím Junákům a skautkám dospělého věku. *Činovník*, 1948, roč. 25, č. 1, s. 6.

¹¹⁹ Oddělení „Junáctví“ v Ministerstvu školství a osvěty. *Činovník*, 1946, roč. 23, č. 4, s. 61.

¹²⁰ Spolupráce s SČM. *Činovník*, 1946, roč. 23, č. 4, s. 62.

KSČ.¹²¹ Vliv KSČ na junáckou činnost, ať už přímo nebo prostřednictvím SČM, rok od roku stoupal. Do roku 1948 „vzrostl počet členů SČM pracujících v Junáku ze 6,1 procenta na 8,6 procenta a obsáhl především vedoucí a další funkcionáře této dětské organizace.“¹²²

Vnitřní jednota Junáka byla nalomena. Někteří horovali za vystoupení ze svazu a posílení autonomie spolku, jiní zas horlivě prosazovali setrvání v ní. Z druhé skupiny můžeme zmínit např. tajemnici dívčího kmene Alžbětu Jedličkovou nebo bývalého člena pražské Dvojky Jiřího Haškovce. Kladný postoj ke kolektivnímu členství v Junáku vyjádřilo i odstupující náčelnictvo Junáka na Moravě vydáním dokumentu *Junácký manifest*¹²³. Listina obsahovala 10 bodů, přičemž u bodu 3 se její autoři výslovně hlásí ke komunistické ideji: „3. Junák se účastní socialistického budování.“¹²⁴ Jako odmítavou reakci vypracovali roveři z Ivančic opozitní dokument *Skautský manifest*¹²⁵, ve kterém volají po čistotě skautské myšlenky. Pro připomenutí vyjmenovávají 10 bodů skautského zákona a přidávají další dva body: „11. Skaut je zmužilý,“ a „12. Skaut je zbožný.“¹²⁶ Řešit konfliktní situaci měl další junácký sněm svolaný na 28. února 1948. Zasedání se však již uskutečnit nestihlo. Dne 25. února 1948 podlehl prezident Beneš nátlaku a přijetím demise 12 ministrů a následným jmenováním nových ministrů docílila KSČ své „národní revoluce“. Politické ústředí bylo obsazeno členy KSČ, stejně jako další významné pozice. Junácké velitelství v tomto ohledu nebylo výjimkou. Od tohoto dne převzal rozhodovací pravomoci spolku Akční výbor Junáka, který ihned vydal svolání, ve kterém vyslovuje podporu nové vládě Klementa Gottwalda¹²⁷. Skautská činnost přerušena nebyla, nicméně její organizace se ujaly akční výbory.

Nad Junákem se stahovala mračna. Do roku 1948 vstupovali junáci se značnou nejistotou. Prázdné stránky kroniky českobudějovické družiny Kamzíků následující po posledním zápise z 18. ledna 1948 tak jako by předznamenávaly pro Junáka nepříznivé události příštích pár let.¹²⁸

¹²¹ KOPI, c. d., s. 5.

¹²² ČMOLÍK, O. *Kapitoly z historie Pionýrské organizace v Československu*. Praha 1979, s. 37.

¹²³ Celý text *Junáckého manifestu* viz příloha č. 5.

¹²⁴ ŠANTORA; NOSEK; JANOVIČ; DOSTÁL, c. d., s. 149.

¹²⁵ Celý text *Skautského manifestu* viz příloha č. 6.

¹²⁶ ŠANTORA; NOSEK; JANOVIČ; DOSTÁL, c. d., s. 149.

¹²⁷ Celý text svolání, včetně pokynů nižším organizačním složkám viz příloha č. 7.

¹²⁸ Poslední zápis Kamzíků působí trochu jak z příběhu Foglarových Stínadel, kde je podobně záhadně zakončen deník Jana Tleskače. Kronika přispívá od 2. října 1946 po dva roky každodenním zápisem, v lednu 1948 však záhadně končí bez jakéhokoliv vysvětlení.

2.2 Organizace a účel zřízení Pionýrské organizace

2.2.1 Od junáků k pionýrům

Únorový převrat v roce 1948 završil levicovou poválečnou vlnu a posunul ji do další fáze již otevřeného budování socialismu a začlenění ČSR do států sovětského bloku. Junáku tento přelom sice oficiálně aktivity nezakazoval, jeho samostatnost však de facto přestala existovat. Subkomise Junáka při Ústřední komisi mládeže (dále jen ÚKM), přímo odpovědné Ústřednímu výboru KSČ (dále jen ÚV KSČ), koordinovala skautskou činnost skrze na ni napojený Akční výbor ústředí Junáka (dále jen AVÚJ) a akční výbory nižších organizačních složek (zemských, oblastních, okrskových, příp. střediskových), jejichž působnost se určila na blíže nespecifikovanou dobu, resp. dokud se nezvolí nové ústřední vedení. Dle pokynů AVÚJ junáckým jednotkám ze dne 25. února 1948 obdrželi všichni činovníci středisek programové prohlášení výboru, které když nepodepsali, byli odvoláni z vedoucích míst. Povinností každého výboru nižších organizačních složek bylo sestavit seznam signatářů i těch, kteří podpis odepřeli, a zaslat jej na ústředí. Účel jednání výboru potvrzují slova předsedy AVÚJ Jaroslava Preiningera: „*Oblastní akční výbory nezamítnou nikoho, kdo chce v junáctví dále spolupracovat, ale nepřipustí nikoho z těch, kdo byli dříve otevřeně i skrytě proti novému společenskému řádu, proti spojení se SČM, proti socializující demokracii, proti družbě slovanských národů zoláště se Sovětským svazem, proti jednotě pokrokové a demokratické mládeže světa – aby pracovali na vedoucím a odpovědném místě.*“¹²⁹ Posílila se návaznost a spolupráce se SČM, zejména tím, že se činovníci starší 15 let stali přímými členy svazu. Duchovní rada Junáka musela ukončit činnost a nařídil se konec rozlišování oddílů podle náboženského vyznání.

Personální i programová změna se jasně promítla i do obsahu skautských periodik, jejichž redakce byly rychle podchyceny, a namísto nich zřízeny nové, jež měly nařízeno zahájit boj proti škodlivým vlivům skautingu. Zrušil se časopis *Skautka* a časopis *Junák* se sloučil s periodikem *Vpřed* do periodika *Junáci vpřed*. Nejvýrazněji vystupuje nové ideologické směřování v časopise *Činovník* cílícího na skautské vůdce a rádce. Už jeho březnové číslo vycházelo pod tvůrčíma rukama nově zvolené redakční rady, jež měla za úkol kolektivně rozhodovat a schvalovat výběr příspěvků. Obměna v šéfredaktorském křesle tak zásadním způsobem ovlivnila obsahovou náplň jednotlivých článků a ukončila spolupráci s dosud pravidelnými přispěvateli (např. R. Plajnerem, V. Koseovou, R. Kadlecem, F. Šimánkem a dalšími). Rudolf Plajner přispěl svou poslední náčelnickou statí v únorovém čísle v roce 1948, obsahově ještě plného

¹²⁹ PREININGER, Jaroslav. Junáčtí pracovníci! *Činovník*, 1948, roč. 25, č. 3, s. 38.

pokynů a instrukcí k přípravám plánovaného junáckého sněmu, v březnu však pro jeho vůdcovská slova už prostor učiněn nebyl, s výjimkou několika vět, jimiž ujišťuje čtenáře, že vedení Junáka je v dobrých rukou a zasluhuje si podpory. V dalších číslech (časopis vycházel do konce roku 1949) jeho podpis nenajdeme. Už jen samotné nadpisy jednotlivých příspěvků napovídají programovou proměnu. Místo slov náčelníka a náčelní jsou podávány zprávy ze SČM. Sloupec o smyslu junáctví adoruje Sovětský svaz, výchovu v duchu socialismu a důležitost slovanské družby. Jsou zde podávána doporučení, jak mohou junáci participovat na politické výchově (v pozdějších číslech požadováno v plné míře, např. v rubrice o lesních školách), jak uspořádat oslavy 1. máje nebo soutěže radostné práce. Ve vzdělávacím okénku nalezneme životopis Stalina, popis průběhu Velké říjnové socialistické revoluce, zprávy o aktivitách leninského komunistického svazu mládeže či mladých pionýrů V. I. Lenina. Skautské tábory se připodobňují k budovatelským podnikům a vyzdvihují se jako ideální příklad společnosti bez třídních rozdílů založené na společné práci. Za vzor pro dětské tábory se předkládají sovětské pionýrské tábory, např. Artěk, který dokonce navštívila čs. výprava v roce 1947, o čemž referoval jak *Činovník*, tak skautský týdeník *Junák*: „V sovětském svazu na Krymu leží vysněný ráj sovětských dětí – pionýrský tábor Artěk. (...) Těch sedm neděl jsme žili jako v pohádce. Spřátelili jsme se s ruskými a třiceti polskými dětmi, které byly pozvány zároveň s námi. Sovětské děti – to jsou ty nejlepší děti na světě! Vůbec nejsou sobecké, nikdy se nehádají, jsou velmi milé.“¹³⁰ Nalezneme zde dokonce návrh na změnu formulací skautského zákona. Číslo nově uzavírala rubrika *Hlasy lidu* zřízená pro názory, náměty a výtky ze stran činovníků, vždy však hýřící pochvalami na práci ústředí a pozitivní energií plynoucí ze zakládání akčních výborů a později pionýrských oddílů. Tyto intervenční vlivy lze zaznamenat i ve skautské literatuře, byť zatím velmi lehce. Např. v příručce skautské metodiky *Občanská výchova junácká* z roku 1948, na jejímž vydání se podílel zejména Jarmil Burghauser a Karel Průcha a která se zaměřuje především na metody občanské výchovy v Junáku, nalezneme mezi doporučenou literaturou i dílo J. V. Stalina.¹³¹

V rámci SČM se Junáku svěčila výchova dětí do 15 let. Po organizační stránce fungoval Junák obdobně jako doposud. Základní složku stále představoval oddíl složený z družin mladších (světlušek a vlčat) a starších (junáků a skautek) a vedený vzdělaným vedoucím, jeho zástupci a rádci. Dle nově zavedeného systému se vedoucí oddílu stal členem výboru příslušné skupiny SČM. Z tohoto důvodu se musely upravit vzdělávací metodiky lesních škol, jejichž obsah byl navýšen o politickou výchovu (nikoliv jako jednu

¹³⁰ BARANOVÁ, Elly. Pionýrský ráj. *Junák*, 1947/1948, roč. 30, č. 41, s. 645.

¹³¹ BURGHAUSER, Jarmil. *Občanská výchova junácká*. Praha 1948, s. 29.

součást programu, ale jako hlavní náplň kurzu).¹³² Na všech úrovních skautské organizace se však jako kolektivní rozhodovací orgán zřídily junácké rady.¹³³ Zrušily se oddíly vodních skautů¹³⁴ a jejich členové se přesunuli do klasických pozemních oddílů.

V rámci jednotného modelu výchovy mládeže však velice rychle vznikla otázka, jakým způsobem celý systém organizovat a jakou roli v něm Junák zaujme. Zachovat Junáka tak jako doposud? Ponechat junáckou organizaci, ale přizpůsobit ji novým podmínkám? Junáka zrušit a vybudovat novou organizaci zcela od začátku? V prvních letech vlády komunistického režimu se většina řešitelů zmíněných otázek přikláněla k druhé variantě, tedy inspirovat se skautskou administrativní soustavou, ale přetvořit ji pro své potřeby. „Významným impulzem pro vyjasnění strategie k vytvoření nové dětské organizace se stala mezinárodní konference osmi evropských organizací dětí a mládeže sdružených ve Světové federaci demokratické mládeže, která se sešla v Budapešti počátkem srpna 1948.“¹³⁵ Generální tajemník ÚV KSČ Václav Hájek jako hlavní delegát za ČSR přinesl z mezinárodní schůze velmi kritické zprávy na adresu baden-powellovského skautingu, včetně výtky ke snahám KSČ o transformaci Junáka. Ve své informační zprávě pro politické vedení proto doporučil vytvoření nové organizace pionýrského typu na půdě školy, jež by působila paralelně ke stávajícímu Junáku.

Dne 7. října 1948 obdrželo předsednictvo ÚV KSČ následující návrhy ke schválení od ÚKM a subkomise Junáka (zkráceno):

- „1. Schváliti návrh na vystoupení Junáka z Mezinárodního skautského bratrství a sesterství.
2. Schváliti návrh Statutu pionýrských oddílů Junáka a návrh budování pionýrských oddílů Junáka a jeho zajištění po linii strany.
3. Učiniti ÚKM zodpovědnou za vybudování dětské organisace nového typu.“¹³⁶

Do doby vynesení oficiálního rozhodnutí dostaly krajské akční výbory a junácké rady pokyn pokračovat v aktivitách jako doposud s důrazem na to, že SČM včetně Junáka musí vychovávat uvědomělé budovatele socialismu. Instrukce dále nabádaly k očistě činnických kádrů a všech tzv. reakčních živlů, k nutnosti oprostít od nich svěřené děti a správnosti kritiky skautingu. „Vzorný junácký život by měl být a nyní vždycky bude malým obrazem vzorného

¹³² Do té doby proklamovaná nepolitičnost Junáka byla v tomto období pokládána za chybu a slabinu v junácké výchově, neboť podle nově nastoleného režimu vychovávala v junáčích nerozhodné jedince.

¹³³ JEDLIČKOVÁ, Bivoj. Zásady začlenění Junáka do SČM. *Činovník*, 1948, roč. 25, č. 4, s. 53.

¹³⁴ Důvod zrušení byl následovný: vodní skauti byli považováni za elitu, a tudíž hrozbu komunistického režimu.

¹³⁵ KNAPÍK, Jiří; FRANČ, Martin a kol. *Mezi pionýrským šátkem a mopedem*. Praha 2018, s. 332.

¹³⁶ KOPI, c. d., s. 93.

lidově-demokratického státu.“¹³⁷ Zároveň poukazovaly na důležitost absolvování politických školení pro činovníky a jejich důkladného přezkoušení. Doporučovalo se do výchovy zahrnout i dopisování se sovětskými pionýry. Dále byl kladen silný požadavek na informovanost krajů o všech aktivitách oddílů. Výsledkem procesu tak mělo být silné provázání všech složek organizace, od nejnižších po ústředí.

Přípravy na zřízení tzv. pionýrských oddílů v rámci Junáka však nebylo tak jednoduché. Samotné jednání v rámci jednotlivých komisí mládeže nevykazovalo úplnou souhru, jak dokazuje dopis členky AVÚJ B. Jedličkové z 27. října 1948: „*Soudruzi v Junáku: mnozí nechápou úlohu komunisty v dětské organizaci, patlají se stále ve staré sentimentalitě junácké, jsou přesvědčeni, že nikdo nedělal výchovu správně, jen Junák.*“¹³⁸ Ani samotní členové ÚV KSČ nepřišli z počátku s jednotným a jasným řešením, nýbrž předkládali mnoho návrhů. Rozhodnutí o dalším postupu bylo přijato až na jejich zasedání 23. prosince 1948 (přítomni např. Gottwald, Slánský, Čepička, Dolanský, Ďuriš, Smrkovský, Švermová, Zápotocký a další), kde hlavní částí programu bylo prodiskutování *Informační zprávy o založení pionýrských oddílů Junáka* sestavené ústředním výborem SČM. Výbor v tomto dokumentu požaduje nutně řešit mimoškolní výchovu dětí, která zatím neodpovídá potřebám doby, neboť Junák je postaven na zásadách a idejích, které současnému směru nevyhovují. Zpráva proto navrhuje reorganizaci vedení Junáka v těchto krocích: 1) vznikne nová Ústřední rada Junáka; 2) na školách I. a II. stupně se založí pionýrské oddíly Junáka, které budou vychovávat děti k socialistickému myšlení, k lásce k Sovětskému svazu, jeho zakladateli, životu v kolektivu a práci pro blaho celku. Ústřední výbor KSČ se shodl na faktu, že způsob zřízení Junáka je více než vyhovující a pro mládež atraktivní, z organizačního pohledu představuje nejkonsolidovanější instituci, nicméně bude třeba jej přetvořit (o likvidaci se zde ještě neuvažuje). Nakonec se odsouhlasil návrh Rudolfa Slánského: „*Firmu Junáka bereme, dáme tomu novou funkci a do rukou to budeme muset vzít my. To se ví, že SČM to ponechat nemůžeme.*“¹³⁹ Pod Junákem tak budou vedle skautských místních oddílů oficiálně organizovány pionýrské oddíly, které budou zřizovány u škol. Zvolené propojení se školou mělo podpořit i *Zákon č. 95/1948 Sb.: Zákon o základní úpravě jednotného školství (školský zákon)*, jenž vešel v účinnost 1. září 1948. Škola by tak získala partnerskou organizaci, která by se starala o mimoškolní výchovu.

¹³⁷ SKALNÍK, Milan. Junáctví a lidově-demokratická republika. *Činovník*, 1948, roč. 25, č. 4, s. 54.

¹³⁸ KOPT, c. d., s. 97.

¹³⁹ Tamtéž, s. 118.

Pouhá výměna junáckého vedení se však neukázala jako příliš efektivní a nepostačovala záměrům výboru, neboť v rámci skautingu nešlo plně budovat socialistické uvědomění. Ve dnech 23.–24. dubna 1949 se všechny mládežnické organizace sloučily v jednotný Československý svaz mládeže (dále jen ČSM), který si vytkl jako jeden z nejdůležitějších úkolů péči o organizaci Junák, vedení jejích místních oddílů a zakládání tzv. pionýrských oddílů Junáka (dále jen POJ). V programové a výchovné oblasti si určil povinnost vést děti k uvědomělé lásce k vlasti, výchově dětí v zastánce míru a svobody všech národů, vedení dětí ke kázni a systematické práci ve škole i jinde, výchově v budoucí hospodáře republiky, vzájemné družnosti a pomoci a v posledu k výchově v budoucí členy ČSM.¹⁴⁰ Bylo tak určeno, že „základem progresivnosti pionýrského hnutí je jeho sepětí s pokrokovým proudem lidské společnosti.“¹⁴¹ Přijaty byly nové stanovy a jednotný pracovní plán. Zakládání POJ podpořil též výnos č. 60.509-I vydaný Ministerstvem školství, věd a umění dne 28. dubna 1949. O jeho vydání informoval ministerský *Věstník*. Ve výnosu je výslovně uvedeno, že zakládat POJ spadá pouze pod pravomoci členů ČSM a ředitelé škol mají povinnost vyhradit školní budovy aktivitám pionýrů v co největší možné míře.¹⁴²

Nicméně přesto Junák nadále oficiálně činnost neukončil, ale začlenil do výchovného akčního plánu participaci na vytčených úkolech ČSM a do svého řádu zařadil zřizování pionýrských oddílů Junáka. Oddíly Junáka se tak sdružovaly po dvojím způsobu. Existovaly tzv. místní oddíly (dále jen MOJ) složené z vlčat a světlušek (děti ve věku 6–11 let) a skautských družin (děti ve věku 11–15 let). Zakládání nových MOJ však bylo zakázáno a program těch dosavadních byl upraven. Druhou variantou byly pionýrské oddíly Junáka, které se zakládaly při školách a sdružovaly jiskry (děti ve věku 6–9 let) a pionýry (děti ve věku 9–15 let). Oddíl se skládal vždy z pionýrů jedné třídy. Družiny měly po pěti až deseti členech a každou družinu řídil volený předseda. Všechny pionýrské oddíly na škole představovaly jednu pionýrskou skupinu. V čele obou oddílů a skupin stály rady, stejně tak i v čele okresu (10–15 členů), kraje (15–20 členů) i ústředí (30 členů). O výběr vedoucích se staral Československý svaz mládeže, který vybral ty, kteří byli nejvíce politicky uvědomělí, a tím pádem dostatečně kompetentní ve svém povolání. POJ přijaly také svou specifickou symboliku. Členové POJ se zdravili otevřenou rukou zvednutou nad čelo, obrácenou hranou dopředu, čímž vyjadřovali, že kladou kolektivní zájmy pracujících nad zájmy svoje. Na slavnostní příležitosti si

¹⁴⁰ Celý text: NOVOTNÝ, Mirek. Vychováme novou generaci budovatelů socialismu. *Činovník*, 1949, roč. 26, č. 5, s. 68.

¹⁴¹ LEŠANOVSKÝ, K. *Komunismus a skauti-komunisté*. Praha 2014, s. 13.

¹⁴² Pionýrské oddíly Junáka na národních a středních školách. *Věstník Ministerstva školství, věd a umění*, 1949, roč. 5, č. 9, s. 181–183.

pionýři měli oblékat kroj složený z bílé košile nebo halenky s připnutým pionýrským odznakem a rudým šátkem kolem krku. Na výzvu: „K budování a k obraně vlasti – buď připraven!“ odpovídali: „Vždy připraven!“ Nechyběl ani slavnostní slib ve znění: „Já, mladý pionýr lidově demokratické republiky Československé, slibuji před svými druhy, že se budu učit a jednat tak, abych byl platným občanem své milované vlasti.“¹⁴³ Sliby členů skupiny měly proběhnout zpravidla do 6 měsíců a předcházela jim ideová příprava (význam slibu a význam rudého šátku), dále kritika a zhodnocení dosavadní práce (včetně osobní žádosti členů o připuštění ke slibu) a organizační záležitosti (podání žádosti skupiny o povolení ke slibu k rukám KRJ, pozvání ředitele školy a patrona školy, zajištění místnosti atd.).

První pionýrský dům byl otevřen v květnu 1949 v Brně v sadu v Lužánkách v rámci akce „Mládež vede Brno“. Slavnostního otevření se účastnil předseda vlády Antonín Zápotocký, který předal přítomným následující poselství: „Dům pionýrů je darem naší mládeži. Dnešní doba vyžaduje, aby naše mládež měla v každém městě svůj dům, kde by mohla pronikat do všech tajů výroby. Na vás, chlapci a děvčata, závisí, jak se bude naše republika rozvíjet.“¹⁴⁴ Postupně vznikaly v každém kraji další pionýrské domy jako tzv. výchovné nadstavby školních pionýrských skupin.

Dne 3. srpna 1949 přijala Ústřední rada Junáka (dále jen ÚRJ) nový akční plán Junáka¹⁴⁵. Za hlavní úkol si ÚRJ zvolila navýšit počet členů na min. 100 000 a vyškolit 2 000 vedoucích skupin a 12 000 vedoucích oddílů. Dále se pak pod heslem „Pionýři – druhá směna ČSM“ zacílila na silnou agitační kampaň POJ vedenou tiskem, rozhlasem, přednáškami, besedami, dramatizací apod. K náboru dětí ve třídách se doporučovalo promítání filmu *Buď připraven, Zoja* nebo *Timur a jeho parta*, z literatury ukázky z knih *Vstanou noví bojovníci* (A. Zápotocký), *Siréna* (M. Majerová), *Na obzoru plachta bílá* (V. Katajev), *Anna proletářka* (I. Olbracht), *Škola a Kluci jak se patří* (A. Gajdar) atd. Do 30. dubna 1950 se měl dvakrát až třikrát navýšit počet škol, u nichž se vybudují POJ (např. v Praze z 48 škol na 145 škol).¹⁴⁶

Do I. sjezdu ČSM konaného v červnu 1950 čítaly pionýrské oddíly už 146 000 členů.¹⁴⁷ Účastníci sjezdu také přijali organizační řád a slib ČSM.¹⁴⁸

¹⁴³ Co jsou pionýrské oddíly Junáka? *Činovník*, 1949, roč. 26, č. 6–7, s. 88.

¹⁴⁴ SKALNÍK, Milan. Náš první dům pionýrů. *Činovník*, 1949, roč. 26, č. 6–7, s. 84.

¹⁴⁵ Zásady akčního plánu viz příloha č. 8.

¹⁴⁶ Zásady akčního plánu. *Činovník*, 1949, roč. 26, č. 9, s. 133.

Jak začít se zakládáním POJ. *Činovník*, 1949, roč. 26, č. 10, s. 146.

Připravujete se ke slibu. *Činovník*, 1949, roč. 26, č. 10, s. 149.

(U posledních dvou zmíněných zdrojů se jedná o přepis z příručky: NOVOTNÝ, Miroslav. *Zakládáme pionýrské oddíly: Příručka pro pionýrské pracovníky*. Praha 1949.)

¹⁴⁷ ČMOLÍK, O. *Kapitoly z historie Pionýrské organizace v Československu*. Praha 1979, s. 79.

Posun mládeže do komunistické náruče byl již plně nastartován a Junáku začala „zvonit hrana“. Potvrdila se totiž nakonec slova Rudolfa Slánského pronesená během porady ÚV KSČ v prosinci 1948: „*Ti lidé, kteří tam jsou, to jsou staří skauti, kteří to dělají léta, kteří by se nepřeměnili a nehodili se na tuto věc.*“¹⁴⁹ KSČ vlastně nezbyvalo nic jiného než Junáka rozpustit. Dne 1. ledna 1951 musel Junák zastavit veškerou činnost a v jeho roli jej nahradila Pionýrská organizace ČSM (dále jen PO ČSM). „*Kostky byly vrženy. Teď už zbývala jen nelegální práce.*“¹⁵⁰

Na krátký čas necelých dvou let se tak protnuly cesty junáků a pionýrů. Pospolné žití obou skupin však bylo přerušeno a trvalo dlouhých 17 let, než bylo opět obnoveno, avšak s tou výjimkou, že každá skupina si už řídila (v rámci režimem stanovených hranic) svou vlastní pomyslnou „lod“.

2.2.2 Význam a úloha Pionýrské organizace

Etymologicko-sémantický průzkum slova *pionýr* (v angl. *pioneer*) nás přivede k závěru, že tímto pojmem označujeme někoho, jehož funkcí je hledat nové cesty. Pionýr tak představuje objevitele či průkopníka v nějaké oblasti. V biologii se pionýrským druhem nazývají takové organismy, které osidlují nová stanoviště. Pionýr jako člen PO by pak tedy byl jakýmsi kolonistou, někým, kdo razí dosud nepoužívanou cestu, což však plně nevystihuje jeho pravou úlohu, nicméně do jisté míry objasňuje jeho základní význam. Volba právě takového označení jistě nebyla náhodná. Už víme, že práce pro blaho kolektivu se stala jedním z hlavních kréd a pilířů socialistické společnosti. Příslušník PO měl v tomto systému nemalou úlohu, neboť právě on byl veden k trvalé osobní snaze směřující k dosažení lepší budoucnosti pro celou společnost. Jeho úkolem bylo překonávat překážky, nezaleknout se žádné námahy a participovat na skupinové spokojenosti. Měl přiložit ruku k dílu všude, kde ho bylo zapotřebí. Zároveň se stal představitelem „nového proudu“, jenž měl nastolit lepší podmínky pro všechny ve válkami poznamenaném světě a vystavět nový společenský řád – socialismus. Také on sám měl pocítit, že jeho činnost mu přináší mnoho nového. Tento důraz na

¹⁴⁸ „*Slibuji, že nejvyšším zájmem, který chci ve svém životě sledovati, je zájem lidově demokratické Československé republiky. Pro její rozvoj, obranu a socialistickou budoucnost chci usilovně pracovat a učit se a být republice i jejímu prezidentu Klementu Gottwaldovi vždy věren. Budu vždy milovat Sovětský svaz, ochránce svobody, pokroku a míru, a stát pevně ve frontě pracujících celého světa v boji proti útlaku národů a proti imperialismu. Slibuji na svou čest, že jako věrný syn (věrná dcera) pracujícího lidu učiním vše k tomu, abych byl(a) členství v Československém svazu mládeže hoden (hodna).*“ (FAUKNER, Antonín; PECHAR, Jiří. *Jak je vybudován ČSM*. Praha 1952, s. 43–44.)

¹⁴⁹ KOPT, c. d., s. 117.

¹⁵⁰ ROTTERBORN, Oldřich; BOBEK, František. *Skauti za ostnatými dráty*. Praha 1993, s. 10.

neúnavnou průkopnickou úlohu tak učinil z pionýrů důležitá pomyslná kolečka v komplikovaném hodinovém stroji.

Význam Pionýrské organizace nevznikl na „zelené louce“, tedy až v souvislosti s poválečnými tendencemi o sjednocení mládežnických organizací. Jejím budování předcházela dlouhá ideová i organizační příprava, jejíž kořeny sahají až do 19. století, do doby konstituování marxismu a názorů prosazujících „třídní boj“ a vládu tzv. proletariátu. Pro potřeby této práce se však nepustíme do hluboké sondy vytváření komunistické ideologie, ale omezíme se pouze na uvedení některých institucí, které inspirovaly činnost pionýrských oddílů a staly se jejich vzorem. Zřizování mládežnických organizací jako základních kamenů výstavby socialismu v zemi podporovala Komunistická internacionála mládeže (*1919 v Berlíně), která se hlásila k usnesení I. kongresu III. internacionály¹⁵¹, a zařadila se tak do proudu proletářského smýšlení. Ve spolupráci s revoluční politikou vytvářela revoluční pedagogiku uplatňovanou komunistickými organizacemi mládeže, jejichž úkolem bylo „*ve svazku s komunistickými stranami shromáždit pod komunistické vedení masy proletářských dětí a tím je včlenit do velkého boje proletariátu.*“¹⁵² Skrze revoluční propagandu chtěla dosáhnout zhroucení tzv. buržoazní školy a morálky, nacionalismu a náboženských pověr. K rozvoji dětského komunistického hnutí docházelo v průběhu 20. let ve vícero státech, v prvé řadě v SSSR, dále např. ve Velké Británii, Francii, Finsku, Švédsku, Norsku, Německu a Československu. K rozmachu docházelo především díky tlaku na změnu metody práce organizací, které dle slov V. Zorina: „*Vystupovaly často jako nevelké sekty bojových revolučně naladěných dětí, které však za sebou nevedly ostatní masy dětí.*“¹⁵³ Do popředí se tak dostal silný požadavek na dosažení masového počtu členů a získání co největšího vlivu na mládež v daném státě. V případě, že dělnická třída dosáhne politické a hospodářské moci, měly organizace mládeže přebrat funkci pěstování a udržování komunistické kultury a revolučních pedagogických směrnic. Ve dvacátých letech se v této fázi nacházel z evropských států pouze Sovětský svaz, proto právě jeho mládežnické organizace se staly hlavními ideovými předchůdci dětských hnutí v dalších zemích východního bloku. První komunistické skupiny se sdružovaly hlavně v tzv. Komsomolu (Komunistickém svazu mládeže), který vznikl v roce 1918 v Moskvě na I. všeruském sjezdu svazů mládeže. Od roku 1922 zakládal pionýrské oddíly a rozhodl o centrálním řízení dětské organizace. Činnost

¹⁵¹ Jednalo se o mezinárodní komunistickou organizaci, též nazývanou Kominternu, založenou v roce 1919 v Moskvě. Byla rozpuštěna v roce 1943. Po druhé světové válce v roce 1947 její činnost převzala Kominforma, neboli Informační byro komunistických a dělnických stran, která jako mezinárodní instituce sdružovala a koordinovala komunistické strany v Evropě.

¹⁵² BUDSKÝ, František. *Historie dětského pokrokového hnutí*. Praha 1961, s. 65.

¹⁵³ Tamtéž, s. 68.

sovětských pionýrů se od začátku vztahovala určitou částí k aktivitám školy. Od roku 1931 byla základna pionýrů již zcela převedena na školní půdu. K Pionýrské organizaci V. I. Lenina se českoslovenští pionýři obraceli zejména jako ke zdroji poučení. Síla příkladu sovětských pionýrů byla vnímána jako jistý předpoklad budoucnosti pro čs. mládež. S jejími zkušenostmi se seznamovali skrze návštěvy (např. v sovětském Artěku) či články v časopisech. „Leninovi svěřenci“ tak představovali trvale působícího činitele, který pod komunistickým heslem „*Proletáři všech zemí – spojte se*“ (které platilo též pro mládež) mobilizoval a stmeloval dětská hnutí ve všech socialistických státech. PO ČSM zároveň nebyla první z levicově orientovaných hnutí, ale měla své předchůdce přímo na půdě ČSR, z jejichž činnosti čerpala inspiraci.

Pozice Pionýrské organizace ve společnosti byla podepřena z mnoha stran. V prvé řadě se usilovalo o to, aby měla smysl pro samotné děti a jejich vývoj. Z tohoto důvodu si kladla za cíl co nejvíce reagovat na životní styl tehdejší společnosti, který však do značné míry určuje právě povaha doby a žádoucí postoje. Činnost PO byla nastavena tak, aby se promítala do života svých členů v co největší možné míře (tedy ve školní i mimoškolní době), protože „*jen tehdy, budou-li děti každodenně pociťovat vliv pionýrské organizace, budou ji také právem považovat za nezbytnou součást svého života.*“¹⁵⁴ Členství PO nemělo být pouze formální, ale příslušník PO se měl celý život cítit jako pionýr a podle toho jednat.

Působení školy a PO, dvou významných výchovných partnerů, vedlo k dosažení absolutně jednotné výchovy. Právě k tomuto cíli směřoval jednoznačný požadavek vymezit se proti programové názorové a organizační nejednotnosti kapitalistických systémů, které dle komunistické ideologie cíleně učí mládež prostřednictvím dětských organizací myšlenkové a zejména politické roztržitosti, a tak dosahují ideologického působení v zájmu své společnosti.¹⁵⁵ Důraz na integritu všech společenských složek se řídil do značné míry heslem: „*V jednotě je síla!*“ Jedině tak bylo možné podle socialistické ideologie dosáhnout úspěchu, pokroku a šťastné budoucnosti. Tento požadavek však předpokládá pevné řízení jednotlivých institucí, včetně těch mládežnických, které zaujímaly, jak bylo vysvětleno výše, nemalé postavení v daném společenském řádu. Výchova tak byla uskutečňována skrze masové dětské organizace, např. ČSTV, Revoluční odborové hnutí (dále jen ROH), Svaz pro spolupráci s armádou, Československý svaz požární ochrany,

¹⁵⁴ ČMOLÍK, Otto. *Kapitoly o pionýrské organizaci*. Praha 1965, s. 38.

¹⁵⁵ Požadavky každé společnosti ovlivňují výchovu určitým způsobem a kladou před ni určitý cíl (či minimálně některý ze směrů významně převažuje a většina společnosti se k němu přiklání a podle něj jedná). Nejinak tomu bylo ve společnosti ovládané komunistickou ideologií, která ačkoli se vymezovala proti vlivu kapitalismu na mládež a společnost, vyvíjela obdobný nátlak na výchovu, byť s jiným záměrem.

Československý červený kříž a zejména ČSM a jeho PO, jež navíc byla svou působností úzce spjata s chodem škol. Úsilí výchovných institucí vyžadovalo promyšlenou koordinaci, proto (nejen) PO spadala pod přímou působnost KSČ, aby nedošlo k jakýmkoliv nežádoucím odchylkám. Členství v PO se stanovilo sice jako dobrovolné, nicméně úsilím ČSM bylo zahrnout pod svá křídla co největší počet dětí, aby se mohl nadále prosazovat jako organizace masová. Navíc čím větší kolektiv, tím větší možnost seznámit a podporovat mládež v životě v kolektivu. „Čím dříve začíná dítě žít kolektivním životem, tím jistější je záruka, že z něho vyroste opravdový komunista, který se dovede s celou duší oddat společné věci.“¹⁵⁶ Kolektivnost a vedení ke společenským aktivitám tudíž patřily mezi základní programové cíle PO a komunistické výchovy vůbec.

Organizace pionýrů však nestála, jak už bylo naznačeno, ve výchově sama, nýbrž jí byl svěřen pouze určitý podíl na výchově. Své postavení si musela vymezit a zároveň upevnit v soustavě dalších institucí. V první řadě bylo třeba nastavit vztah PO a školy, jejichž vzájemná spolupráce byla více než žádoucí a současně nesmělo dojít k jejich splynutí. Pionýrské oddíly sdružovaly děti od 9 do 14 let při školách. Jejich program se ale neřídil učebními osnovami, musel s nimi ovšem korespondovat, a to zejména ve snaze podporovat v dětech touhu se učit a vzdělávat, aby se v dospělosti staly platnými členy společnosti. Vedoucí PO nepředstavovali pomocníky při vyučování, sférou jejich zájmu byla oblast mimoškolních činností. Ty se však musely zkoordinovat s programem školy, která zároveň poskytovala pionýrským oddílům své prostory. Zpočátku tak vyvstaly nejasnosti ve vymezení vztahu PO jednak s třídními kolektivy, a dále také s orgány školy. I když všichni žáci dané třídy byli pionýry, nesměla se zaměřovat třídní skupina s pionýrskou družinou. Členem třídy se stal daný jedinec tak, že jej do dané třídy v konkrétní škole přidělili a jeho docházka byla povinná. Do pionýrské družiny vstupovalo dítě naopak dobrovolně a jeho žádost o vstup schválilo shromáždění skupiny. Dle výnosu Ministerstva školství a kultury z roku 1957 řídil třídnické povinnosti žáků jejich třídní učitel, který ustanovil vždy na určité období pořádkovou službu.¹⁵⁷ Dosah jeho přímých pravomocí však nesahal k činnostem pionýrských oddílů na dané škole. Pionýrské kolektivy vedl kvalifikovaný vedoucí, který podléhal školním orgánům i ČSM a uplatňoval výchovné úkoly ve spolupráci s jednotlivými učiteli. Vedle PO se zřídily na škole ještě školní družiny a kluby, aby se tak zajistila soustavná péče o děti a mládež zaměstnaných rodičů. Žáci mohli navštěvovat jak školní družinu/klub, tak schůzky pionýrů. Bylo proto nutné vyhradit konkrétní časy na jednotlivé aktivity. Dílčí složky školní i mimoškolní

¹⁵⁶ KRUPSKÁ, N. K. *O mladých pionýrech*. Praha 1951, s. 12.

¹⁵⁷ *Věstník Ministerstva školství a kultury*, 1957, roč. 13, č. 20, s. 258.

výchovy měly za úkol se ve svém snažení vzájemně podporovat. Významným výchovným činitelem zůstávala nadále jako doposud rodina. PO tak požadovala po svých vedoucích, aby se seznámili s rodinným zázemím a budovali mezi sebou vzájemnou důvěru.

Jednotlivé složky PO byly pevně ukotveny v celém administrativním řetězu organizace, a to s přísnou hierarchií, právy a povinnostmi funkcionářů a jejich příslušných skupin. Celá PO spadala pod správu ČSM. Svaz řídil činnost a zajišťoval potřebné existenciální podmínky od politického zázemí, personálního obsazení po materiální vybavení. O vykonávání usnesení a pokynů orgánů ČSM se staraly nižší organizační složky, jejichž působnost byla hierarchicky vymezena. Jejich struktura se shodovala s územní správou – okresní (obvodní), krajské a městská (zahrnovala všechny obvody hlavního města Prahy) PO. Územní PO na Slovensku se skládala z krajských oddělení. Na všech stupních byly vedením příslušné organizační složky pověřeny rady, jejichž statut, práva a povinnosti udávalo jejich konkrétní postavení v systému. Přímoú činnost s mladými pionýry vykonávaly základní články organizace, tzv. pionýrské skupiny. Ty se zakládaly při základních školách či v dětských domovech. Za jejich práci zodpovídal vybraný vedoucí skupiny společně s volenou skupinovou radou (zpravidla o 3–15 členech) a jejím vedením (předseda, praporečník, kronikář, redaktor, zdravotník, zpravodajové pro tisk, sport a turistiku). Zajišťovali chod celé skupiny po stránce organizační, obsahové a propagační, např. pořádali různá shromáždění, sportovní utkání, výlety, soutěže, výstavy, tábory aj. Zároveň dohlíželi na práci jim svěřených pionýrských oddílů. Každá pionýrská skupina se dělila na několik oddílů, přičemž jeden oddíl zpravidla sdružoval žáky jedné třídy. O činnost oddílů pečoval opět pověřený vedoucí a zvolená oddílová rada (zpravidla o 3–9 členech). Jejich primárním cílem bylo podporovat samostatnost a iniciativu pionýrů. Pro tyto potřeby disponovaly vybavením školy a jejími prostory. Aby se zajistila atraktivnost pionýrského programu, organizoval oddíl svou náplň podle stárí dětí, aby docházelo k uspokojení rozdílných zájmů a potřeb jednotlivých věkových skupin. Oddíly žáků 1.–3. ročníku se nazývaly jiskry a jejich členové hvězdičky. Jedna skupina hvězdiček čítala od pěti do sedmi členů a svými možnostmi se podílela na aktivitách celé pionýrské skupiny a připravovala se na vstup do PO ČSM. Ve 4. ročníku postoupili členové a členky jisker do pionýrské družiny, ve které se odehrávalo těžiště pionýrského programu. Družina o pěti až deseti členech se shlukovala na základě vztahů mezi dětmi, tudíž podle jejich přání. Ze svého středu si zvolili svého vedoucího, jenž byl zodpovědný oddílovému vůdci. S věkem pionýrů stoupala i jejich samostatnost, čím byli starší, tím více si organizovali většinu

aktivit sami. Navíc se cíleně posilovala i jejich zodpovědnost, např. tím, že žáci 7. a 8. ročníků přebírali patronát nad oddíly jisker na dané škole.

Obzvláště vysoké požadavky se kladly, jak ostatně vychází z výše popsané struktury PO, na vedoucího pionýrské skupiny. Podstata jeho funkce spočívala zejména v práci s pionýrskými pracovníky (z řad dětí, dospívajících i rodičů), s volenými orgány skupiny a orgány příslušné školy. „Přes své skromné postavení ve struktuře řízení plní vedoucí pionýrské skupiny velké množství náročných a důležitých konkrétních úkolů.“¹⁵⁸ Většinu jeho pracovní náplně zahrnovaly povinnosti spojené s agendou skupiny, nicméně právě on byl zvolen jako řídicí pracovník pro přímé vykonávání komunistické výchovy (viz kapitola 2.3), což představovalo značné zodpovědné poslání v celém výchovném procesu a vyžadovalo pečlivý personální výběr. Jeho postavení ve struktuře navíc bylo o to komplikovanější, že jako vedoucí pionýrské skupiny zaujímal roli politickovýchovného pracovníka v odvětví školství a zároveň funkcionáře ČSM (a později Svazu socialistické mládeže – SSM). Složitost jeho postavení tak vyplývala zejména ze dvojí podřízenosti, neboť jeho nadřazené vedení se tříštilo mezi příslušným odpovědným funkcionářem ČSM, ředitelem školy a odborem školství příslušného národního výboru. Každý z nadřazených orgánů dohlížel na určitou složku činnosti. Ředitel školy sice byl přímým nadřízeným, ale nesměl vedoucího pověřovat úkoly, které nesouvisely s činnostmi pionýrské skupiny. Naopak orgány ČSM (později SSM) řídily politickovýchovnou a organizační oblast celé skupiny, tudíž i jejího vůdčího pracovníka.

Každý jednotlivý článek organizační struktury tedy zaujímal své pevné místo, měl své vymezené povinnosti, ze kterých se zodpovídal příslušné nadřazené osobě a výkonné radě. Programová náplň vždy vycházela z usnesení a pokynů vyšší organizační složky, jedině tak se zachovala provázanost celého systému, od pionýrských družin po ústředí ČSM, a bylo možné vykonávat patřičný dohled nad všemi elementy pionýrské soustavy. Funkci vrchního dohlázele celého ČSM zastávala KSČ, jíž se zodpovídaly a podřízovaly všechny orgány svazu a PO. Důslednost spolupráce tak představovala převládající znak a současně také hlavní sílu organizace.

2.3 Výchovná činnost a symbolika Pionýrské organizace

Pionýrská organizace zastávala klíčové místo ve výstavbě socialismu především kvůli svému výchovnému poslání. Jako významný činitel komunistické výchovy vedla děti v úzké spolupráci se školou, rodinou

¹⁵⁸ STEINIGER, Bohumil; ŽÁKOVÁ, Miloslava. *Kapitoly o řízení pionýrské skupiny*. Praha 1988, s. 22.

a dalšími společenskými organizacemi k lásce k vlasti, KSČ a svědomitému plnění občanských povinností, ke kterým patří učení a příprava na budoucí povolání, práce, veřejná činnost a udržování přátelských vztahů s ostatními socialistickými státy a jejich obyvateli. Nastolený výchovný proud si kladl za úkol zformovat nový typ občana s morálními vlastnostmi příštího budovatele komunismu. V souladu s životem socialistické společnosti „vede své členy k aktivnímu podílu na životě kolektivu“¹⁵⁹, neboť dle slov V. I. Lenina: „Živá tvůrčí činnost mas – to je základní činitel nového života společnosti.“¹⁶⁰ Aktivní účast socialistického člověka předpokládala iniciativu, tvořivost a prospěšnost ve všech oblastech života (politice, technice, umělecké činnosti, sportu, turistice atd.) s velkým důrazem na kolektivní soužití. Proto využívala PO jako své výchovné nástroje různé hry, soutěže, výlety a exkurze, a to nejen na skupinové, ale i celostátní úrovni. Komunistická ideologie tedy cíleně vkládala do rukou Pionýrské organizace značnou odpovědnost za budoucnost národa a zároveň ji proklamačně vztahovala na celé lidstvo. To také vyžadovalo, aby byla PO předmětem zájmu představitelů státu, čímž se její významná úloha ještě navýšila.

V tomto provázaném systému nesměl chybět důsledně stanovený obsah, formy a metody výchovného postupu. Jejich stanovení ovlivňovaly dvě základní premisy. V první řadě zde hrály roli požadavky společnosti, jež se vždy přímo promítají do výchovných cílů následně uskutečňovaných konkrétními vychovateli. Druhou okolností představovaly možnosti dítěte vycházející zejména z jeho věku a promítající se jednak do formulací zásad výchovy, jednak do samotné organizační struktury výchovné organizace. Pionýrská organizace zformulovala celkem pět hlavních zásad své výchovy, z nichž odvíjela veškerou svou další ideovou i praktickou činnost:

- a) spojení výchovy v pionýrské organizaci se životem socialistické společnosti,
- b) zásadu komunistické cílevědomosti a soustavnosti výchovy,
- c) spojování pedagogického vedení s rozvojem aktivity pionýrů,
- d) přiměřenost výchovy,
- e) zásadu jednoty výchovného působení všech činitelů.“¹⁶¹

Komunistická výchova se zaměřovala také na svou všestrannou stránku. Škola a PO měly působit jako výchovní partneři a spolupracovníci, přičemž každá z těchto složek formovala jinou vývojovou oblast dítěte. Jelikož se školní výuka soustředila hlavně na rozumovou stránku dítěte, PO koncentrovala své aktivity naopak na praktickou činnost a citový a volný vývoj – sbírání citových dojmů a vytváření volných vlastností pomocí pohybu v přírodě a práce

¹⁵⁹ ČMOLÍK, O. *Kapitoly o pionýrské organizaci*. Praha 1965, s. 9.

¹⁶⁰ LENIN, Vladimír Il'jič. *Spisy. Sv. 26, Září 1917–únor 1918*. Praha 1956, s. 27.

¹⁶¹ ČMOLÍK, O. *Kapitoly o pionýrské organizaci*. Praha 1965, s. 48.

v klubovně. Tím pádem mohla PO snadno kompenzovat jednostrannost pobytu dítěte ve škole. Všestranné pojetí výchovy mělo také nabízet dětem mnoho perspektiv k trávení školního i volného času a vytvořit lákavou nabídku činností, z nichž si dítě mohlo vybírat. Děti též byly vedeny k tomu, aby se dokázaly zamyslet nad společenským dosahem své práce. Pevné propojení výchovného působení s životem společnosti tak mělo podporovat nastavení osobního životního cíle, jenž spočíval ve zvnitřnění socialistických vizí a interní snaze uvádět je v život.

Jelikož možnosti dítěte aktivně se podílet na životě společnosti jsou více omezené než u dospělého člověka, projevovala se tato společenská účast hlavně ve školním prostředí a v procesu vzdělávání. Pionýrské oddíly měly fungovat jako podpora práce pedagogů v podobě jejího doplnění a rozvíjení. K vytčenému výchovnému cíli nastolené tzv. lidově demokratické republiky totiž *„směřují jak školní osnovy, tak i pionýrské zásady, jejichž dodržování a plnění je čestným závazkem každého pionýra.“*¹⁶² Za nezbytný předpoklad pro budoucí úspěšné zapojení do pracovního procesu se považoval kladný přístup dětí ke škole – vzorné plnění si žákovských povinností, respektování učitelů jako svých starších a zkušenějších přátel a svědomitá příprava na vyučování. Houževnatou píli pionýrů měli ideálně zaznamenat i ostatní spolužáci z dané třídy a měla být natolik inspirativní, že by co do motivace předčila vliv ze strany rodičů a učitelů. Běžnou praxí bylo také pořádání nejrůznějších soutěží, v nichž výchovní činitelé spatřovali cestu k dosažení lepších výsledků. Konkurenční prostředí mělo žáky podporovat ve školním prospěchu a rozvoji práce všeho druhu, neboť každý pionýr vypomáhal i s činnostmi pro školu, např. s výzdobou chodeb, úpravou zahrad a hřišť, úklidem kabinetů a dílen apod. Jejich kázeň a způsob trávení volného času měly být příkladné. Možnost uplatnit se v kolektivu se zároveň vnímala jako silnější v rámci pionýrské činnosti než v rodině či při vyučování, jelikož teprve zde mohly děti projevit veškeré své schopnosti, talent a tvůrčí vlohy. Oprávnění zřízení pionýrských oddílů na školách tak mělo veškerou podporu ze strany státu, neboť umožnily *„škole vychovat politicky uvědomělou, vzdělanou a zdravou generaci zítřka.“*¹⁶³ Opět se potvrzuje, že komunistický režim nastolil pevný systém a zapojoval do svého budování všechny generace, včetně té nejmladší.

Pionýři stejně jako junáci vytvořili pro své členy rámec zásad a povinností jakožto cestu k vytčenému cíli. Stejně jako se junáci učili svému skautskému zákonu, který následně rozváděl junácký slib do již konkrétních deseti bodů, tak i pionýři zvolili stejný postup a vytkli si desatero základních pionýrských předpisů ve znění:

¹⁶² NOVOTNÝ, Mirek. POJ – významný pomocník školy. *Činovník*, 1949, roč. 26, č. 6–7, s. 82.

¹⁶³ Tamtéž, s. 82.

- „1. Pionýr miluje svou lidově demokratickou vlast.
2. Pionýr přeje svobodu a mír všem národům.
3. Pionýr se dobře učí.
4. Pionýr je pracovitý.
5. Pionýr pečuje o své zdraví.
6. Pionýr je ukázněný.
7. Pionýr chrání svou pionýrskou čest.
8. Pionýr je mladým hospodářem své země.
9. Pionýr je věrným a spolehlivým druhem.
10. Pionýr se připravuje vstoupit do řad ČSM.“¹⁶⁴

V případě oddílů jisker se zásady zúžily na pouhá čtyři pravidla zaměřující se na výběr vhodných aktivit, společenské vztahy, osobní a budoucí rozvoj:¹⁶⁵

- „1. Jiskry rády čtou, kreslí, zpívají, cvičí a hrají si.
2. Jiskry jsou dobrými kamarády, váží si svých rodičů, učitelů a vedoucích.
3. Jiskry jsou čestné a pravdomluvné.
4. Jiskry pracují tak, aby se staly dobrými pionýry.“¹⁶⁶

K dodržování zásad se pionýr zavazoval vyslovením pionýrského slibu, jehož nejranější znění bylo již uvedeno dříve (viz kapitola 2.2.1, s. 49). Můžeme si však připomenout verzi slibu, kterou pionýři skládali po vydání nové socialistické Ústavy v roce 1960, jejíž základní bod musel být do slibu vpraven:

„Slib pionýrů zní:

Já, mladý pionýr Československé socialistické republiky, slavnostně slibuji před svými druhy, že budu jednat podle pionýrských zásad, učit se a pracovat tak, abych byl dobrým budovatelem a obráncem své milované vlasti.“¹⁶⁷

Novopečený pionýr obdržel následně od svého vedoucího odznak pionýrského hnutí, šátek a průkaz pionýra, do kterého vyřčený slib stvrdil ještě svým podpisem.

Výchovu v PO podporovala také pečlivě zvolená symbolika, která protínala de facto veškerou pionýrskou činnost a zastávala mezi prostředky

¹⁶⁴ Pionýrské zásady. *Činovník*, 1949, roč. 26, č. 5, s. 67.

Zásady pionýra uvádí i Otto Čmolík ve své publikaci *Kapitoly o pionýrské organizaci*, nicméně k výše zmíněným ještě přidává další 3 (ČMOLÍK, O. *Kapitoly o pionýrské organizaci*. Praha 1965, s. 14–15.):

- 1) „Pionýr je dobrým kamarádem ostatním dětem, váží si rodičů, učitelů.“
- 2) „Pionýr přispívá k dobré práci svého oddílu.“
- 3) „Pionýr je statečný, vytrvalý a nebojí se obtíží.“

¹⁶⁵ Zde opět můžeme vnímat paralelu s Junákem, neboť zákon mladších skautů, tedy světlušek a vlčat obsahuje bodů zákona pouze pět z celkových skautských deseti.

¹⁶⁶ ČMOLÍK, O. *Kapitoly o pionýrské organizaci*. Praha 1965, s. 21.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 11.

socialistické výchovy specifickou úlohu. Ta spočívala v tom, že tím, že se veškerá symbolika vztahovala k idejím pionýrského hnutí, tak připomínala jejím nositelům jejich sliby, upevňovala kázeň a vztah dětí k organizaci. V roce 1953 schválil ÚV ČSM, aby každý pionýr využíval základní pionýrské symboly – odznak, šátek a pionýrský pozdrav. Od roku 1957 se prosazovala jako další symbol hnutí rudá barva. Ta se na základě hlasování delegátů III. sjezdu ČSM ve dnech 13.–15. prosince 1958 přenesla na prapory všech územních a základních organizací ČSM. Pionýři tak kromě zvolání „Vždy připraven“ vycházeli i pod heslem „Za rudým praporem“.

Rudý prapor Pionýrské organizace¹⁶⁸, věnovaný Komunistickou stranou ČSR při slavnostech 5. výročí vzniku organizace, nesloužil jen jako majestátní zástava v čele průvodu. Zvolená barva reprezentovala ideový i historický odkaz, k němuž se měli pionýři hrdě hlásit. Červená barva krve zdůrazňovala nutnost revolučního boje proti útlaku, oslavovala vítězství nad kapitalistickým systémem a navazovala na tradici revoltujících, kteří též pozvedli červené prapory k prosazení svého názoru. Kořeny „rudé tradice“ spatřovala komunistická ideologie již v husitských praporcích a bojích pařížských komunardů, příslušníků Pařížské komuny zřízené v roce 1871 ve Francii. Nejsilnější historické pouto však představovala návaznost na socialistickou revoluci v roce 1917 v Rusku. Pionýrský prapor měl také připomínat všem, kteří kráčeli pod jeho žerdí, jejich povinnosti, k nimž se svým slibem zavázali. K tomuto připomenutí sloužil nápis z přední strany praporu: „*Učte se a pracujte pro rozkvět vlasti.*“ Zadní strana též nezůstala beze slov a poskytla prostor pro věnování od ÚV KSČ ve znění: „*K budování a obraně vlasti buď připraven.*“ Fotografie pod tímto praporem znamenala jeden z nejvyšších stupňů vyznamenání pro pionýra a pozice praporečníka a jeho družiny představovala čestnou a výsostnou funkci. Jeho umístění vždy vyžadovalo čestný prostor v dané místnosti či útvaru. Své prapory rudé barvy obdržely také nižší organizační složky PO, tedy i okresní, krajské a městské pionýrské organizace. Svůj prapor měly i jednotlivé pionýrské skupiny jako pojítka všech současných i dřívějších členů. Vyzdoben byl věnováním od KSČ, jménem skupiny, školy a místa (případně čestným jménem význačné osobnosti, po kterém se skupina jmenovala) a v posledu pionýrským znakem. Malý rudý praporek používaly i jednotlivé oddíly. Pionýrský prapor tak zařazoval organizaci do rodiny institucí hlásící se k socialistickému světovému názoru a spojoval své členy nejen na celostátní, ale i mezinárodní úrovni.

Nejsilnější vědomí sounáležitosti a příslušnosti ke kolektivu měl vyvolávat v členech PO červený pionýrský šátek, jenž svou rudou barvou

¹⁶⁸ Pionýrská symbolika viz příloha č. 9.

představoval součást pionýrského praporu a byl jakýmsi malým osobním praporem každého pionýra. Na rozdíl od pionýrského praporu, který měl tvar obdélníku, byl šátek ve tvaru rovnoramenného trojúhelníku (stejně jako u junáků), aby se mohl snadno obvázat kolem krku a vpředu svázat do uzlu a zároveň, aby svými třemi cípy symbolizoval tři pokolení revolucionářů – komunisté, svazáci, pionýři. Šátek sloužil také jako součást pionýrského kroje skládajícího se z bílé košile (halenky) s připnutým pionýrským odznakem, modrých kalhot (u chlapců) nebo sukně (u děvčat), černých bot a modrých ponožek.

Jako znamení příslušnosti měl pionýr právo nosit pionýrský odznak¹⁶⁹, jenž se stejně jako ostatní symboly odkazoval ke komunistické ideologii. Rudá barva se zde přenesla do planoucího ohně, který vyjadřuje houževnatou práci pionýrů a jeho tři nestejně velké plameny (stejně jako tři cípy pionýrského šátku) společné úsilí všech generací. Před plameny je rozevřená kniha připomínající pionýrům touhu se vzdělávat, a to svědomím budoucího úspěchu republiky, která je v odznaku zpřítomněna státní vlajkou.

Pionýr má také povinnost zdravit specifickým pozdravem. Zatímco junáci zdvihali prsty tři, pionýři všech pět, přičemž každý z prstů symbolizoval pracující jednoho z pěti světadílů. Otevřenou ruku zvedl pionýr nad čelo, a to obrácenou hranou dopředu¹⁷⁰. Zvednutím ruky pionýři vyjadřovali, že zájmy kolektivu upřednostňují nad své osobní potřeby.

Písemným dokladem o přijetí a vizitkou každého člena PO byl pionýrský průkaz, do něhož pionýr po svém slibu stvrzoval svým podpisem závazek jednat dle pionýrských zásad. Dále sloužil pro zaznamenání absolvování pionýrských stupňů, funkcí ve skupině, získání odznaků, pochval a vyznamenání. Obsahoval také doporučení ke vstupu do ČSM. Průkaz však člen PO osobně nevlastnil, nýbrž mu byl od organizace propůjčen.

Význam pionýrské symboliky nebyl pouze reprezentační, ale sloužil jako jednotící prvek jednak mezi členy navzájem (symbol příslušnosti členů PO), jednak jako odkaz k celosvětovému hnutí (symbol mezinárodního kolektivu pionýrů) a také jako vyjádření souhlasu s komunistickou ideologií, včetně jejich historický kořenů (symbol ideový a historický). Eminentní užívání všech symbolů posilovalo jejich smysl i účel. Jejich vnitřní i vnější dosah se vyzdvihoval ve vědomí dětí též spojením s určitou osobní a skupinovou ctí či jako forma odměny za konkrétní zásluhy či dosažení určitého stupně zdatnosti.

¹⁶⁹ Pionýrská symbolika viz příloha č. 9.

¹⁷⁰ Viz příloha č. 9.

2.4 Utáhnutí otěží po únoru 1948

Abychom podrobněji vysvětlili postavení PO v rámci komunistického státního řízení, musíme zároveň přiblížit, jakým způsobem tato nově nastolená společnost fungovala. Zákaz činnosti či její omezení se totiž nedotkl pouze mládežnických aktivit. Únorové události roku 1948 a rozhodnutí následující v dalších letech pocítila celá československá společnost, od státního aparátu, výkonu veřejné moci po sféru občanskou, tedy instituce, které byly dříve chápány jako nezávislé na státní moci. Do této poslední jmenované skupiny spadají právě zájmové a mládežnické organizace, dále pak církve a náboženské skupiny, odbory a svobodné sdělovací prostředky.

Základním rysem 50. let se stala centralizace. Jejím cílem bylo vytvořit zcela jednotný společenský stroj, mechanismus, řízený totalitní nedemokratickou ideologií, jejíž prosazování zajišťovala vláda jedné politické strany. Centralizační snahy jsme zaznamenaly už v poválečných letech, v prvé řadě v politických kruzích, kde vytvořený systém NF (březen 1945) již tehdy v duchu „národní jednoty“ vyřadil z politické soutěže některé před válkou působící politické strany. Přesto se však prosazovala jako blok politických stran, mohli bychom tedy tento systém nazvat jakousi omezenou demokracií. Politická soustava tzv. třetí republiky, jak období mezi léty 1945–1948 nazýváme, však vzala za své v okamžiku, kdy KSČ učinila NF instrumentem svých politických plánů. „Její prostřednictvím pak ovládala všechny politické strany, hnutí a organizace, jejichž existence byla vázána členstvím v NF a souhlasem s jejím programem včetně uznání ‚vedoucí úlohy‘ KSČ“.¹⁷¹ Únorovým pučem tak činnost NF neustala, pouze se etablovala do řádu diktatury KSČ, čímž ale ostatní politické strany NF de facto pozbyly svého původního smyslu, neboť se nuceně staly jakýmsi přísluhovači celé soustavy. Volební lístky představovaly vždy jednotnou kandidátku NF, přičemž pro každý obvod nominovala NF jednoho kandidáta, který byl voliči buď schválen, nebo odmítnut. V praxi se však jednalo pouze o čistě formální proces, jelikož v drtivé většině obdrželi kandidáti 100% počet souhlasných odpovědí.

Co znamenalo výše popsané uspořádání pro občanskou společnost? „Z 61 674 spolků a zájmových organizací zůstalo asi osm set, ostatní nový režim zakázal. Ty, které přežily, se ‚transformovaly‘ do mechanismu monopolní moci.“¹⁷² Všechny společenské instituce prošly jakýmsi filtrem a zjednodušeně řečeno se rozdělily na 2 položky – vyhovující a nevyhovující. Ať už tak, či onak, neunikly zařazení do celostátního masově ovládaného mechanismu. Právě skrze tyto

¹⁷¹ PECKA, Jindřich; BELDA, Josef; HOPPE Jiří. *Občanská společnost 1967–1970. Emancipační hnutí uvnitř Národní fronty 1967–1970*. Brno 1995, s. 9.

¹⁷² KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968 (III–IV. díl)*. Brno 2002, s. 336.

organizace plánoval režim uskutečňovat své ideologické záměry, a tak upevnit svou mocenskou základnu, a to jak kvalitativně, tak kvantitativně, neboť možnost podílet se na řízení společenských institucí byla často podmíněna vstupem do KSČ. Dostatečnou kontrolu zajišťoval právně *Zákon č. 68/1951 Sb. o dobrovolných organizacích*. Proces „utahování otěží“ navíc podporovala rétorika, že se tak činí v zájmu občanů, neboť cílem každého komunisty bylo zejména dosažení absolutní společenské jednoty skrze upozadění individuálních zájmů za potřeby celého národa.

Z výše zmíněného můžeme pociťovat vysokou míru ambivalence. Režim vybudoval celou síť různorodých organizací, která měla uspokojovat občanské zájmy, na druhou stranu jejich skutečným primárním uplatněním bylo utužení nadvlády KSČ. O vytvoření této „demokratické zástěrky“ se staral tzv. systém převodových pák, jenž ve svém účelu v podstatě zaměňoval důsledky za příčiny a primární cíle v sekundární. Tento bludný kruh se však těžko může nazývat občanskou společností, neboť *„fungoval v režimu postaveném na principech, které občanskou společnost zcela vylučovaly.“*¹⁷³

Kromě sjednocení politické vlády se musela přizpůsobit centrálnímu řízení také ekonomika, oblast vzdělávání a výchovy (viz *Zákon č. 95/1948 Sb.: Zákon o základní úpravě jednotného školství*), kulturní sféra a média. Veškerá personální politika ve státní i nestátní oblasti se uskutečňovala pod dohledem KSČ, která tak mohla přímo skrze komunistické funkcionáře ve vedení těchto organizací ovlivňovat a řídit jejich chod. Likvidace pro režim nevhodných osob a tisků byla v počátečních letech výstavby socialismu doslova na denním pořádku. Změny se dotkly samozřejmě i nastavení vlastnických vztahů, jež se proměnily v družstevní a kolektivní formu výroby, obchodu a financí. Politické procesy, cenzura, zánik soukromého podnikání – to vše uvrhlo veřejný život v Československu opětovně po třech letech do režimu nesvobody.

Napjatá atmosféra 50. let vytvořila pro československé občany velice ztížené životní podmínky. Řada z nich přišla o své živobytí, životní jistoty a plány do budoucna. Někteří byli vystaveni krutým soudním obžalobám v často vykonstruovaných procesech, které končily krutými tresty, nevyjímaje trest smrti a doživotí. Výrazným zásahem do existenciálních podmínek byla bezpochyby měnová reforma v roce 1953, během které ze dne na den lidé přišli o své, v mnoha případech dlouho strádané, úspory. Není divu, že mnozí se rozhodli svou zemi opustit, a zvolili tak cestu emigrace. Někteří se ale dokázali nově nastolené situaci rychle přizpůsobit a spolupráce s režimem jim přinesla klidnější zítřky, avšak někdy i za cenu rizika špatného svědomí.

¹⁷³ KAPLAN, c. d., s. 387.

Ideologický režim 50. let také cíleně pracoval s heroismem vybraných, pro danou dobu ukázkových, osob. Na piedestalu hrdinů nestál nikdo jiný než J. V. Stalin, jehož kult osobnosti dominoval ve státech celého východního bloku. V našich československých podmínkách jeho příkladu následoval Klement Gottwald, první poúnorový prezident Československé republiky. Až téměř symbolickým se stal rok 1953, kdy obě země, jak SSSR, tak ČSR, oznamovaly skon obou svých předních komunistických vůdců. Jejich odchod zároveň umožnil jakýsi výdech po těžkých časech počátků režimu, byť jen částečný. „*Dvacátý sjezd KSČ a na něm zveřejněné Chruščovovo odhalení Stalinových zločinů všeobecně nazvané ‚kultem osobnosti‘ přineslo celkové uvolnění a s ním spojenou kritiku minulého období včetně kritiky celé komunistické ideologie.*“¹⁷⁴ Od roku 1956 zaznamenáváme zejména v kulturní oblasti nesouhlasné hlasy směrem k vedení KSČ spojované se žádostmi o větší uměleckou svobodu, zrušení cenzury a možnost projevit tvořivost i v jiných parametrech než těch odpovídajících jedinému povolenému uměleckému směru – socialistickému realismu. Tyto diskusní příspěvky¹⁷⁵ se však rychle smetly ze stolu. Naopak vyvolaly nutnost nápravných opatření, které by tyto a podobné hlasy z kultury oslabily a vytvořily stranicky pevný systém, v němž by se „nezkrotná“ tvůrčí inteligence nacházela pod stálým dohledem či by se zcela ztratila. Ani další výměna prezidentů – Antonína Zápotockého za Antonína Novotného – neuvolnila otěže politickým reformám, ba spíše toto krátké politické tání zcela zastavila. Na změny si obyvatelé Československa museli počkat až do let šedesátých, kdy „*monopolní politická moc začala jevit známky opotřebenosti a direktivně ovládané společenské organismy se chopily příležitosti: hledaly cesty k větší autonomii.*“¹⁷⁶ Přičemž i tento pokus však následně zvrátila normalizační opatření a konečné uvolnění nastalo až v roce 1989.

Pionýrská organizace zapadala do pevně řízené soustavy v první řadě svou úlohou: svým vznikem, idejemi i výchovnými zásadami vycházela z boje dělnické třídy a ideologie komunistické strany jako její vedoucí síly „třídního zápasu“.¹⁷⁷ Svým postavením přispívala k upevňování moci KSČ, zároveň však svou činností uspokojovala zájmy rodičů a jejich dětí, kterým poskytovala mimoškolní program.

¹⁷⁴ SVOBODA, c. d., s. 151.

¹⁷⁵ Jednalo se konkrétně o výroky spisovatelů Františka Hrubína a Jaroslava Seiferta na II. sjezdu spisovatelů v roce 1956.

¹⁷⁶ PECKA; BELDA; HOPPE, c. d., s. 9.

¹⁷⁷ KOHOUT, Jan; SVATOŠ, Zdeněk. *Poznámky o vývoji a současnosti skautingu*. Praha 1976, s. 78.

3 PIONÝŘI VS JUNÁCI – PROČ JEDNI ANO A DRUZÍ NE?

3.1 Pionýrská organizace v počáteční etapě výstavby socialismu

Zárodečnou strukturu PO předznačily již zmíněné POJ, které měly za úkol připravit cestu nové organizaci pionýrského typu. Tvůrci těchto oddílů je představovali jako tehdejší vzor, který se aktivně podílí na veřejném životě prostřednictvím veřejně prospěšných prací, sběru odpadových surovin, návštěv sovětských filmů a jiných aktivit tzv. „vzorných pionýrů“. Učebnicovým pionýrem se mohl stát člověk i např. zlepšením školního prospěchu. Začátky ovšem nebyly tak hvězdné, jak média prezentovala. „*Veškerá publicita, jíž se proním pionýrským oddílům dostávalo v tisku SČM, tak vlastně maskovala skutečnost, že je tvořili spíše slabší žáci z dělnických rodin.*“¹⁷⁸ Zbytek třídy zpravidla docházel do Sokola nebo Junáka. Třídní kolektivy tak byly roztrženy mezi vícero vlivných organizací, což odporovalo představě jednotného dětského výchovného směru, navíc to mohlo způsobovat vnitřní „třídní“ napětí mezi skauty a „dětmi pokrokových rodičů“, ale také mezi dětmi a jejich učiteli a vedením školy, které bylo zahrnováno novými směrnicemi a postaveno před otázku, zda prokázat loajalitu novému režimu založením POJ, či nikoliv.

Situace se zásadně změnila po vzniku PO a ČSM, který se tradičně uvádí 24. dubna 1949¹⁷⁹ v rámci Sjezdu jednoty mládeže ČSR. Politika postupné redukce místních oddílů Junáka a zvětšování pionýrské členské základny způsobila faktický útlum čs. skautingu. Ve dnech 7.–10. června 1950 zasedlo 2 043 delegátů na I. sjezdu ČSM v Praze. Konferenci předsedal sám prezident republiky Klement Gottwald, jenž všem přítomným vzkázal tato slova: „*Nyní nutno podchytit většinu dětského dorostu; buďte si stále vědomi, že v těch pěkných, čilých pionýrech vychováváte své přímé nástupce, že jaké bude pionýrské hnutí, takový bude napříště i Svaz!*“¹⁸⁰ Setkání projednávalo potřebné dokumenty k rozvoji pionýrského hnutí a socialistické výchovy, od kterých ČSM následně odvíjel

¹⁷⁸ KNAPÍK; FRANC a kol., c. d., s. 337.

¹⁷⁹ Ustanovení vzniku PO právě na tento den považuje Rudolf Belan, tehdejší představitel ČSM, za dodatečné politické gesto. Jako argument uvádí fakt, že dubnová konference nepřijala ani jediný dokument související s PO ČSM. Podle něj by se měl vznik PO ČSM vztahovat k 10. červnu 1950, kdy se ustanovil organizační řád. (BELAN, Rudolf. *Zvázaci (1945–1970)*. Bratislava 2015, s. 59–61.)

¹⁸⁰ ČMOLÍK, O. *Kapitoly z historie pionýrské organizace v Československu*. Praha 1979, s. 68.

budoucí činnost. Upevnila se též existence PO ČSM. „1. sjezd ČSM byl dovršením dlouholetého zápasu KSČ za sjednocení mladého pokolení a vytvoření jednotné, masové organizace mládeže v Československu.“¹⁸¹ Na jednání ČSM navazovala další den, 11. června, velká manifestace mládeže na Václavském náměstí.

Od roku 1950 také nemohli skautští rádcové a rádkyně odebírat časopis *Činovník*, neboť byl nahrazen periodikem *Vedoucí pionýrů*, jenž stejně jako jeho „inspirativní předchůdce“ sloužil jako metodická příručka vedoucím pionýrských skupin a oddílů. Režim se zpočátku soustředil především na generaci dospívajících a adolescentů, aby pokryl akutní nedostatek vedoucích oddílů. Teprve poté rozšířil svou základnu o oddíly nejmladších, jisker. PO tak doslova přetáhla členy Junáka na svou stranu, ať už přímým zákazem činnosti, či postupně nepřímou cestou skrze dosazení člena ČSM do daného MOJ.

Z knihkupeckých pultů si mládež kromě již zmíněného časopisu *Vedoucí pionýrů* mohla odnášet další periodika zaměřená i na mladší věkové skupiny. Jako příklad můžeme uvést týdeník *Pionýrské noviny* vydávaný od roku 1951 do roku 1968, dále pak zábavný a naučně-populární měsíčník ÚV ČSM pro mládež od 10 do 15 let s názvem *Pionýr* (1953–1990), pionýrskou rubriku zřídily také časopisy *Mateřídouška* (pro malé čtenáře; od roku 1945), *Ohníček* (1950–2001), čtrnáctideník *ABC mladých techniků a přírodovědců* (od roku 1956) a týdeník *Mladý svět* (1959–2005).¹⁸²

Rokem 1951 odstartovali pionýři éru samostatného působení v rámci výchovy mládeže. Hlavní pozornost nejdříve kladl ČSM na upevnění organizovanosti a zvýšení členské základny¹⁸³, v tomto ohledu totiž čs. pionýři zaostávali za ostatními zeměmi východního bloku. Zatímco členské statistiky překročily hranici 50 % z celkového počtu dětí (530 000) až v dubnu 1954, Maďarsko sdružovalo celkem 75 % dětí už od dva roky dříve.¹⁸⁴ Těchto čísel dosáhla PO až mezi léty 1955–1958 (mezi II. a III. sjezdem ČSM), kdy počet členů čítal 962 000 (což odpovídalo 78,2 %).¹⁸⁵ Důvodem vzestupné tendence byl též fakt, že odmítnutím vstupu do PO se dotýčný vyděloval ze svého vrstevnického kolektivu, což potvrzují i slova Dany Churáčkové, roz. Pavlíčkové, pronesená na otázku, proč jako dítě vstoupila do Pionýra: „Do Pionýra prostě chodili všichni, nebo většina třídy. Tvořili jsme partu, která spolu

¹⁸¹ POKORNÝ, Vítězslav. *Kronika 35 let budování jednotné dětské a mládežnické organizace v Československu*. Praha 1984, s. 8.

¹⁸² Od 60. a 70. let začaly vycházet též seriály: *Pionýrská štafeta* (1968–1990), *Pionýrská sedmička* (1968–1990), *Pionýrská stezka* (1971–1989) a *Sluníčko* (od roku 1967).

¹⁸³ Přehled vývoje členské základny PO ČSM mezi léty 1949–1963 viz příloha č. 10.

¹⁸⁴ Organizace maďarských pionýrů. *Vedoucí pionýrů*, roč. 3. (1952–1953), č. 8., s. 16.

¹⁸⁵ BARTOŠ, Josef a kol. *Sílu nám dává strana: kapitoly z dějin mládežnického a dětského hnutí v Československu*. Praha 1982, s. 66 a 80.

Též: POKORNÝ, c. d., s. 19.

byla ve škole i mimo ni. Byl to prostě společně trávený čas celé třídy.“¹⁸⁶ Důležitost zodpovědného přístupu vzhledem k nárůstu masovosti organizace připomněl také Antonín Zápotocký při svém projevu během 5. výročí vzniku organizace v dubnu 1954 po předání rudého praporu jako hlavního symbolu: „Velký růst organizace zavazuje. Zavazuje zvláště Československý svaz mládeže, zavazuje i naše učitele a profesory. Zavazuje nás všechny věnovat patřičnou pozornost pionýrskému hnutí a vychovat tak z našich pionýrů uvědomělé charakterní i odborně schopné stavitele a budovatele naší socialistické vlasti.“¹⁸⁷

ČSM se ve své počáteční fázi cíleně zaměřil na podporu různorodé zájmové činnosti na školách. Hnacími motory měli být právě pionýři. V rámci této oblasti se jednalo v první řadě o zájmové kroužky¹⁸⁸. Pionýři byli pověřeni, aby aktivně do jednotlivých kroužků docházeli, případně je i zakládali. „Výnos MŠVU z 10. 1. 1951 stanovil, že se mezi zájmovými kroužky školy a PO ČSM nemá dělat rozdíl a že se nové kroužky mají vytvořet po projednání se skupinovým vedoucím.“¹⁸⁹ V druhé řadě se zájmová činnost podporovala pořádáním soutěží¹⁹⁰, pravidelně konaných akcí, přehlídek, výstavek a setkání. Konkrétně se jednalo např. o lyžařské závody, školní spartakiády, svátky písní a tanců, pionýrské slety, májové průvody apod. V rámci posílení soutěživosti vznikla celá řada odznaků jako odměny za výborné výsledky, např. v tělesné zdatnosti (konkrétně odznak „Bud’ připraven k práci a obraně vlasti“). A za třetí nesmíme zapomínat na zájmovou činnost dětí během letních prázdnin. PO ČSM hned od roku 1949 organizovala letní pionýrské tábory, jichž se v počátečním roce zúčastnilo 90 000, v dalších letech 150 000 (1950), 233 000 (1951) a 270 000 (1953) pionýrů. Zvyšující se tendence počtu táborů šla samozřejmě ruku v ruce se stoupajícím počtem členů PO. V září 1955 přešla organizace letních táborů na základě vládního usnesení do odpovědnosti ROH a Sdružení rodičů a přátel školy (SRPŠ)¹⁹¹.

Důraz se kladl též na uvedení PO ČSM na mezinárodní scénu. Českoslovenští pionýři každý rok navštěvovali krymský tábor na Artěku, pořádali se studijní zájezdy do SSSR s cílem načerpat zkušenosti ze sovětské praxe výchovy a vzdělávání. Od roku 1950 se ČSR zapojilo do tzv. mezinárodních táborů míru, kde účast spočívala ve vzájemné výměně delegátů přihlášených zemí. V srpnu 1951 se 2 000 zástupců mladých z ČSR podílelo na průběhu III. festivalu mládeže a studentstva v Berlíně pořádaném na

¹⁸⁶ Z rozhovoru s Danou Churáčkovou, roz. Pavlíčkovou, vedeném 29. 10. 2020.

¹⁸⁷ ZÁPOTOCKÝ, Antonín. *O mládeži. Sborník statí a projevů 1923–1955*. Praha 1955, s. 166.

¹⁸⁸ Přehled účastníků zájmových kroužků PO ČSM a škol mezi léty 1948–1963 viz příloha č. 11.

¹⁸⁹ ČMOLÍK, O. *Kapitoly z historie Pionýrské organizace v Československu*. Praha 1979, s. 86.

¹⁹⁰ Přehled účastníků soutěží z řad dětí pionýrského věku mezi léty 1949–1962 viz příloha č. 12.

¹⁹¹ Přehled účastníků letních táborů organizovaných ROH a SRPŠ mezi léty 1956–1962 viz příloha č. 13.

připomínku svržení atomové bomby na japonskou Hirošimu. „*Naše mládež věnovala festivalu jako dar na Fond přátelství, který byl nově založen, 7,5 miliónů korun.*“¹⁹² Tento typ akcí měl pionýrům připomínat aktivní podporu boje za mír ve světě. Navázaly se také kontakty s pionýry z jiných zemí, především se sovětskou PO V. I. Lenina.

Procesem utváření procházel také program samotných pionýrských schůzek, ve kterém se v počátečních letech střetávaly do jisté míry protikladné požadavky – vyvarovat se „skautsky působícím aktivitám“ na straně jedné a nevázat se až příliš na prostředí školy na straně druhé. Oba požadavky obsahovaly značná úskalí a příčiny. Ačkoli skautská metodika (kromě symbolického rámce) zas tolik neodporovala komunistické výchově, počáteční programy pionýrských schůzek zahrnovaly pobyt v přírodě, turistiku a zručnostní hry velmi zřídka. Přesto však se v létě roku 1951 uskutečnilo 40 táborů s vlastivědným zaměřením (další rok se cílilo na zvýšení jejich počtu na 200). Vázanost na platformu školy a skutečnost, že vysoké procento pionýrských vedoucích tvořili právě učitelé, způsobovaly, že pionýrská setkání, která se konala maximálně 1x týdně, se vlastně příliš nelišila od programů školní družiny či školního vyučování (např. při exkurzích do výrobních závodů atd.). Dokonce v některých případech působily schůzky jako politická školení propagující Sovětský svaz a budovatelské nadšení socialismu. „*Takzvané poškolšťování pionýrské činnosti se stalo základním neduhem, na který vedení ČSM od konce 50. let marně hledalo lék a jen s dílčími úspěchy se jej dařilo odstraňovat až od poloviny 60. let.*“¹⁹³ Jako protiklad k této neatraktivnosti programu vystupovaly výroky kladoucí pionýry za vzor všem ostatním žákům. Právě pionýři se měli skvěle učit, právě oni měli být ku pomoci slabším žákům v rámci tzv. doučovacích kroužků a údajně právě tam, kde pionýři tvoří většinu třídy, dochází ke zlepšování kázně, neboť i „*napovídání a opisování, tak typické pro školu starého typu, dnes mizí jako charakterové kazy.*“¹⁹⁴ Tento kompetitivní přístup ohledně školního prospěchu, docházky a chování však brzy přešel do kolonky nežádoucích forem pionýrských aktivit, stejně jako např. akce „*Mládež vede školu*“¹⁹⁵ a „*Soutěž tvořivosti mládeže*“. Ustupoval též mediální halas ohledně školní úspěšnosti pionýrů.

Aparát ÚV KSČ se proto na současný stav dětského hnutí netvářil příliš lichořivě a požadoval nápravy. V lednu 1951 na zasedání ústředního výboru zaznívaly hlasy, „*aby v ČSM byly provedeny nutné změny ve stylu práce, aby se věnovala větší pozornost výchovné a masové politické práci, (...) aby se překonaly*

¹⁹² POKORNÝ, c. d., s. 9.

¹⁹³ KNAPÍK; FRANC a kol., c. d., s. 342.

¹⁹⁴ SKLENÁŘ, F. Pionýři nadějí národa. *Osvětová práce*, 1950, roč. 5., č. 15–16, s. 185.

¹⁹⁵ Tato akce byla odvozena od akce „*Mládež vede Brno*“ vedené krajským tajemníkem KSČ Otto Šlingem, který však byl odsouzen v rámci procesu s Rudolfem Slánským.

důsledky hromadného náboru do ČSM.¹⁹⁶ Podobné kritické hodnocení obdržel ČSM včetně PO od ústředí KSČ také o rok později. Na nízké nadšení pro věc poukazoval i časopis *Vedoucí pionýrů*, který v říjnu 1952 informoval čtenáře o velmi vlažném přístupu dětí k pionýrskému šátku a nedostatečnému nadšení nosit jej jako součást každodenního školního úboru.¹⁹⁷ Hodnocení vývoje a současného stavu PO ČSM z konce roku 1952 zpracované pro ÚV KSČ použilo konkrétně tato slova: „Všeobecně je třeba říci, že činnost velké části pionýrských skupin je nezajímavá, jednotvárná, málo pro děti přitažlivá.“¹⁹⁸ Vzhledem k tomu, že PO se stala předním patronem a garantem mimoškolní výchovy, významným způsobem tak utvářela představu o trávení volného času dětí a dospívajících. Hledání takové náplně odpoledního programu, která by ideálně odpovídala dětské mentalitě a zároveň plnila cíle komunistické výchovy, představovalo z těchto důvodů jeden z prvotních cílů pionýrských vůdců. Volalo se proto především po pedagogické průpravě vedoucích a snaze nalézt prostředek, jak učinit z dětí celoživotní pionýry a nejen ty „hodinové“ v době konání schůzek. Zaměřila se také pozornost na prostředí venkova, kde nebylo pokrytí mimoškolních zařízení tak pestré jako ve městech.¹⁹⁹

Nápravná opatření se uvedla do pohybu v letech 1957–1958. Ústředním hnacím motorem pro mobilizaci hnutí a zároveň východiskem z nakumulované krize se stala nová výchovná koncepce „Co má znát a umět pionýr“, kterou sestavila Ústřední komise pro práci s dětmi při ÚV ČSM. Výchovná soustava spočívala ve čtyřech znalostních okruzích odstupňovaných dle věku, jež dětem tvořily náplň, až na první (nejmladší) stupeň, vždy po dobu dvou let. Prvotní stadium dovedností plnili žáci 3. třídy, II. stupeň se zaměřoval na 4.–5. třídu, III. stupeň dále na 6. a 7. třídu, nejvyššímu okruhu se věnovaly nejstarší ročníky základní školy. Novou výchovnou směrnici nakonec schválil III. sjezd ČSM v prosinci 1958.²⁰⁰ Zřídily se také pionýrské rady na všech stupních řízení pro efektivnější provoz organizace. Setkání představitelů ČSM přijalo ještě další důležité rozhodnutí, a to organizované zakládání oddílů jisker, do nichž by spadaly děti 1.–3. třídy (6–9 let). Výzvu k zapojení nejmladší školou povinné generace uvedl i sám ÚV KSČ v dopise adresovaném III. sjezdu: „Strana očekává, že Svaz mládeže v budoucnosti ještě důsledněji povede

¹⁹⁶ POKORNÝ, c. d., s. 10.

¹⁹⁷ KNEIS, Antonín. Vysoko vyzvednout pionýrskou symboliku. *Vedoucí pionýrů*, roč. 3 (1952–1953), s. 9.

Povinnost nosit rudý šátek do školy trval až do roku 1964. Při jejím nesplnění hrozila dítěti poznámka v žákovské knížce či pobyt „po škole“.

¹⁹⁸ ČMOLÍK, O. *Kapitoly z historie pionýrské organizace v Československu*. Praha 1979, s. 85.

¹⁹⁹ Této problematice se věnuje např. publikace Otty Čmolíka „Pionýrská práce v místě bydliště“ z roku 1964.

²⁰⁰ Více: *Co má znát a umět pionýr*. Praha 1959.

všechnu naši mládež včetně nejmladší pionýrské směny k chápání osobní odpovědnosti za společnou věc našeho lidu.“²⁰¹ Od jara 1959 nosili jiskry už i svůj vlastní odznak s červenou pěticípou hvězdou na bílé otevřené knize.²⁰² Zpočátku spadaly jiskry pod patronát starších žáků, hlavně děvčata z 8. a 9. tříd, která vymýšlela pro malé členy jisker, tzv. hvězdičky, nejrůznější hry, ale měly také vypomáhat se školními povinnostmi. Cílilo se však na založení vlastních oddílů jisker, které by spravoval odpovědný člen ČSM, případně třídní učitelka. „Velmi brzy se však ukázalo, že jde o lichou představu, zejména svazáci o tuto činnost neprojevovali téměř žádný zájem, a skutečné oddíly jisker tak představovaly spíše iluzi.“²⁰³ V 50. letech tak jiskry působily pro ně samotné jen jako jakási příprava ke vstupu do PO ČSM, pro starší žáky pak jako trénink zodpovědného přístupu a případného budoucího vedení pionýrského oddílu a skupiny.²⁰⁴

Období 50. let bychom z pohledu PO mohli nazvat jakýmsi budováním pozice, ale zároveň honbou za čísla. Média deklarovala nejen stoupající počet členů, ale i výsledky pionýrské činnosti zpravidla skrze masové celostátní akce. Uvést můžeme např. akci „Rok pionýrské pomoci republice“ v rámci příprav oslav 10. výročí vzniku PO ČSM, v jehož rámci bojovali pionýři o titul „Mladý budovatel“, kterého mohli dosáhnout po odpracování 10 brigádnických hodin a odevzdání 15 kg papíru nebo 30 kg železného šrotu²⁰⁵ ve školním roce 1957/1958. Pro veliký úspěch se akce opakovala i následující školní roky, přičemž v letech 1959/1960 bychom ji zaregistrovali pod názvem „Rok pionýrských činů“. V tomto ročníku PO ČSM vyhlásila celostátní pionýrskou soutěž „Směr Praha“ inspirovanou 15. výročím osvobození Prahy. Pionýři dostávali každý měsíc skrze *Pionýrské noviny* speciální úkoly zaměřené na poznávání oblasti pražských osvobozovacích bojů a pietních míst, setkávání s pamětníky a vedení kronik. K 10. výročí svého vzniku sdružovala PO 1 615 000 pionýrů a 386 000 jisker.²⁰⁶ V dalším školním roce oslavovala organizace další výročí, tentokrát 40. výročí založení KSČ. Hra pro tento ročník tak nesla název „Za rudým praporem“. Výkazy těchto akcí byly následně propagačně využity a měly sloužit ke zvýšení popularity PO.

PO ČSM se v prvním desetiletí svého „provozu“ potýkala s mnoha krizovými momenty souvisejícími zejména s nízkým počtem kvalifikovaných členů a jejich nedostatečnou teoretickou vybaveností, zároveň také s hledáním

²⁰¹ ČMOLÍK, O. *Kapitoly z historie pionýrské organizace v Československu*. Praha 1979, s. 102.

²⁰² Viz příloha č. 9.

²⁰³ KNAPÍK; FRANC a kol., c. d., s. 350.

²⁰⁴ K vedení schůzek byly zpracovány metodické příručky a články, např. časopis *Vedoucí pionýrů* zahrnul příspěvky k činnostem jisker, dále *Než si šátek uvážeš. Některé náměty k práci oddílů jisker* od O. Čmolíka (1959), také *ABC vedoucího hvězdičky jisker* (1962) a publikace Jiřiny Lokajíčkové z roku 1964 *Jiskry v první třídě*.

²⁰⁵ Nasbíraný šrot se dále využíval na tzv. pionýrské tavby.

²⁰⁶ POKORNÝ, c. d., s. 19.

správné cesty k dosažení cílů komunistické výchovy. Nerozhodně přecházela mezi rozhodnutími na kolik zařadit činnosti, jež tak typicky spadaly do náplně junáckých programů, vzhledem k vysoce kritické protiskautské kampani vedené především v první polovině 50. let. Tuto nechuť prolomil až přelom 50. a 60. let, kdy se ve snaze celkově modernizovat program hnutí zvyšovala podpora turistiky, sportu a též technické zájmové činnosti. PO tak doslova bojovala o vůdčí postavení ve vytváření teoretických i praktických aspektů volného času dětí a snažila se dle nařízení shora uplatňovat politický vliv na co největší podíl mladé generace.

Zásadní reorganizaci stavu přinesla následně léta šedesátá. Kromě celospolečenských změn v oblasti politiky a ekonomiky prošlo svým reformním obdobím také mládežnické hnutí. Ve druhé polovině 60. let se aktivizovala postupně velká část občanské společnosti, a to obzvláště v roce 1968 v souvislosti s tzv. pražským jarem, v jehož rámci se opět nakrátko protnulý junácké a pionýrské cesty vznikem samostatné dětské organizace Pionýr nepodléhající přímému vlivu ČSM a opětovným obnovením skautské organizace. V pátek 29. března 1968, tedy 17 let po zákazu Junáka komunistickým režimem, zaznělo z úst Rudolfa Plajnera a Vlasty Koseové: „*OBNOVUJEME svoji činnost. (...) Věrní slibu, který jsme složili a kterým se cítíme i nadále vázáni, jsme připraveni převzít odpovědnost za mravní, rozumovou, citovou a tělesnou výchovu té části mládeže, která se do našeho hnutí dobrovolně hlásí.*“²⁰⁷ Zprávu o obnovení skautské činnosti přinesly také titulky novin z 30. března 1968: „*Na vědomí všem a také ministerstvou vnitra: ČS. Junák obnovil činnost!*“²⁰⁸ a „*Junák uveden opět v život!*“²⁰⁹. Tato obnova se však neobešla bez ústupků, neboť vzhledem ke změněným ústavním poměrům po roce 1948 a 1960 nemohly vejít v platnost stanovy Junáka z dob před komunistickým převratem. Situace vyžadovala zahrnout podporu socialismu do ústředních dokumentů všech mládežnických organizací, což ostatně dokazují stanovy Československého Junáka (ústředí skautské výchovy v Československu zahrnující Českého a Slovenského Junáka, zřízené 1. prosince 1968), které poslání organizace vymezují následovně: „*Účelem organizace je povznášet mravní, ideovou a tělesnou výchovu a zdatnost mládeže i dospělých členů Českého a Slovenského Junáka podle junáckých zásad a zaměřovati ji ke službě Československé socialistické republiky v duchu demokracie, humanismu a socialismu.*“²¹⁰ Odkazu na

²⁰⁷ Skautský institut A. B. Svojsíka Praha, Sběrka historické komise. Období 3 (rok 1968–1970, B3), číslo fondu 1, číslo kartonu 5, B3 – ústřední orgány Junáka, Domovina, obnova Junáka.

²⁰⁸ NEJEDLO, J. Na vědomí všem a také ministerstvu vnitra: ČS. Junák obnovil činnost. *Lidová demokracie*, 30. 3. 1968

²⁰⁹ Junák uveden opět v život. *Mladá fronta*, 30. 3. 1968.

²¹⁰ Skautský institut A. B. Svojsíka Praha, Sběrka historické komise. Období 3 (rok 1968–1970, A3), číslo fondu 1, číslo kartonu 4, A3 – Střežovské organizace, Čs. Junák, stanovy.

socialismus se nevyhnul ani junácký slib, který v roce 1969 zněl následovně: „...milovati vlast svou, socialistickou republiku Československou, a sloužit jí věrně v každé době.“²¹¹ Junáci tak sice činnost obnovili, ale nuceně v duchu socialistické republiky.

Tuto nadšenou, žel krátkou mobilizaci však utnul nástup období tzv. normalizace, během které se ocitl Junák i Pionýr opět pod tvrdou kontrolou. Z archivních materiálů z roku 1969 je tak zřejmý značný socialistický charakter junáckého programu. Jako příklad můžeme uvést část textu analýzy činnosti skautské organizace z podzimu 1969, jež hovoří např. tak, že Junák se „vzhledem k uvážlivému postupu i ve chvílích krize, nedal strhnout k žádným prohlášením, která by byla v rozporu s úsilím vedení strany.“²¹² Analýza také slibuje aktivní zapojení Junáka jako člena Národní fronty. I přes tyto ústupky musel dne 23. května 1970 Junák oznámit ukončení činnosti stejně jako ostatní dětské organizace. Dle nařízení „všechny součásti jejich hospodaření (rozpočet, účetní evidence, finanční prostředky atd.) budou na základě hospodářského protokolu převedeny do hospodaření okresní rady Pionýra, který se stane základem hospodaření okresní Pionýrské organizace SSM.“²¹³ O konečném zastavení skautských aktivit rozhodlo závěrečné plénum ústřední rady Junáka dne 1. září 1970. Oběžníky, které obdržela skautská střediska, se vyslovovaly jednoznačně: „Ústřední rada Junáka a všechny ostatní orgány končí svoji činnost k 15. 9. 1970.“²¹⁴ Odpovědnost za výchovu mládeže se ujal Socialistický svaz mládeže a Pionýrská organizace²¹⁵.

3.2 Rudý skauting

Z předchozího exkurzu do problematiky existence mládežnických hnutí v období před a po druhé světové válce je patrné, že spektrum dětských organizací bylo nemalé. Některé fungovaly samostatně, jiné s návazností na některé politické strany. V mnoha z nich se využívalo nějaké části skautské metodiky, a dokonce se na skauting odkazovaly i ve svých názvech, byť ne všechny byly součástí Svojsíkovy organizace. V meziválečném období existovala též řada levicově zaměřených dětských organizací. Jmenovat

²¹¹ Skautský institut A. B. Svojsíka Praha, Sběrka historické komise. Období 3 (rok 1968–1970, B3), číslo fondu 1, číslo kartonu 5, B3 – Ústřední orgány Junáka, Politické analýzy činnosti Junáka.

²¹² Tamtéž.

²¹³ Skautský institut A. B. Svojsíka Praha, Sběrka historické komise. Období 3 (rok 1968–1970, A3), číslo fondu 1, číslo kartonu 4, A3 – Střechové organizace SODM, hospodaření.

²¹⁴ Skautský institut A. B. Svojsíka Praha, Sběrka historické komise. Období 3 (rok 1968–1970, B3), číslo fondu 1, číslo kartonu 5, B3 – Ústřední orgány Junáka, ÚRJ, oběžníky a prohlášení.

²¹⁵ Zajímavé je, že do ústředních orgánů PO ČSSR byli v roce 1970 navrženi i sami skauti, např.: Rudolf Plajner, Vlasta Macková, Anna Floriánová, Ludmila Tenorová, Zbyněk Hála, Václav Marhoul, Bohumil Charvát, Dagmar Bednářová, Václav Břicháček a Jiří Bayer.

můžeme např. (některé byly jmenovány už dříve) Sdružení socialistických skautů a skautek (dále jen STS), Československou obec junáků volnosti, Skautské odbory DTJ, Sdružení československých skautů socialistů, Skauti práce, Spartakovi skauti práce, Mladí průkopníci, Skauti robotníci (na Slovensku). Tyto organizace vznikaly zejména pod „politickou hlavičkou“, především pod vlivem sociální demokracie a od roku 1921 jako součást komunistického dětského hnutí, které postupem času přebralo vůdčí roli v tzv. proletářské výchově dětí.

Vyvstává však otázka, jaký vztah ke skautingu zastával tento levicový směr? Tato nadnesená záležitost nás uvádí do poněkud problematické situace, neboť na straně jedné čteme odkaz na skautské hnutí přímo v názvech těchto organizací, na straně druhé se svým ideovým programem důrazně distancovaly od jakéhokoli spojení s organizací Svojsíkova Junáka (v meziválečném období se jednalo o Svaz junáků-skautů Republiky československé). Můžeme tedy říci, že měl skauting více ideových proudů? Existoval „pravicový“ a „levicový“ skauting? Můžeme „rudý skauting“²¹⁶ považovat za skauting (viz kapitola 1.3)? Kam v této změti zařadit katolický skauting? Historie skautského hnutí nám více než dokazuje, že se ke skautingu hlásily mnohé myšlenkové a politické směry, ať už ke skautským metodám a nástrojům výchovy, či k ideovému obsahu, či k obojímu. Pro potřeby této práce budeme nadále považovat za hlavní skautský proud ten, jenž zastupoval Junák – český skaut (a na ní historicky navazující organizace), neboť zastupoval české skautské hnutí na mezinárodním poli, a stručně nahlédneme na vzájemný vztah Junáka a komunistického režimu.

Socialistické myšlenky se objevovaly už v době vzniku Junáka, ve 40. letech 20. století nebyly nijak převratné, pouze nabyly většího významu a popularity. Jak však Junák a jeho hlavní představitelé k socialistickým vizím přistupovali? Víme, že Junák se od začátku proklamoval jako nepolitické sdružení, které se nepřiklánělo k žádné politické straně, nicméně vymezovalo se v raných počátcích proti rakouskému mocnářství a ztotožňovalo se s myšlenkami první republiky. Sám A. B. Svojsík ovšem ve své publikaci z roku 1922 uvádí, že „skauting je ve svém jádře naprostým sociálním vyrovnáním. Skauti stejně pracují, stejně se oblékají, stejně jedí, stejně bydlí, za práci stejně jsou

²¹⁶ Toto slovní spojení se běžně v literatuře vyskytuje, zejména právě v té levicově zaměřené. Kapitulu o boji za sjednocení rudého skautingu nalezneme např. v *Historii dětského pokrokového hnutí* od Františka Budského (BUDSKÝ, c. d., s. 132–134). Historií tzv. rudého skautingu se zabývá také Otto Čmolík v *Kapitolách z historie Pionýrské organizace* (ČMOLÍK, c. d., s. 51.).

Otázkou, zda rudý skauting můžeme označovat za skauting, se často zabývají naopak příslušníci Junáka, kterým spojení skautské myšlenky s komunistickou ideou není po chuti, obzvláště po zákazu Junáka v 50. letech a internacích skautů, kteří nesouhlasili s režimem. Touto problematikou se zabýval např. skaut Karel Lešanovský v díle *Komunismus a skauti-komunisté*.

odměňování. *Náš skautský tábor je vzorem rozumné komunistické obce, založené však na naprosté rovnosti všech, na vzájemné lásce a bratrství.*²¹⁷ Pochopení a prostor pro sociální spravedlnost, typické ideje hájené komunismem, se tudíž nacházely i ve skautských vodách, byť však právě tato část se objevovala v častých kritikách ze strany komunistů hovořících o skautské potřebě rozdělovat spíše než sjednocovat. Neshody mezi skautskými organizacemi ohledně (ne)političnosti nebyly ničím výjimečným. Jako příklad můžeme uvést úryvek z článku v časopise *Vůdce*, ročníku 1926/1927, jenž reagoval na slova časopisu *Skaut-Průkopník* (vydávaný Sdružením socialistických skautů a skautek), která hovořila o příklonu Svojsíkova Svazu k fašismu: *„Je to osud našeho Svazu, že nás znovu a znovu podle svého uznání umísťují různí lidé do politických škatulek. Nejde jim na rozum, jak můžeme jako organizace býti nepolitictí. Už jsme byli rakušáci, pak militaristé, jindy zase klerikálové, na to imperialističtí. Rádi by nás byli podstrčili také národní demokracii.*“²¹⁸ Socialisticky zaměřené skautské skupiny se však v meziválečné době naopak vyjadřovali ke skautingu v oblasti metodiky kladně, a dokonce ji cíleně zahrnovali do svého programu. V příručce vlčat STS se např. dočítáme: *„Skauting je nám velmi vítaným nástrojem pro výchovu proletářské mládeže pro socialismus, pro proletariát a jeho boj. Už u dětí se musí dbát, aby jejich výchova byla uvědoměle třídní, proletářská.*“²¹⁹ V dalších větách příručka označuje své členy za „rudá vlčata“. Podobně Skauti práce ve svém časopise *Oheň* spojují v jedno příklon ke komunismu a skautingu: *„Organizace Skautů práce sdružuje dělnickou mládež, skauting propagující, a poměr této organizace ke komunistické straně je naprosto přátelský a doporučuje se tudíž sdružování mládeže v této organizaci.*“²²⁰ Spartakovi skauti práce se již od začátku jasně zařazovali do komunistického dětského hnutí, převzali však prvky skautingu, nicméně svůj postup označovali za „naš skauting“: *„Skauti Spartakovi mají být řádní komunisté, pracovníci a dělníci obce dětské, nikoliv romantikové, tuláci a ničitelé přírody. I náš skauting využívá pobyt v přírodě, (...) ale nikdy mu není cílem. (...) Naši skauti nesmí po vzoru jiných skautů opovrhovat kulturou, nýbrž toho všeho musí si vážit jako výsledků práce proletářů.*“²²¹ Podobné názory propagovaly i další organizace zaměřující se na komunistickou výchovu dětí. Významným pomocníkem jim byly v tomto ohledu časopisy²²² a tzv. dětská pokroková

²¹⁷ SVOJSÍK, A. B. *Na obranu českého skautingu*. Praha 1922, s. 44.

²¹⁸ *Vůdce*, 1926–1927, roč. 7, č. 7, s. 112.

²¹⁹ Tamtéž, s. 28. (Jedná se o přepis z: MATOUŠEK, Miloslav. *K výchově vlčat. Prameny, příručky socialistického skautingu* (svazek II). Praha 1926)

²²⁰ BUDSKÝ, c. d., s. 105. (Jedná se o přepis z: *Oheň*, 1923, roč. 2, s. 55.)

²²¹ Tamtéž, s. 129. (Jedná se o přepis z: *Výboj*, 1922, roč. 2.)

²²² Jednalo se např. o časopisy: *Dělnická tělovýchova* (1926–1929), *Dorost Chudoby* (1924–1931), *Rote Fahne* (1934–1938), *Hej-rup* (1936–1938), *Internacionála mládeže* (1928, 1931–1932), *Munkás* (1920–1938), *Komunistka* (1923–1926), *Mladá garda* (1930–1936), *Pravda chudoby* (1920–1925), *Oheň* (1922–1932), *Das proletarische Kind* (1922), *Reflektor* (1925–1929), *Rozsévačka* (1926–1938),

literatura²²³, které mohly oslovit v krátkém čase vysoké procento dětí a mladých.

Odklon od skautských prvků zaznamenáváme u levicových organizací po druhé světové válce, kdy zesilovala potřeba sjednocení všech mládežnických sdružení pod jedno řídicí centrum. Skaut, resp. československý Junák, se dostal do další z řady paradoxních situací. Svou organizační správou působil velice inspirativně pro plánovanou pionýrskou organizaci, nikoliv však svou náplní, neboť zdaleka neuspokojoval potřeby komunistické výchovy. Ostatně samotný Junák se nevyznačoval názorovou jednotností, co se apolitičnosti organizace týče. Mezi jeho členy existovali jednotlivci nebo celé buňky skautů socialisticky zaměřených. Kromě již dříve zmíněných můžeme navíc uvést skupinu kolem časopisu *Plameny*, vydávaného 8. roverským kmenem v Praze, dále brněnského periodika *Oznamovatel* a tzv. Junácké hlídky v MF. Důležitým krokem k odmítnutí skautingu ze strany KSČ bylo jistě i rozpuštění skautských organizací v SSSR, a to po II. sjezdu ruského Komsomolu v roce 1919, „které charakterizovalo skauting jako jednoznačně typicky buržoazní systém výchovy mládeže v imperialistickém duchu.“²²⁴ Tato „opožděná“ změna přístupu se u nás začala omlouvat tím, že pravá podstata skautingu se odhalovala postupně a s vlivy skautingu musely zápasit všechny dětské organizace. Až toto odhalení odkrylo tváře všech dětských organizací, zejména těch komunismu „nepřátelských“.²²⁵

3.3 Junák očima komunistického režimu

Junák po únoru 1948 postupně šel ke svému zákazu. V tomto tříletém mezičase zachycujeme v dobových materiálech čím dál ostřejší kritiku ze strany režimu na adresu skautských vůdců a skauting obecně. V první řadě se Junák setkal s výtkou, že není schopen přizpůsobit se dobovým potřebám, čímž se vymezuje proti ostatním ve společnosti a nevychovává děti k národní jednotě. Slova v tomto duchu se objevila např. v dubnovém čísle časopisu *Činovník*: „*Také skauting má svou čínskou zeď. Junáci, věrni starým tradicím (...) se*

Rudé právo (1920–1938), *Maják* (1924–1939), *Solidarita* (1937–1938), *Svět práce* (1933–1937), *Svět sovětů* (1932–1938), *Tvorba* (1925–1938), *Včela* (1924–1939), *Vývoj* (1921–1938), *Kohoutek* (1922–1931).

²²³ Velké množství této literatury vyšlo v Komunistickém nakladatelství vedené spisovatelkou Marií Majerovou, např. *Kladivo, srp a pero* (Faun, 1923), *Ve stanu divokých skautů* (Faun, 1924), *Děti z Marsu* (Hora A., 1925), *Tři hvězdy* (Malířová Helena, 1925), *Zlatý závoj* (Malířová Helena, 1929), *Rudá vlčata* (Majerová Marie, 1925) atd.

²²⁴ BUDSKÝ, c. d., s. 71.

²²⁵ Tamtéž, s. 73.

Působení zmíněných levicových „skautských“ skupin tak v podstatě nemá po druhé světové válce přímého pokračovatele, neboť komunistickou výchovu přebrala PO ČSM. Zařadily se však do historie a tradic komunistického hnutí mládeže v době, kdy tvořily jakousi negaci baden-powellovského a svojskovského skautingu.

na ostatní mládež dívají ze své mravní výše trochu s politováním, trochu s pohrdáním a domnívají se být vyvolenými. A mnohý vedoucí (...) vytvoří z oddílu společnost, která žije jen ze sebe a jen pro sebe.“²²⁶ Tato nepřizpůsobivost vyplývala dle odpůrců skautingu z doby vzniku hnutí. Komunistická ideologie označila totiž skauting za tzv. výchovný systém kapitalistické společnosti, která nepovažovala třídu jako základní článek společenské struktury. Skauting tak poskytl tehdejší vládnoucí třídě mocný výchovný a ideologický nástroj, jak oslabovat „třídní vědomí“ mladých a vychovávat v nich budoucí vedoucí představitele (ve státní správě, armádě, škole, církvi aj.) kapitalistického systému. Skauting nezohledňoval „potřeby dělnické třídy“, brojil pro překonání „třídních rozdílů“ tím, že naučí své svěřence poslušnosti a oddanosti vůči svému zaměstnavateli. A proto si skauting získal přízeň především ve vyšších kruzích společnosti.

V této souvislosti se skauti potýkali s kritikou, že se ve svém ideovém ukotvení obrací do minulosti, dozadu, zatímco socialismus představoval pokrok vpřed. Jako příklad lze uvést inspirace „primitivními civilizacemi“, zejména životem indiánů (pobyt v přírodě, symbolika, rituály); dále požadavek na poslušnost k Bohu a králi (týká se hlavně vymezení se proti britskému skautingu). Tímto se skauting obecně dostal dle komunistických názorů do roztržky s tzv. pokrokovými tendencemi společenského vývoje, které mělo představovat dělnické hnutí. Nejinak to bylo vnímáno vůči československým junákům, kteří svým odlišným přístupem a odmítnutím zásahu do svých tradičních ideových východisek si předznamenalí svůj zákaz v podstatě sami, protože dle režimu „skauting nemůže přes rostoucí tlak probíhajících společenských proměn epochy přechodu od kapitalismu k socialismu zaujmout stanoviska jednoznačně stranící pokroku, socialismu a komunismu, nemá-li popřít smysl svého vzniku i dlouholeté tradice svého ideologického a výchovného působení.“²²⁷ Junák svým postavením tak doslova brzdil budování dětské organizace, jež by účelně a efektivně budovala socialistickou společnost.

Skauting podpořil svým novým přístupem mimoškolní výchovu v době, kdy jí nebyla věnována taková pozornost. „Vycházel především z účelnosti chápat mladého člověka jako aktivní subjekt výchovného procesu, a usiloval proto o jeho podíl na relativně samostatných činnostech a o využití prvku sebevýchovy.“²²⁸ Tím se stal atraktivní pro většinu mladých lidí, což podpořil navíc fakt, že skauting přenášel těžiště své výchovy do družin, kde se její členové společně rozvíjeli v rámci své věkové skupiny a kde jejich soudržnost udržovaly vnitřní a skupině vlastní rituály (pokřiky, tajemství, odznaky, vlajky atd.), což

²²⁶ NOVOTNÝ, Miroslav. Potřebujeme nováčky? *Činovník*, 1948, roč. 25, č. 4, s. 63.

²²⁷ KOHOUT; SVATOŠ, c. d., s. 76.

²²⁸ Tamtéž, s. 22.

následně vysvětlují tím, že „příroda sama je nutí k tomu, aby se seskupovaly do menších skupin za účelem výboje i odboje. (...) Jde přímo o jeden z pudů řídicích rozvoj bytosti. Stavět se proti pudům, potlačovat je, není programem (...) junáctví.“²²⁹ V tomto obratu pozornosti členů skautského hnutí směrem dovnitř a posílení důležitosti malých skupin spatřoval režim nebezpečí, že jsou tak mladí odváděni od palčivých společenských problémů a jsou cíleně izolováni. Skauting je doslova zamotal do sítě romantických ideálů, tajemství a her, využil potřeb doby, a tak byl poplatný vládnoucí třídě kapitalistické společnosti. Přestože některé metody se staly pro pionýrské sdružení atraktivní a inspirativní, cíl, ke kterému vedly, režim odmítal. V tomto ohledu se však odmítavě vyjadřovali i skauti, kteří se přidali k poválečným levicovým tendencím, jako např. J. Preininger: „Nelze vychovávat děti v budoucí uvědomělé socialisty, nedáváme-li plnou možnost rozvoje jejich aktivity a iniciativy, která je skautským výchovným systémem ubíjena.“²³⁰ Právě skautské cíle a jejich skrytý ideologický účel byly označeny za slabinu skautingu a nemožnost jeho využití pro socialistický pokrokový systém společnosti. Komunistický pohled spatřoval navíc vnitřní rozpor i mezi skautskými záměry a následnou praxí. Skauting sice vzdělává v dílčích praktických dovednostech a má mnoho zajímavých metod činnosti, na druhé straně ale podporuje bezvýhradné podřizování se příkazům vůdce, fatalistickou víru v Boha a skrze ideu světového bratrství účast skautů při upevňování kolonialismu a na válečných střetnutích.

Ožehavý styčný bod představoval pohled na božskou existenci a otázky náboženské. Skauting sice nepatřil mezi náboženská hnutí ve smyslu jeho zřizovatele, svým směřováním však vedl, alespoň v baden-powellovském proudu, k poslušnosti k Bohu a jeho existenci začlenil do své hodnotové soustavy. Měl tudíž napojení na náboženské myšlenky a instituce, a to zejména na katolickou církev. Trochu odlišně se formoval vztah skautů k Bohu při konstituování čs. Junáka. Poslušnost k Bohu sice Svojsík do skautských pilířů explicitně nezařadil, nicméně dle režimu zde tento požadavek nepřímou participuje a „fakticky poskytuje prostor pro působení v náboženském duchu a (...) svou benevolencí umožňuje rozšiřování vlivu náboženství na děti a mládež.“²³¹ S obzvláštní kritikou ze strany režimu se tak potýkaly především tzv. homogenní oddíly (oddíly s rozšířenou náboženskou výchovou; např. katolické oddíly), které ze všech skautských oddílů musely ukončit činnost jako první, neboť komunistický režim božskou existenci nepřipouštěl, ba ji výslovně zcela popíral.

²²⁹ NOVÁK, Jaroslav. *Junácká družina*. Praha 1968, s. 6 a 8.

²³⁰ KOPT, c. d., s. 133.

²³¹ KOHOUT; SVATOŠ, c. d., s. 46.

Po zákazu Junáka v roce 1951 se protiskautská a ideologicky zaměřená kampaň rozjela už na plné obrátky. Nejenže junáci museli pověsit svůj kroj na hřebík opětovně po šesti letech, knihkupecké pulty již nenabízely skautský tisk a skautská a dobrodružná literatura pro děti a mládež podléhala tvrdé cenzuře, ale nastolený neústupný režim odsoudil Junáka zcela otevřeně jako zločinnou organizaci a „sluhu imperialistické buržoazie“, jež nebere v potaz světový pokrok a utlačuje masy znevýhodněné dělnické třídy. „*Neobyčejně silnou mediální kampaní odsuzující skauting se komunistický režim pokoušel vyvolat strach a nejistotu, jejichž důsledkem mělo být ukončení tajných skautských aktivit.*“²³² Skautská aktivita se ocitla doslova mimo zákon. Mnoho „potenciálně nebezpečných“ členů Junáka tak stanulo před soudem, přičemž 600 z nich skončilo za mřížemi, z toho 8 na doživotí, a 11 si vyslechlo trest nejvyšší – smrt.²³³ Jako jedni z prvních ochutnali hořkost komunistického procesu Jiří Navrátil a manželé Dagmar a Karel Skálovi, kteří plánovali státní převrat a svrhnutí režimu už v květnu 1948. Celá akce však byla prozrazena a aktéři zatčeni. Dagmar Skálová vzpomíná na tuto událost následovně: „*Můj manžel, Čil, byl tehdy vysokým úředníkem na Ministerstvu vnitra a já jsem od něj dostávala a dál předávala důležité zprávy. Moji skauti měli působit jako spojky. Všechno mělo začít v Dejvicích. Po obsazení kasáren a osvobození generála Kutlvašra z vězení se měla obsadit ministerstva, rozhlas, utvořit nová vláda. Kdosi, snad manželka kteréhosi důstojníka, všechno prozradila. Začala obrovská vlna zatýkání. (...) S manželem jsme se viděli až po 11 letech.*“²³⁴ Jako další příklad můžeme uvést vyhocený, a jak se později zjistilo vykonstruovaný, skautský soudní proces s tzv. „ilegálním ústředím Junáka“. Důsledkem celého procesu bylo odsouzení bývalého předsedy výchovného odboru Karla Průchy k 15 letům vězení. Klíčový důkaz představovala zpráva o skautské činnosti adresovaná čs. politickému exilu, kterou Karel Průcha sepsal a předal svému spolupracovníku Neumannovi. Ten ji odnesl rovnou na StB. Neumann společně s dalším kolegou Burešem jako tajní agenti StB systematicky sledovali práci bývalých skautů a v případě Karla Průchy i manipulovali a vyvíjeli nátlak, např. k sepsání zmíněné zprávy²³⁵. Komunistické justici se ale nevyhnuli ani skauti, kteří sympatizovali s KSČ, např. Pavel Křivský, člen redakce časopisu *Plameny*, zastánce levicových směrů v Junáku, který byl trestně stíhaný, a nakonec i vězněný. Posledním k smrti odsouzeným z politických důvodů byl v Československu Vladivoj Tomek, skaut z bývalého 311. oddílu z pražského Smíchova. Skonal 17. listopadu 1960.

²³² ZACHARIÁŠ, c. d., s. 19.

²³³ Problematiku soudních procesů s junáky zpracoval Karel Lešanovský v knize *Se štítem nebo na štítě: Nezradili skautský slib*.

²³⁴ LEŠANOVSKÝ, Karel. *Se štítem nebo na štítě: Nezradili skautský slib*. Praha 2000, s. 104–105.

²³⁵ Podrobně se tomuto procesu věnuje Jiří Zachariáš v knize *Soudní proces s tzv. ilegálním ústředím Junáka aneb Karel Průcha a spol.* (1952).

Výroky negující činnost Junáka se promítly i do hodnocení činnosti skautů za druhé světové války, vzhledem které označily junáky za kolaboranty s nacistickou Třetí říší. Takto demagogicky vykresluje junáctví publikace *Skauting ve službách podněcovatelů války* od Aloise Poledňáka²³⁶ z roku 1953, jež nešetří emociálně zabarvenými a expresivními výrazy. Skaut se v ní ztotožňuje s žoldněrem či služebníkem imperialismu, jehož cílem je vést mladá k podpoře kapitalistické třídy a utlačování dělnictva. Skautská organizace je pro socialismus zločinnou organizací, neboť jí nejde „jen o přípravu koloniálních zvědů a dobyvatelů. Do popředí činnosti skautské organizace vystupuje druhý úkol – rozbít jednotu dělnické mládeže“.²³⁷ Probouzí ve svých členech nebezpečný nacionalismus a kosmopolitismus, nabádá je k militarismu a ctění církevní hierarchie, čímž nerespektuje světový pokrok a vykazuje stagnaci, ba směřuje společnost do krize šířením válečné hysterie. K dosažení tohoto „hanebného“ cíle využívá Junák pevný systém příkazů vůdce a jejich mechanického uposlechnutí členy organizace. Skautští příslušníci tak bezmyšlenkovitě přebírají výchovné názory svých autorit a zakladatelů: „A skautští vůdcové plně dbali rad svého náčelníka. Obratně, přímo kejklířsky zacházeli s udicí, na niž mládež chytali. Zneužívali všech zájmů a sklonů dětí a mladých nezaměstnaných, sytili jejich fantazii nezdravými, nesmyslně romantickými představami vzdálených zemí, neexistujících dobrodružství a o smyšleně šťastném životě těch pracujících, kteří žijí ve shodě s „dobrymi“ zaměstnavateli.“²³⁸ Bez hlubšího uvědomění se nechávají terorizovat vojenským drilem uplatňovaným malými diktátory (rozuměj skautský vůdce). Jako důkaz svých tvrzení uvádí Poledňák procesy s čelnými funkcionáři skautské organizace.

Názorová konfrontace těchto rozporuplně vnímaných světů tak vlastně stála na jednoduché rovnici: skautská výchova k individualismu a kapitalismu na straně jedné, pionýrská snaha vychovávat společensky angažované osobnosti socialismu na straně druhé a mezi nimi znaménko jasně nerovnosti. Částečná změna v náhledu na skauting nastala po uvolnění situace v 60. letech a krátké obnově Junáka v období 1968–1970, kdy Junák částečně nabyl ztracené (povolené) atraktivity. Alois Poledňák se dokonce v roce 1968 za své

²³⁶ Alois Poledňák (1922–1984) vykonával mezi léty 1951–1956 funkci šéfredaktora *Pionýrských novin*, souběžně s tím pracoval jako tajemník ÚV ČSM. V 60. letech zastával pozici ředitele Čs. státního filmu. Zajímavé je, že ačkoli bychom vzhledem k výše zmíněné protiskautské publikaci očekávali tvrdý dohled nad filmovou tvorbou, právě v období 60. let zažil čs. film svou novou vlnu. Alois Poledňák byl též politicky činný. V 60. letech byl členem Národního shromáždění ČSSR, po federalizaci Československa byl zvolen do Sněmovny lidu Federálního shromáždění. Na počátku normalizace se i on potýkal s kritikou režimu a strávil dva roky ve vězení za „ohrožení státního tajemství“ (soudní proces však neproběhl). Následně vykonával funkci vedoucího archivu Státní knihovny, kde setrval až do své smrti v roce 1984.

²³⁷ POLEDŇÁK, Alois. *Skauting ve službách podněcovatelů války*. Praha 1953, s. 24.

²³⁸ Tamtéž, s. 26.

negativistické útočné řeči omluvil osobně náčelníkovi Rudolfu Plajnerovi a od své knihy se distancoval slovy: „...byl jsem tehdy plně poplatný tehdejší době a lituji toho“.²³⁹ I přesto však skautská myšlenka musela přežívat víceméně ve vzpomínkách junáků či alespoň částečně skrze metodiku uplatňovanou v PO, jež vykazovala v určitých ohledech podobné rysy.

3.4 Společné a rozdílné rysy junáků a pionýrů

V předchozím textu jsme si již představili povahu obou zkoumaných mládežnických organizací a zároveň důvody, proč komunistický režim prohlásil skautskou myšlenku za sobě nepřátelskou. Odvrhl však režim skauting úplně? Program junáků a pionýrů bychom totiž možná na první pohled od sebe nerozeznali. Funkcionáři komunistického dětského hnutí si velmi dobře uvědomovali, že skauting se těšil veliké oblibě jak v českých zemích, tak v zahraničí. A ačkoli dle jejich názoru sloužilo skautování tělem i duší pro ně nenáviděnému kapitalistickému systému, nemohli popřít jeho vysokou míru atraktivity. Pátrali proto po jejím zdroji, aby jej mohli využít ve svůj prospěch. Původ našli právě v účelnosti skautské metodiky: „Ani nemůže být skauting chápán jako forma, do které se může vlít jiný obsah. Nad skautingem je třeba udělat kříž. Na druhé straně (...) praxe skautingu osvětluje ty metody, které je třeba široce používat při výchově mládeže. Tyto metody je nutno uvést do praxe Svazů mládeže.“²⁴⁰ Pionýrská organizace tak převzala mnoho z náplně programu junáků, ale přiřkla jí jiný obecný cíl, neboť skautské ideály nevyhovovaly záměrům budovatelů socialismu.

Za první jednoznačně rozdílný rys musíme uvést propast mezi smyslem zřízení obou organizací. Tato neslučitelnost vychází v první řadě z rozdílných dob, v jejichž rámci zkoumaná mládežnická hnutí vznikala – pozdní rakousko-uherská monarchie a teprve konstituující se Československá republika na straně jedné, na straně druhé období poválečné tzv. třetí republiky a republiky řízené KSČ. Musíme konstatovat, že obě organizace se rodily v nelehkých dobách čs. dějin a oběma byl v různé míře svěřen úkol vychovávat mládež v duchu „aktuálních“ hodnot. Zde však jejich styčné pole končí a počíná ona neslučitelná propast, jež také zapříčinila zákaz Junáka v roce 1951. Sami vrchní komunističtí výchovní činitelé obdivovali na skautingu schopnost určování si cílů, jejichž význam pro dítě tkví především v psychologické oblasti. Plnění dílčích, konkrétně zadaných a dosažitelných cílů, jejichž obtížnost stoupá, nutí člověka k činnosti, probouzí v něm radost a plní jeho představu postupného

²³⁹ SVOBODA, c. d., s. 149.

²⁴⁰ KRUPSKÁ, Naděžda Konstantinovna; HOERNLE, Edwin. *O dětském komunistickém hnutí*. Praha 1979, s. 24.

naplňování obecného záměru, s nímž je každý z dílčích cílů jedince pevně spjat. Za čím tedy junáci a pionýři putovali? Co bylo jejich záměrem?

„Skautský zvěd“ i „pionýr-kolonista“ se učí roli aktivního občana a člena společnosti. Příslušníci obou organizací byli tělesně i duševně formováni pro vyšší společenský cíl. A. B. Svojsík to označil za výchovu v demokratického občana vybaveného rytířskými ctnostmi, pevnou vůlí, sebekázní, disciplínou, odvahou překonávat překážky a obohaceného o jistou dávku fantazie a romantičnosti. Zároveň však odklonil čs. skauting od explicitní poslušnosti k Bohu a příslušnému monarchovi. Pro komunistický režim zas vypadal ideální občan jako horlivý budovatel socialismu. Úloha pionýrů tak nebyla jednoduchá a zanedbatelná, neboť právě na jejich bedra kladl režim povinnosti pokračovatelů socialistické společnosti – kolektivně smýšlet, snahu vytvářet tvrdou práci a veřejnou aktivitou lepší a šťastnější budoucnost pro všechny a společně se angažovat na rozšiřování marxisticko-leninského světového názoru o přeměnu společnosti.

Malý důraz na výchovu členů k upřednostňování společenských zájmů vystupoval v rámci kritiky Junáka z úst komunistických vychovatelů poměrně často. Zatímco pionýr se měl stát osobou kolektivně cítící a jednající, skaut představoval pro socialismus přílišného individualistu sledujícího pouze vlastní zájmy. Pojdme se podívat na tuto předloženou diferenci blíže. Komunistický systém spatřuje v kolektivismu zásadní rys socialistické společnosti. Tuto kolektivistickou psychologii pěstuje PO ve svých členech, aby se následně mohli stát součástí veliké „armády mezinárodního proletariátu“. Komunistické hnutí si proto stanovilo čtyři základní pilíře výchovy v pionýrské organizaci, přičemž tři z nich se dotýkají právě kolektivistické psychologie: 1) soudružská solidarita; 2) společenský přístup ke každé otázce; 3) umění jednotně, společně, kolektivně pracovat; 4) umění získávat znalosti. Jakákoli kolektivní práce pak musí směřovat k jedinému cíli – společnému užitku. Za onu tvrdou práci je slíben všeobecný prospěch v podobě kulturně vyspělé, gramotné a beztřídní společnosti, ve které zastává místo na piedestalu právě ono společenství.

A jak je to u skautingu? Ačkoli skutečně vychovává své příslušníky k tomu, aby se stali poplatnými a užitečnými členy společnosti, je pravdou, že tak dosahuje skrze formování každého jedince zvlášť. Skaut skládá skautské stupně a odborné zkoušky, aby dosáhl svých vnitřních individuálních cílů a dosáhl osobního růstu. Skaut se věnuje skautingu, aby opracovával svůj vlastní charakter skrze sebevýchovu a sebekázeň a mohl tyto praktické zkušenosti a dovednosti využít ve světě práce a rodiny, a tak budovat šťastnější budoucnost. Skautští vedoucí navíc skládání dobrovolných odborných zkoušek (tzv. odborek) svým svěřencům pouze doporučovali a nabízeli, cestu k jejich

dosažení si daný junák musel vyhledat sám, čímž převzal absolutní zodpovědnost za svůj rozvoj. Toto zaměření směrem dovnitř (u skautů) a naopak ven (u pionýrů) můžeme názorně dokázat i při studiu skautského zákona a pionýrských zásad. Zatímco ve formulaci zákona junáků (viz kap. 1.3.3) se hned 6–7 bodů z deseti otáčí směrem k jedinci (např. skaut je veselý myslí; skaut je čistý v myšlení, slovech i skutcích; skaut je věrný a oddaný apod.), v pionýrských zásadách (viz kap. 2.3) polovina hovoří o povinnostech pionýra směrem ke společnosti (např. pionýr miluje svou lidově demokratickou vlast; pionýr se připravuje vstoupit do řad ČSM apod.).

Oponovat proti názoru, že junáci jsou málo „kolektivističtí“, bychom mohli slovy 4. skautského zákona (skaut je bratrem každého skauta a přítelem všech lidí dobré vůle) a prvním a posledním bodem skautského slibu (1. Milovati vlast svou, republiku Československou a sloužiti jí věrně v každé době; 3. duší i tělem býti hotov pomáhati bližnímu). Junáci viditelně neopomínají povinnosti vzhledem ke státu a národu, jehož jsou členy, ale zároveň i ke všem skautům po celém světě. Použijme v tuto chvíli slova Bohuslava Řeháka: „*Skauting učí správnému posuzování, sebekázi a taktu ve styky s národy jinými. Věří, že tak nejlépe slouží svému národu, i že by se změnila tvářnost světa, kdyby skautský duch byl pochopen všemi národy.*“²⁴¹ František Budský se však ve svém příspěvku k dějinám proletářského hnutí proti tomuto tvrzení ostře vymezuje. Řehákova slova o skautském bratrství považuje za demokratický mýtus a záměrnou faleš a výraz „skautský duch“ ztotožňuje s idejí anglo-amerického imperialismu, jehož je socialismus nepřitelem.²⁴² Avšak ani pionýr neopomíná důslednost zaměřenou směrem k sobě, jak ostatně hovoří hlavně 3.–7. pionýrské zásady zaměřené k požadavkům na pečlivou práci, ukázněnost a ochranu pionýrské cti. Ať už tedy junák nebo pionýr, oba se drží svých zákonů pro nějaké „aby“. V prvním případě, aby se skaut stal lepším rytířem, v případě druhém, aby pionýr byl lepším budovatelem státu. Oba dva tak slouží společnosti dle „aktuálních“ potřeb.

Aby se stát skutečně stal socialistickým, musí z logiky věci ke svému účelu obrátit celé masu lidí. Proto komunistický režim volil pro PO cestu přímé spolupráce se školstvím, zatímco Junák vytvářel místní samostatné oddíly. Otevírá se nám tak další z podstatných rozdílů (byť ne jediný určující). Kooperaci školy (a myslíme tím školu socialistickou) a PO nemůžeme vnímat hierarchizovaně ani jednotně (každý žák školy nebyl pionýrem; pionýrský vedoucí přímo nepodléhal řediteli školy). Obě instituce si kladly stejný cíl, dle slov V. I. Lenina: „*Dříve říkali - ‚Každý za sebe, bůh pro všechny‘ - a kolik zla*

²⁴¹ *Encyklopedie československé mládeže: pro školu a dům. Díl IV. Praha 1932, s. 270.*

²⁴² BUDSKÝ, c. d., s. 46.

z toho pošlo. My teď říkáme - ,Jeden za všechny a všichni za jednoho‘.“²⁴³ Každá z nich však využívala jiných metod a fungovala na sobě pravomocně nezávisle. Jejich fungování představovalo spíše symbiózní vztah – PO podporovala v dětech učení a snahu se vzdělávat, skrze společné zážitky posilovala přátelské vztahy ve třídě a věnovala se dětem v čase mimo školu; škola produkovala znalosti a vzdělání, poskytovala PO prostory a zajišťovala povinnou školní docházku. Obě organizace se ve svém programu sešly ve snaze dětem vštípit socialistický monistický světový názor. Junák oproti tomu sice patřil do dětských mimoškolních zájmových kroužků a spíše v ojedinělých případech mohl po domluvě s vedením školy využívat školních prostor, jeho spolupráce se vzdělávací institucí však nikdy nebyla tak explicitně určena jako u PO.

Už jsme částečně otevřeli otázku práce s idejemi a symbolikou, které tvoří jakousi duchovní nadstavbu celého programu Junáka i PO. Připomínali jsme již body zákonů a zásad, které jsou sice svým obsahem rozdílné, avšak z hlediska jejich počtu zcela totožné. Inspirace formou duchovní stránky skautingu pro vystavění rámce PO můžeme označit za více než zjevnou. Při pátrání po příčině popularity skautingu a nabývajících kvantitativních členů narazili komunističtí vychovatelé na metodu, jakou junáci pracují s dětskou a dospívající myslí, a tak si získávají patřičnou pozornost. Oddanost určitému ideálu, jenž se v první řadě prokáže různými přechodovými rituály, od splnění nováčkovské zkoušky po slavnostní slib za přítomnosti celého oddílu, se ukázala být pro dítě efektivním a účinným lákadlem. Z ideálů proklamovaných slibem vychází následně konkrétní pravidla chování, tj. zákony, které skauta formují, skaut se k nim zavazuje, přičemž tento souhlas má svou vnitřní (ztotožnění se s cílem) i vnější stránku (přijetí do oddílu, rituál slibu, obdržení kroje apod.). Nováček zároveň musí projít nejdříve krátkou přípravou, během níž je požadováno určité napnutí sil a vůle. Odměnou je mu následné postoupení na další úroveň, obdržení odznaku, části kroje a úcty celé skupiny, která jej přijímá do svých řad. Význam rituální formy také není jen pro daného jednotlivce, ale umožňuje i kolektivní prožitek, jenž jednotlivé členy stmeluje. Symbolického rámce jako účinného prostředku využila i PO, přičemž poměrně věrně napodobila formu skautského zákona, slibu, kroje a dalších symbolů (odznak, praporek atd.) jako odznak příslušenství k organizaci, ale vtiskla jim jiný význam. „*Pionýrské symboly mají revoluční charakter, jejich obsah je v plném souladu s výchovnými cíli i zájmy socialistické společnosti.*“²⁴⁴ PO též přebrala skautské heslo „Bud' připraven“, považovala však za nutné si jej upravit, neboť podle jejího názoru bylo neúplné, jelikož v něm není uvedeno, v jakých souvislostech se má

²⁴³ KRUPSKÁ; HOERNLE, c. d., s. 51.

²⁴⁴ ČMOLÍK, O. *Kapitoly o pionýrské organizaci*. Praha 1965, s. 118.

uplatňovat. Proto pionýři vystupovali pod heslem, z něhož onen závazek připravenosti jednoznačně vyčníval: „Vždy připraven k budování a obraně vlasti“.²⁴⁵ Pionýrský slib a symboly se tak pospolu oddávají věci socialismu, stejně jako junácký slib a symbolika myšlenky skautingu. Celkově můžeme říci, že obecně skautské duchovno je vystavěno až s jakýmsi nádechem romantičnosti a oddanosti vyšším až nadpřirozeným cílům (zvláště pokud do tohoto uvažování zahrneme britskou verzi slibu). Pionýrská myšlenková nadstavba zůstává více „při zemi“, což ostatně do značné míry vyplývá z komunisty upřednostňovaného materialistického smýšlení.

Výchovný záměr nastavený socialismem s sebou nesl i požadavek politické uvědomělosti pionýrů, zejména pionýrských vedoucích. Politická výchova tak zaujímala v pionýrském programu (na rozdíl od skautského) zásadní místo a kladl se na ni veliký důraz. Pionýři se v tomto ohledu nevychovali pouze znalostně (besedy o hrdinech komunismu, články v časopisech o Stalinovi a sovětských bratrech apod.), ale byli vedeni k aktivní účasti na politickém životě společnosti v podobě všech programů, demonstrací, průvodů, akcí strany apod. Náplň pionýrského programu se tak v ideálním případě neomezuje pouze na dětský svět, ale přesahuje do světa dospělých. Junák se oproti tomu proklamoval jako nepolitické sdružení, nezávislé na žádné z politických stran. Zcela však Junák politickovýchovnou složku nevyjímal. Lesní školy a kurzy zahrnovaly určité politické okénko, neboť politický přehled patřil mezi základní znalosti skautského vůdce.

Důležitou oblast skautské metodiky zaujímá příroda a pobyt v ní.²⁴⁶ Junáci se tímto odkazují na myšlenky E. T. Setona a jeho zapálení pro napodobování života indiánských kmenů, a to zejména v oblasti vztahu s okolní přírodní krajinou. Pro skauty tak příroda představuje jeden z hlavních objektů zájmu a poskytuje prostor pro uskutečňování skautské praxe. Junácký program by měl vést děti k tomu, aby přírodě prokazovaly úctu, chovaly se k ní s citem a ochraňovaly ji (viz 6. bod skautského zákona). Pobyt mimo pohodlí domova v lůně přírody také děti otužuje, vytrhuje je z komfortu městské a moderní civilizace, učí je se spoléhat na sebe a na druhé a nabízí svobodný a volný pohyb pro sdílení společných zážitků a zpevnování vztahů. Vhodným způsobem lze také využít k učení se práci a praktickým dovednostem. Prostředí přírody využívali ke své potřebě i pionýři.

²⁴⁵ Stejně se můžeme ptát např. u druhého bodu skautského zákona: *Skaut je věrný. Komu? Čemu?* Skautské zákony stejně jako pionýrské zásady však musíme vždy brát v celém kontextu, abychom plně pochopili jejich smysl.

²⁴⁶ Od roku 2014 zahrnuje skautská metodika celkem 7 oblastí: 1) Skautský slib a zákon; 2) Učení se zkušeností (prostřednictvím praktických činností a her); 3) Družinový systém; 4) Program osobního růstu; 5) Symbolický rámeček; 6) Příroda a pobyt v ní; 7) Dospělí průvodci (výchova staršími).

Distancovali se však od způsobů využívat přírodu ve smyslu Rousseauova dospívání či probouzet v člověku vrozenou a skrytou touhu po pobytu v přírodě. Pro komunistickou výchovu bylo blízké své okolí přeměňovat k lepší budoucnosti, proto je pro ni příroda „prostředím, v něm člověk nejen žije a kam se před důsledky civilizace utíká, nýbrž i prostředím, které svou prací racionálně přetváří.“²⁴⁷ Pionýr nemá jako skaut do přírody utíkat a romantizovat si ji. Svůj pohled na přírodu prezentovali např. i Spartakovi skauti práce slovy: „I naši skauti rádi využívají zdravé, volné přírody, ale dobře vědí, že je jim pro zotavení, a ne pro lenošení. Místo našich skautů je mezi lidmi, ve společnosti pracujících.“²⁴⁸ Pionýři tak využívali přírodu hlavně v souvislosti s též uplatňovanou pracovní metodou a vedením dětí k práci a veřejné činnosti. Jako důkaz můžeme citovat z kroniky Pionýrské skupiny Pavla Morozova v Netolicích (zápis z října 1975): „Pionýrská skupina pomáhá našim zemědělcům při sklizni brambor. I když na brigády mohou jezdit jen děti z 6. a 9. třídy, mohli výjimečně jet i dva poctiví brigádníci z našeho oddílu. Byli to Milan Špán a Pavel Reindl.“²⁴⁹ Opět jako u předchozích bodů se setkáváme s částečnou styčnou plochou, podobnou formou, které ale každá z obou dětských organizací přisuzuje jiný význam či ji využívá k jinému záměru.

Základním elementem života skautských i pionýrských skupin byla (a je) hra. Hra je základním prostředkem učení se, a to nejen (byť zejména) v dětském věku. Prostřednictvím hry rozvíjíme u dětí fyzické dovednosti, vynalézavost, vytrvalost, dovednost zvažovat podmínky, rozhodnost, odpovědnost za sebe i druhé, práci v týmu a koordinaci apod.; u tvůrců her zas organizační návyky a schopnost předávat své zkušenosti. Motivů soutěžní hry navíc často využívali pionýři i skauti k podpoře činnosti a dosahování vyšších výsledků. Opět můžeme citovat z netolické pionýrské kroniky: „Po 26 letech, 25. února 1974, stojíme před pionýrským domem, na startu branného závodu. Alespoň účastí na této soutěži chceme oslavit Vítězný únor.“ Nebo (zápis z 11. října 1975): „Dnes jsme se připravovali na soutěž ‚Co víš o zemi, kde zítra již znamená včera‘.

²⁴⁷ KOHOUT; SVATOŠ, c. d., s. 21.

²⁴⁸ BUDSKÝ, c. d., s. 129.

²⁴⁹ Osobní archiv autorky. *Kronika Pionýrské skupiny Pavlíka Morozova v Netolicích z let 1974 a 1975*, s. 77.

Velice zajímavá je celková stylistika a z ní vycházející nadšení, s jakou anonymní kronikář(ka) zapisuje jednotlivé události. Zápisy totiž vzbuzují ve čtenáři dojem, že na všech akcích oddílu se jeho členové podíleli s neopadávajícím zápalem. Dana Churáčková, členka místního oddílu, odpověděla na otázku, zda na pracovní brigády vzpomíná pozitivně či negativně, takto: „Zrovna mně práce nevadila, já jsem na brambory chodila celkem ráda, ale bylo to o lidech. Někdo to nenáviděl a nechtěl tam chodit, jenomže ono se to moc bojkotovat nedalo. A zrovna brambory nebyly ani přímo přes Pionýra, ale přes školu, takže chodit prostě museli všichni. Jednou jsem se vlastně ulila z jedné brigády, ale to jsem si musela složitě shánět z nemocnice potvzení od doktora, že nemůžu.“ (Z rozhovoru s Danou Churáčkovou, roz. Pavlíčkovou, vedeném 29. 10. 2020)

Ukazovali jsme si obrázky z Leningradu a z Moskvy. Potom jsme navštívili výstavu sovětské knihy a hraček. Hračky se moc líbily Milánkovi Šanderů.“²⁵⁰ Úspěchy jsou samozřejmě následně oceněny, jak nás ostatně netolická pionýrská kronika též informuje (zápis z oslavy 25 let výročí PO): „V den výročí 24. dubna se v sále školy konala slavnostní oslava. (...) Při této oslavě byli odměněni i nejlepší pionýři naší pionýrské skupiny. Z našeho oddílu to byli: Ríša Srbený, Dana Pavlíčková, Jana Jírová.“²⁵¹ Formu odměny nám zprostředkovala svými vzpomínkami jedna z přímých pamětnic – Dana Churáčková, roz. Pavlíčková: „Já jsem za odměnu byla poslána na zájezd do Bulharska. Byla jsem tam tři neděle.“ Na otázku, jak vypadaly schůzky pionýrů, odpověděla: „My jsme většinu času trávili venku. Občas jsme si říkali něco o nějakých sovětských hrdinech, např. kdo to byl Morozov a tak, ale většinou jsme hráli nějaké hry venku, většinou se jmenovaly nějak jako *Partyzánský samopal* apod. Každá schůzka taky měla nějaké svoje téma jako *‘pionýrské symboly; význam brigád socialistické práce, poznáváme květiny’* apod.“²⁵² K užití her a vymezení se proti skautské představě hry se vyjadřuje i Edwin Hoernle, organizátor německého i mezinárodního komunistického dětského hnutí: „Přirozeně, budeme si také hrát; ale nebudeme s dětmi napodobovat tolik indiánský život nebo Robinsona Crusoa jako spíše *Spartakův hrdinný boj, selská povstání, Pařížskou komunu, říjnové boje v Rusku, tažení proti Kolčakovi, týden Spartakovců 1919 atd.*“²⁵³ Tak či onak, motiv hry se silným způsobem objevuje u obou forem hnutí a je její pevnou součástí.

Posledním významným zastavením v rámci porovnávání činnosti obou organizací je shodné užívání družinového systému a jejího socializačního efektu. Stejně jako Baden-Powell v jižní Africe rozčlenil své mužstvo do menších skupinek, za kterou zodpovídal jeden vedoucí, tak i skauti tento model přebrali a uskutečňují svou výchovnou činnost v menších družinách rozdělených hlavně dle věku, a tedy i dle podobných vrstevnických zájmů. V družině se lépe navazují přátelské vztahy než ve velké skupině a vedoucímu se snadněji pracuje s menším počtem dětí. Děti se učí koordinací a vzájemnou výpomocí, osvojují si dělení práce a zároveň jim jejich vedoucí poslouží jako vzor chování, k němuž by měli mířit. Družina své příslušenství často potvrzuje pokřikem, vlajkou, kronikou, nášivkou, stejným oblečením apod. Jak už jsme zmiňovali dříve, i když PO viděla v malých dětských skupinách jisté nebezpečí, tohoto metodického prostředku též využila, jen s tím rozdílem, že organizace družin se vázala na školní třídy. Skautský systém na nejnižší pravomocné úrovni fungoval v posloupnosti středisko–oddíly–družiny. Systém PO se

²⁵⁰ Osobní archiv autorky. *Kronika Pionýrské skupiny Pavlíka Morozova v Netolicích z let 1974 a 1975*, s. 37.

²⁵¹ Tamtéž, s. 49.

²⁵² Z rozhovoru s Danou Churáčkovou, roz. Pavlíčkovou, vedeném 29. 10. 2020.

²⁵³ KRUPSKÁ; HOERNLE, c. d., s. 171.

vztahoval na školu, tudíž zpravidla platilo, co škola, to pionýrská skupina, co třída, to oddíl. Skauting však na rozdíl od PO rozlišoval oddíly nejen podle věku, ale i dle pohlaví.²⁵⁴ Junák proto ve svém ústředí zřizoval odlišné vedoucí funkce pro chlapecký a dívčí kmen. V obou organizacích mohl člen s věkem postupovat do zodpovědnějších funkcí. V rámci PO však navíc nesmíme zapomenout na politické propojení. Přímý dohled nad prací organizace a celé ČSM vykonávala KSC, tudíž zatímco u junáků mohl skaut postupovat pouze po linii organizace, u pionýrů se v ideálním případě předpokládalo, že daný jedinec bude i aktivně politicky činný (posloupnost: jiskra – pionýr – svazák – komunista). Ne nadarmo se pionýři označovali za „druhou směnu“ ČSM. V tomto ohledu je Junák na rozdíl od PO apolitický, neboť není mládežnickou organizací žádné politické strany.

Dělení do družin klade požadavek na zodpovědný přístup jednotlivých vedoucích, kteří jednak musí umět koordinovat práci celého vedení, a jednak musejí být k tomuto úkolu i určitou měrou vyspělí. U Junáka i PO musejí být vedoucí družin, oddílů a skupin co nejvíce zodpovědní, samostatní a měli by svým chováním být vzorem pro své mladší svěřence. Junák k tomuto účelu organizuje pro své rádce kurzy, lesní školy a vůdcovské zkoušky, jež zahrnují praktické dovednosti, jak vést oddíl, organizovat výpravy a tábor; pedagogiku, učivo skautské metodiky atd. U PO se jednalo o čtyři základní požadavky: 1) určité minimum všeobecných znalostí; 2) politická uvědomělost; 3) aktivní veřejný pracovník; 4) schopnost získat si autoritu.²⁵⁵

Představili jsme si v několika bodech shodné a rozdílné rysy dvou největších mládežnických organizací v čs. historii. Potvrdil se nám fakt, který tvůrci komunistické výchovy sami přiznali – že svým přesvědčením nemůže Junák vytvořit v socialismu základnu pionýrské práce, ale mohou přebrat některé prvky jeho systému. Zároveň však nemůžeme vnímat PO jako pokračovatele skautingu. Pionýři pouze využili část skautské metodiky pro své účely, a snažili se tak spíše ideově a teoreticky překonat skauting. Můžeme na závěr také podotknout zajímavou skutečnost, že nedošlo k opačnému jevu, a to, že by se skauti inspirovali zkušenostmi od pionýrů. Tento proces probíhal zcela jednosměrně.

²⁵⁴ Dnes se setkáme s již větším počtem koedukovaných oddílů, tedy oddílů sdružujících chlapce i děvčata. Některé oddíly se však striktně drží tradičního rozdělení.

²⁵⁵ KRUPSKÁ; HOERNLE, c. d., s. 152–157.

ZÁVĚR

První polovina 20. století přivedla na svět dvě z největších a nejvlivnějších mládežnických organizací v československé historii – skautský spolek Junák a Pionýrskou organizaci. Obě instituce čítaly desítky tisíc, ba v případě PO statisíce členů. Vystavěly ucelené výchovné metody, jež svým zaměřením v konečném důsledku ovlivňovaly ať už přímo, či nepřímo celou čs. společnost. Jejich oblíbenost navíc do značné míry určovala podobu trávení volného času tehdejší mládeže. Symbolika hnědého a rudého šátku však nesla rozdílné a navzájem neslučitelné hodnoty. Ačkoli se krátce cesty pionýrů a skautů protnulý, junáci museli svou činnost v 50. letech ukončit pro neshodu s politickým režimem nastoleným po únoru 1948.

Prvenství ve vzniku zaujímá skautská organizace, jejíž zrod datujeme do druhého desetiletí 20. století, poté, co pedagog Antonín Benjamin Svojsík navštívil Anglii a seznámil se s novou výchovnou metodou – skautingem. Přizpůsobil je specificky českým podmínkám a pracoval na zaštitění skautingu i po institucionální stránce. V roce 1914 spatřil světlo světa spolek Junák – český skaut. Junácká aktivita se naplno rozproudila po vzniku Československé republiky, kdy spolek získal podporu nejvyšší státních představitelů, včetně tehdejšího prezidenta Tomáše G. Masaryka. Části skautské metodiky se inspirovaly i další skupiny, např. Československá obec Psohlavců, Děti Svobody, Skauti Besídkoví, Baden-Powellovi skauti a Federace čs. skautů a další. Svůj „skautský“ směr provozovali také tzv. levicoví skauti, často napojené na levicové politické strany. Souhrnně tuto skupinu označujeme pod pojmem „rudý skauting“ a řadíme sem např. Spartakovy skauty práce, STS, Skautské odbory DTJ, Skauty práce, Mladé průkopníky atd. Jediný Junák však získal uznání na mezinárodním poli, proto právě on nese dědictví čs. skautingu.

Dobrodružství, rituály, symbolický rámec, program zavazující členy k rytířskosti, mravní, rozumové a tělesné výchově – to vše přitahovalo stále více dětských srdcí. A tak Junák zažíval i přes zhoršující se politicko-hospodářskou situaci v Evropě svá nejlepší léta. S nástupem rozpínající se německé Třetí říše se ale Junák stal trnem v oku nacistické ideologii, a tak byl skauting poprvé v dějinách ČSR zakázán. Skautské klubovny se otevřely až na jaře 1945 s ukončením válečných operací. Ačkoli v poválečné době nabýval Junák opět na popularitě, záhy se mu postavil další nepřítel, jenž jeho činnost znovu přerušil. Jednalo se o komunistickou totalitní ideologii, s jejíž

směřováním se skautská výchovná myšlenka neshodovala, a proto byla označena komunistickým režimem za nebezpečnou.

Z předchozích kapitol lze konstatovat, že uchopení moci ve státě Komunistickou stranou ČSR nebyl jednorázový počín, ale šlo o pečlivě připravovanou akci, jejíž kořeny spatřujeme už v době druhé světové války, zejména v poválečném období tzv. omezené demokracie v ČSR mezi léty 1945–1948. Systém NF zakotvený v Košickém vládním programu z jara 1945 umožnil KSČ využít jej jako nástroj své politické kariéry. Ačkoli poválečná slova státníků volala po obnovení předválečného stavu, historie po roce 1945 ubíhala úplně jiným směrem. Složitě situaci vyvolané snahou NF (a především KSČ) centralizovat hlavní oblasti řízení společnosti, mezi které mimoškolní výchova a práce s mládeží neodmyslitelně patří, se nevyhnul ani čs. Junák.

Posun levicovým směrem a poválečné budovatelské nadšení 40. let spatřujeme totiž i uvnitř skautské organizace, ačkoli spolek si vždy přísně zachovával nepolitický ráz. Pro podřízení „nezkrotných junáků“ proto KSČ využila svých spojenců přímo uvnitř organizace a vše připravovala na sjednocení veškerého mládežnického hnutí. Pozoruhodným způsobem nám přibližují postupnou proměnu řízení Junáka skautská periodika, jež doslova ze dne na den změnila své rubriky a kde úvodní slova náčelníka nahradily výroky J. V. Stalina. Zajímavé také je, že osudy Junáka nebyly v počáteční etapě nastolení komunistického režimu zcela jednoznačné. Junácká myšlenka sice byla zavrhnuta, způsob řízení organizace však uspokojoval i komunistické funkcionáře. Procesu transformace přesto Junák podroben nebyl a vedení KSČ rozhodlo o vybudování nové organizace pionýrského typu po vzoru sovětské praxe. Vytvoření této organizace ovšem také nebylo přímočaré, ale dělo se skrze tzv. pionýrské oddíly Junáka a postupný útlum skautských místních oddílů.

Po jaru 1949 a vzniku ČSM a PO byl osud skautů víceméně zpečetěn. Sám ústřední výbor KSČ se rozhodl činnost Junáka ukončit a prohlásil jej za služebníka „kapitalistické buržoazie“. Počátkem 50. let tak byli junácké myšlenkové pilíře a skautští činovníci vystaveni tvrdé perzekuci.

Výchovu mladé generace přebrala jednak socialistická škola, dále také PO, která se sice proti skautingu ostře vymezovala, svým programem však vykazovala podobné, ba v mnohých ohledech shodné rysy. Systém pionýrské organizace věrným způsobem skauty napodobil, od vytvoření zákonů, závazného slibu, stejnkroje po nástroje výchovy, mezi které řadíme především pobyt v přírodě. PO sloužila dětem v mnohých ohledech stejným způsobem – stmelovala vrstevníky, uspokojovala dětskou tvořivost a vyváděla děti

z městského komfortu. Službu vyšším cílům však zaměnila za službu socialistické ideologii, výchovu v „rytíře demokracie“ za výchovu v „budovatele socialismu“.

Junák a Pionýrská organizace mají své rozdílné i společné osudy, rysy, názory a různě se na ně obracíme ve vzpomínkách. Pro období minulého století v obou případech představovali hnací sílu mladé generace, která vyrůstala pod jejich křídly. Dějiny Junáka jsou již poměrně kvalitně zmapovány, organizace navíc v dnešní době zažívá značný početní růst. Též Pionýrská organizace má svého nástupce v podobě organizace Pionýr, jež se však na poč. 90. let zřekla odkazů na komunistickou výchovu a ve snaze očistit tehdejší pionýrům jméno se věnuje mládeži s velkou vytrvalostí už po 30 let. Hluboká sonda do dějin Pionýrské organizace je však vzhledem k stále trvajícím rušivě emocionálnímu vnímání minulého režimu a nedostatečné dokumentaci stále ještě v počátcích.

SEZNAM ZKRATEK

- AVÚJ – Akční výboj ústředí Junáka
ČSR – Československá republika
ČSM – Československý svaz mládeže
ČSTV – Československý tělovýchovný sbor
DTJ – Dělnické tělocvičné jednoty
JSČZ – Jednotný svaz českých zemědělců
KRJ – Krajská rada Junáka
KSČ – Komunistická strana Československa
MOJ – Místní oddíly Junáka
NF – Národní fronta
PO ČSM – Pionýrská organizace Československého svazu mládeže
POJ – Pionýrské oddíly Junáka
ROH – Revoluční odborové hnutí
SČM – Svaz české mládeže
SSM – Svaz socialistické mládeže
SSSR – Sovětský svaz socialistických republik
STM – Soutěž tvořivosti mládeže
STS – Sdružení socialistických skautů a skautek
Svaz – Svaz junáků-skautů (a skautek) Republiky československé
TVB – tělovýchovné a branné kroužky
ÚKM – Ústřední komise mládeže
ÚRJ – Ústřední rada Junáka
ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa
ÚV ČSM – Ústřední výbor Československého svazu mládeže
WAGGGS – World Association of Girl Guides and Girl Scouts
WOSM – The World Organization of the Scout Movement

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Archivní materiály

Skautský institut A. B. Svojsíka v Praze

Osobní archiv autorky:

Kronika družiny Kamzíků 8. oddílu České Budějovice z let 1946–1948

Kronika Pionýrské skupiny Pavlíka Morozova v Netolicích z let 1974 a 1975

Tištěné prameny a dobové publikace

Československo na Jamboree Míru 1947. 1. vyd. Praha: Junácká edice, 1947.

Československý skauting. 1. vyd. Praha: nákladem vlastním, 1935.

Na obranu českého skautingu. 1. vyd. Praha: Svaz skautů r. Čsl., 1922.

Encyklopedie československé mládeže: pro školu a dům. Díl IV. 1. vyd. Praha: Plamja, 1932.

BARTOŠ, Josef. *Vybrané kapitoly z historie pokrokového mládežnického hnutí*. 3. vyd. Praha: Mladá fronta, 1976.

BARTOŠ, Josef a kol. *Sílu nám dává strana: kapitoly z dějin mládežnického a dětského hnutí v Československu*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1982.

BUDSKÝ, František. *Historie dětského pokrokového hnutí*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1961.

BURGHAUER, Jarmil. *Občanská výchova junácká*. 1. vyd. Praha: Junácká edice, 1948.

ČMOLÍK, Otto. *Kapitoly o pionýrské organizaci ČSM*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1965.

ČMOLÍK, Otto a kol. *Kapitoly z historie Pionýrské organizace v Československu*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1979.

FAUKNER, Antonín; PECHAR, Jiří. *Jak je vybudován ČSM*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1952.

HOFBAUER, Břetislav. *Boj o jednotu dětského hnutí v Československu*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1985.

HOFBAUER, Břetislav. *Dětské hnutí v Česko-Slovensku v letech 1945-1949*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1966.

KLIKA, Čeněk. *Názor lékaře o skautování*. 1. vyd. Praha: České lidové knihkupectví a antikvariát (Josef Springer), 1915.

- KOHOÚT, Jan; SVATOŠ, Zdeněk. *Poznámky o vývoji a současnosti skautingu*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1976.
- KOMISIONER. *První kroky ve skautingu*. 2. vyd. Praha: nákladem Gustava Voleského, 1921.
- KRUPSKÁ, Naděžda Konstantinovna; HOERNLE, Edwin. *O dětském komunistickém hnutí*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1979.
- KRUPSKÁ, Naděžda Konstantinovna. *O mladých pionýrech*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1951.
- LENIN, Vladimír Il'jič. *Spisy. Sv. 26, Září 1917–únor 1918*. 1. vyd. Praha: SNPL, 1956.
- LUKEŠOVÁ, Zdeňka. *Ustanovení o pionýrské organizaci ČSM a jeho výklad*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1955.
- MÜLLER, Bořivoj. *Skaut československý*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Gustava Voleského, 1920.
- NOVÁK, Jaroslav. *Junácká družina*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1968.
- POKORNÝ, Vítězslav. *Kronika 35 let budování jednotné dětské a mládežnické organizace v Československu*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1984.
- POLEDŇÁK, Alois. *Skauting ve službách podněcovatelů války*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, nakl. ČSM, 1953.
- ŘEHÁK, Bohuslav. *Jak šel životem zakladatel čsl. junáctva Ant. B. Svojsík*. 1. vyd. Praha: Junácká edice, 1946.
- SEIFERT, Miloš; MAIXNER, Miloš. *Kapesní knížka českých junáků*. 1. vyd. Beroun: Machač, 1913.
- SVOJSÍK, Antonín Benjamin. *Český skaut: úvodem k nové národní naší instituci*. 1. vyd. Praha: České lidové knihkupectví a antikvariát (Josef Springer), 1912.
- SVOJSÍK, Antonín Benjamin; NOVÁK, Jan. *Skauting brannou výchovou mládeže*. 1. vyd. Praha: Svaz čs. důstojnictva, 1936.
- SVOJSÍK, Antonín Benjamin. *Výchova občana republiky skautováním*. 1. vyd. Praha: České lidové knihkupectví a antikvariát (Josef Springer), 1920.
- SVOJSÍK, Antonín Benjamin. *Základy junáctví*. 1. vyd. Praha: České lidové knihkupectví a antikvariát (Josef Springer), 1912.
- STEINIGER, Bohumil; ŽÁKOVÁ, Miloslava. *Kapitoly o řízení pionýrské skupiny*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1988.
- ŠIMÁNEK, Josef. *A. B. Svojsík*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1946.
- ŠIMÁNEK, Josef. *Skauting: jeho podstata, význam a ethika*. 1. vyd. Praha: F. Topič, 1925.
- WOLKER, Jiří. *Táborový deník šestnáctiletého skauta Jiřího Wolker*. 1. vyd. Praha: Václav Petr, 1928.

ZÁPOTOCKÝ, Antonín. *O mládeži. Sborník statí a projevů 1923–1955*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1955.

Odborná literatura

BELAN, Rudolf. *Zvázaci (1945–1970)*. 1. vyd. Bratislava: Slovart, 2015. ISBN 978-80-556-1432-8

BŘEČKA, Bruno. *Kronika čs. skautského hnutí do roku 1990*. 1. vyd. Brno: Brněnská rada Junáka, 1999. ISBN 80-238-5564-6

BŘICHÁČEK, Václav. *Poselství skautské výchovy*. 1. vyd. Liberec: Skauting, 1991. 80-85421-02-X

ČÁKA, Jan. *Skautská symbolika*. 2. vyd. Praha: Merkur, 1990. ISBN 80-7032-876-2

HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5

KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy (III.–IV. díl)*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2002. ISBN 80-7239-135-6

KASPER, Tomáš. *Dějiny německého hnutí mládeže v českých zemích – analýza, prameny, interpretace*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2008. ISBN 978-80-7372-410-8

KOPI, Miroslav a kol. *Český skauting v dokumentech KSČ 1945–1948*. 1. vyd. Praha: Občanské sdružení Skautský oddíl Velená Fanderlíka, 2004. ISBN 80-86621-15-4

KÖSSL, Jiří; ŠTUMBAUER, Jan; WAIC, Marek. *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1566-0

KNAPÍK, Jiří; FRANC, Martin a kol. *Mezi pionýrským šátkem a mopedem*. 1. vyd. Praha: Academia, 2018. ISBN 978-80-200-2890-7

PECKA, Jindřich; BELDA, Josef, HOPPE Jiří. *Občanská společnost 1967–1970. Emancipační hnutí uvnitř Národní fronty 1967–1970*. 1. vyd. Praha – Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR; Doplněk, 1995. ISBN 80-85270-42-0

SVOBODA, Milan. *Hledání zaváté stezky: z historie českého skautingu*. 1. vyd. Praha: Leprez, 1994. ISBN 80-900821-8-1

ŠANTORA, Roman; NOSEK, Václav; JANOV, Slavomil; DOSTÁL, Václav. *Skautské století*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta a. s., 2012. ISBN 978-80-204-2622-2

ZACHARIÁŠ, Jiří. *Soudní proces s tzv. ilegálním ústředím Junáka aneb Karel Průcha a spol. (1952)*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2005. ISBN 80-86621-12-X

Vzpomínkové publikace

LEŠANOVSKÝ, Karel. *Komunismus a skauti-komunisté*. 1. vyd. Praha: Ekumenická lesní škola, 2014.

LEŠANOVSKÝ, Karel. *Se štítem a na štítě: nehradili skautský slib*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2000. ISBN 80-238-5630-8

LEŠANOVSKÝ, Karel. *Stručné dějiny českého skautingu v období 1968–1970*. 1. vyd. Praha: o. s. ČIN, 2003. ISBN 80-239-2100-2

LOM, Miloš; ŠEBEK, Jaroslav. *Historie českého skautingu slovem a obrazem*. 1. vyd. Mladá Boleslav: Soukromé nakladatelství ŠEBEK – POSPÍŠIL, 1990. ISBN 80-85209-02-0

PLAJNER, Rudolf. *Zavátou junáckou stezkou: Úsvit českého junáctví*. 1. vyd. Praha: Junácká edice, 1992. ISBN 80-85209-25-X

ROTTENBORN, Oldřich; BOBEK, František. *Skauti za ostnatými dráty*. 1. vyd. Praha: Ostříž, 1993.

SVOJSÍK, Antonín Benjamin. *Signály z neznáma*. 1. vyd. Praha: Junák – český skaut, Tiskové a distribuční centrum, z. s., 2016. ISBN 978-80-7501-101-5

Periodika

Činovník 1946 (roč. 23), 1948 (roč. 25), 1949 (roč. 26)

Junák 1915 (roč. 1), 1939 (roč. 26), 1946–1947 (roč. 29), 1947–1948 (roč. 30)

Lidová demokracie 1968 (roč. 24)

Mladá fronta 1945 (roč. 1), 1968 (roč. 23)

Osvětová práce 1950 (roč. 5)

Vedoucí pionýrů 1952–1953 (roč. 3)

Věstník Ministerstva školství, věd a umění 1949 (roč. 5), 1957 (roč. 13)

Vůdce 1926–1927 (roč. 7)

Vzpomínky pamětníků

Miroslav Churáček (1932–2009)

Dana Churáčková, roz. Pavlíčková (*1964)

Elektronické zdroje

www.skaut.cz

www.skautskyinstitut.cz

<https://ebookcentral.proquest.com>

www.pionyr.cz

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: *Systém nováčkovských a odborných zkoušek dle Základů junáctví*

Příloha č. 2: *Rituál skládání skautského slibu*

Příloha č. 3: *Skautská symbolika*

Příloha č. 4: *Předepsaný stejnokroj B. P. skauta*

Příloha č. 5: *Junácký manifest*

Příloha č. 6: *Skautský manifest*

Příloha č. 7: *Provolání AVÚJ ze dne 25. února 1948*

Příloha č. 8: *Zásady akčního plánu přijaté na schůzi ÚRJ dne 3. srpna 1949*

Příloha č. 9: *Symbolika PO ČSM*

Příloha č. 10: *Přehled vývoje členské základny PO mezi léty 1949–1963*

Příloha č. 11: *Účastníci zájmových kroužků PO mezi léty 1948–1963*

Příloha č. 12: *Účastníci soutěží z řad dětí pionýrského věku mezi léty 1949–1962*

Příloha č. 13: *Účastníci letních táborů organizovaných ROH a SRPŠ v letech 1956–1962*

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Systém nováčkovských a odborných zkoušek dle *Základů junáctví*²⁵⁶

NOVÁČEK (Junáček)

Junákem může se státi se svolením rodičů neb jejich zástupců každý hoch v stáří od 11 do 18 let. Rodiče musí písemně prohlásiti, že mají podmínky tohoto způsobu života a že povolují svému synkovi měsíční příspěvek. V prohlášení jest uvedeno jméno a příjmení, den a rok narození hochova, náboženství, škola a třída neb závod, v němž pracuje, otcovo zaměstnání a bydliště obou.

Další podmínkou je, že se junák podrobí vůdcům, že se pravidelně zúčastní junáckých cvičení a her. V organizaci německé zavazuje se také, že se zdrží kouření a požívání lihových nápojů.

Nemůže-li se junák ke cvičení, hrám neb do tábora dostaviti, jest povinen přinést od rodičů stvrzené omluvení, čímž zamezí se každé zneužití.

Když nováček prokázal, že zná povinnosti junáků a nejdůležitější příkazy pro pobyt v přírodě, slibuje na svou čest, že se všemožně přičiní, aby řádně plnil veškeré povinnosti junáků i své vlastní, a že bude při každé příležitosti svým bližním ku pomoci. Teprve potom se stává nováčkem. V Anglii i v Americe spojeno je přijímání nováčků s pěkným obřadem, jemuž přikládají značný význam.

SKAUT DRUHÉ TŘÍDY (Jun)

Než dostane nováček odznak skauta druhé třídy, musí

1. býti alespoň měsíc nováčkem,
2. míti znalosti o všech důležitých věcech týkajících se první pomoci,
3. znáti značky Morseovy neb semaforové pro každé písmeno abecedy,
4. dovést sledovati stopu na vzdálenost $\frac{1}{2}$ kilometru za 20 minut, nebo popsati uspokojivě obsah jedné výkladní skříně ze čtyř, které každou prohlížel minutu, nebo při hře Kimově zapamatovati si 16 z 24 drobných předmětů, když si je byl minutu prohlížel,

²⁵⁶ SVOJSÍK, A. B. *Základy junáctví*. Praha 2012, s. 681–684.

5. jíti půldruhého kilometru za dvanáct minut skautským krokem (20 kroků chůze a 20 kroků klusu střídavě),
6. složití a zapálení oheň pod širým nebem a užití k tomu nejvýše 2 zápalek,
7. uvaření ¼ kg masa a dva brambory bez jakéhokoliv jiného náčiní kromě své plechové misky,
8. míti nejméně 1 korunu ve spořitelně,
9. dobře se orientovati dle mapy a kompasu,
10. poznati osm z deseti předložených rostlin.

SKAUT PRVNÍ TŘÍDY

(Junák)

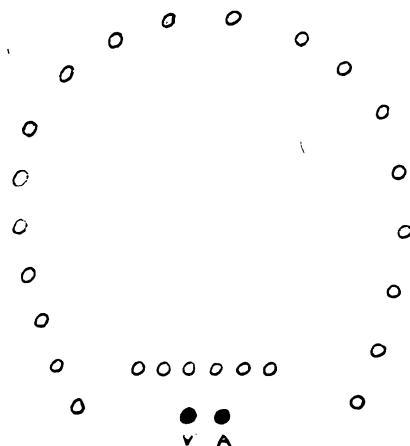
Než dostane odznak první třídy, musí skaut druhé třídy:

1. Uplavati 50 m. (Od toho lze upustiti, kde lékař dosvědčí, že koupání je zdraví hochovu nebezpečno, v kterémžto případě musí prokázati způsobilost v plížení se ke zvěři neb j.)
2. Musí míti uloženy alespoň 2 koruny.
3. Poslati nebo přijmouti zprávu značkami semaforovými neb Morseovými, a to v rychlosti 16 písmen za minutu.
4. Jíti pěšky nebo jeti v člunu sám nebo s jiným skautem k místu 12 kilometrů vzdálenému a vrátiti se zpět, nebo použije-li se nějakého dopravního prostředku (dráhy jsou vyloučeny) nebo zvířete, musí uraziti 24 kilometrů a zpět. Musí napsati o cestě krátkou zprávu. Možno-li, má strávit na cestě dva dny.
5. Popsati řádně, jak si počínati při dvou z následujících neštěstí (vylosovaných zkoušejícími): Požár, utopení, povoz se splašeným potahem, otrava, plyny, proboření na ledě, poranění elektrickým proudem. Obvázání neb nošení poraněného člověka, umělé dýchání.
6. Uvařiti dobře (pokud možno na polním ohni) dvě z ustanovených jídel, nebo stáhnouti a uvařiti králíka a jedno jídlo upravit z mouky.
7. Čísti správně mapu a načrtnouti v hlavních rysech mapku krajiny. Určovati světové strany bez kompasu.
8. Obratně užívati sekery k poražení nebo osekání menšího kmene nebo vlastnoručně vyrobiti nějaký předmět tesařský, truhlářský neb z kovu.
9. Odhadovati vzdálenost, čtvercový obsah, velikost, počet, výšku, čas a váhu nejvýše s 25procentní chybou.
10. Přivésti nováčka, kterého sám vycvičil ve všech schopnostech na nováčkoví požadovaných. (Tuto podmínku lze odložit, není-li jich právě neb nepřijímají-li se další, avšak musí býti provedena, jakmile se to nařídí, do tří měsíců.

Příloha č. 2: Rituál skládání skautského slibu

Slib Skauta a prohlášení hochů nováčkem se děje takto:

Oddíl postaví se do prodlouženého půlkruhu ve tvaru podkovy s vůdcem a asistentem u otevřené části.

Vůdce přečte slib a Zákon Skautů a promluví o jeho významu. Na to velí „pozor!“ a potom „ke slibu!“ Na ta slova ti chlapci, kteří skládají slib, předstoupí a postaví se do řady asi 3 kroky před vůdce a pozdraví se s ním navzájem (plným pozdravem).

Vůdce se táže:

„Hoši, dávali jste bedlivý pozor na čtení slibu a Zákona Skautů; vykonali jste také žádané zkoušky a stali jste se způsobilými pro stupeň Skauta nováčka. Je něco ve slibu nebo v Zákoně, čemu nerozumíte?“

Hoši odvětví souhlasně:

„Ne, pane!“

Vůdce:

„Jest nějaký důvod, proč byste nemohli složit slibu Skauta?“

Hoši:

„Není, pane.“

Vůdce potom pokračuje:

„Ve starých dobách rytíř pomáhal ostatním ženám a mužům a ochraňoval je, kdykoli měl k tomu příležitost. Dříve, než se mohl kdo stát rytířem, musil složit slavnostní slib na svou čest. Vy jste rytíři nové doby. Slib, který rytíři skládali, nazýval se přísaha. Nebyla to však přísaha, jakou skládáme u soudu. Byl to slavnostní slib, že budou vždy čisti a čestní a pravdiví a že budou pomáhati všem, kdož potřebují pomoci. To je smysl našeho skautského slibu, a jelikož slibujeme jako Skauti nováčci, musíte to mít na paměti.“

Vůdce přikročí potom k vlastnímu skládání slibu. Velí:

„Pozor! Vzdejte skautský pozdrav!“

A když hoši učinili poloviční pozdrav²⁵⁷, pokračuje:

„Skautský pozdrav třemi prsty připomíná Skautu tři sliby skautské. Budete nyní slibovati po mně takto:“ (Vůdce říká skautský slib, děláje dostatečné přestávky, aby hoši snadno opakovali věty po něm. Po dobu slibu stojí hoši, kteří slibují se zdviženou pravou rukou, dávající skautské znamení. S nimi činí tak i ostatní hoši, kteří jsou slibu přítomní, připomínající si tak svůj skautský slib.)

„Slibuji na svou čest, že se vynasnažím se ze všech svých sil:

- 1. milovali svou vlast republiku Československou a sloužiti ji věrně v každé době,*
- 2. pomáhati vždy svým bližním a plniti povinnosti své vlastní,*
- 3. řídit se Zákonem Skautů.“*

Když byl slib složen, zruší hoši pozdrav a vůdce praví:

„Skauti, důvěřuji vám na vaši čest, že dodržíte svůj slib. Tisknu vám ruce jako nováčkům a vítám vás do našich řad jako československé Skauty. Jste tím přijati i do světového bratrstva hochů. Buďtež dobrými občany a dokonalými lidmi.“ Říkaje to, jde vůdce od hochů k hochu a podá mu levou ruku.

Potom přikročí vůdce k jmenování těch, kteří složili nově slib nováčky. Vůdce se táže a obdrží odpovědi na tyto otázky:

Vůdce: *„Kterého skautského stupně chcete dosáhnouti?“*

Hoši (souhlasně): *„Stupně nováčka.“*

Vůdce: *„Vykonalí jste své zkoušky před čestnou radou?“*

Hoši: *„Ano, pane.“* Každý odevzdá vysvědčení o zkoušce.

Vůdce (přijav vysvědčení): *„Zasloužíte si poctivě svůj stupeň, ale než vám jej udělím, dá vám několik otázek.“*

Vůdce se nyní pořadem táže a obdrží odpovědi na tyto otázky od každého hochů zvláště:

Vůdce: *„Víš, co je tvoje čest?“*

Skaut: *„Ano, rozumí se tím, že může se důvěřovati v mou pravdomluvnost.“*

Vůdce: *„Nabýváš čestně této hodnosti?“*

Skaut: *„Ano, pane.“*

Vůdce: *„Co ti připomíná skautský pozdrav?“*

Skaut: *„Trojí slib Skauta.“*

²⁵⁷ Ohne se pravá ruka v lokti, aby prsty byly ve výši ramene a ruka byla přitažena k tělu. Zvednou se tři prostřední prsty, palec se zkrčí s malíčkem. Levá ruka je natažena podél těla.

Vůdce: „Mohu Ti důvěřovati na tvou čest, že budeš po celý svůj život plniti tento slib?“

Skaut: „Ano, pane.“

Vůdce: „Jaký je tvůj cíl?“

Skaut: „Státí se dobrým občanem a dokonalým člověkem.“

Vůdce: „Jaké je skautské heslo?“

Skaut: „Bud' připraven!“

Vůdce (za pomoci asistentovy) ozdobí Skauta odznakem nováčka, asistent připne mu barvy jeho družiny. Při tom vůdce praví:

„Skaute (vysloví plné jméno), mám čest ozdobiti tě odznakem Skauta nováčka a doufám, že je to počátkem tvých dalších vyznamenání. Bud' vždy dobrým Skautem a neopomeň nikdy plniti svou povinnost. Bud' připraven!“

Když je celý obřad skončen, velí vůdce: „Ke své družině!“ načež když Skauti nováčci se k ní vrátili, oddíl zapěje hymny.²⁵⁸

²⁵⁸ KOMISIONER. *První kroky ve skautingu*. Praha 1921, s. 11–14.

Příloha č. 3: Skautská symbolika²⁵⁹

ZNAK SKAUTŮ

ZNAK VLČAT

ZNAK WOSM

ZNAK SKAUTEK

ZNAK SVĚTLUŠEK

ZNAK WAGGGS

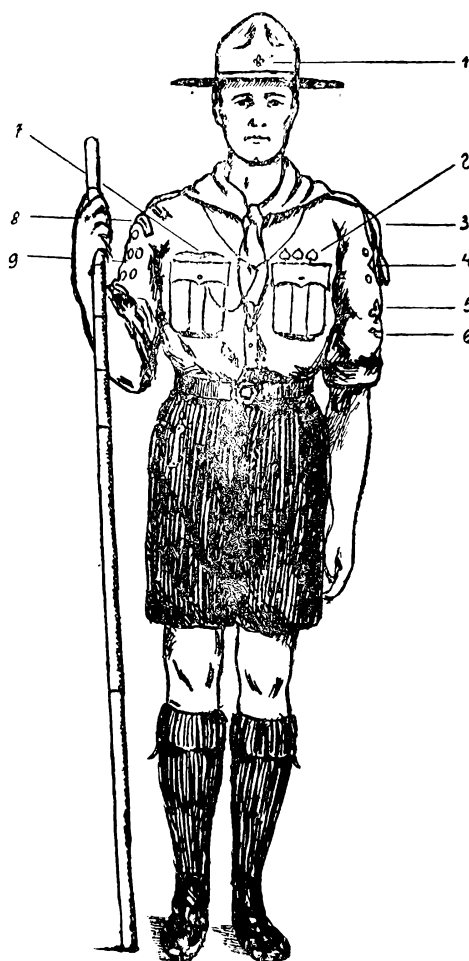
ZNAK ROVERŮ
A
RANGERS

²⁵⁹ ČÁKA, c. d., s. 32–51.

Příloha č. 4: Předepsaný stejnokroj B. P. skauta²⁶⁰

Předepsaný stejnokroj B. P. Skauta:

Klobouk barvy khaki s řemínkem místo stuhy a pod bradu. Šátek v barvě oddílu zauzlený na hrdle a koncích jako obrácená kravata. Košile v barvě khaki (hnědá) s kapsami, jak nakresleno. Pas kožený se skautskou sponou a karabinkami. Kalhoty tmavomodré nad kolena. Punčochy černé. Hůl dřevěná, neokovaná, 150 cm dlouhá s vypálenými mírami. Šňůrka k píšťale černá.

Umístění odznaků (viz obrázek):

1. odznak nováčka, 2. označení let členství, 3. označení (barvy) družiny, 4. odznak Lvího Skauta obklopený příslušnými odznaky dovednosti, 5. odznak prvotřídního Skauta, 6. odznak druhotřídního Skauta, 7. odznak Sokolího Skauta, 8. označení oddílu, 9. odznak dovednosti.

²⁶⁰ KOMISIONER. *První kroky ve skautingu*. Praha 1921, s. 5–6.

Příloha č. 5: Junácký manifest²⁶¹

S vědomím odpovědnosti, kterou jsme zavázáni našemu národu za výchovu československé mládeže, a s vědomím občanských povinností a závažnosti našeho junáckého slibu, předkládá odstupující náčelnictvo Junáka na Moravě zemskému junáckému sněmu tento manifest.

Po zralé úvaze, jakož i důkladné revisi práce, kterou Junák ve svém celku od roku 1945 vykonal, jsme shledali, že obětavá výchovná práce tisíců našich vedoucích a činovníků byla největším příspěvkem, který Junák přinesl do budování šťastné budoucnosti naší vlasti. Dospěli jsme však rovněž k nezvratnému závěru, že se Junák dosud zcela nevyrovnal odpovídajícím způsobem s revolučními změnami a novými základními skutečnostmi, které nastaly zřízením lidově demokratické Republiky československé v květnu 1945 a později. Dosud jsme neučinili zadost naléhavým požadavkům republiky ve věcech mravní, ideové a občanské výchovy naší mládeže.

Z těchto důvodů vidíme naléhavou nutnost upravit mravní a ideové zaměření našeho hnutí, jak je níže v podrobnostech dokládáno. Takovou úpravu považujeme za neodkladně nutnou a v podstatě za přednější, než je připravovaná reorganizace administrativní, s níž rovněž souhlasíme. Moravské zemské náčelnictvo chlapeckého i dívčího kmene tedy v duchu svých tradic předkládá zemskému sněmu tento manifest k dobrému uvážení a schválení.

- 1. Junák slouží věrně své demokratické republice.**
- 2. Junák je vlastencem svou prací.**
- 3. Junák se účastní socialistického budování.**
- 4. Junák je oddaný myšlence slovanské vzájemnosti.**
- 5. Junák se účastní veřejného života.**
- 6. Junák je strážcem demokratických svobod.**
- 7. Junák zná nebezpečí fašismu a nacismu a dovede mu čelit.**
- 8. Junák je pokrokový v myšlení, methodách i skutcích.**
- 9. Junák zná smysl svého slibu, zákonů a hesla.**
- 10. Junák zná cenu jednoty mládeže pro světové sbratření a mír.**

1947 (zkráceno)

²⁶¹ ŠANTORA; NOSEK; JANOV; DOSTÁL, c. d., s. 149.

Příloha č. 6: Skautský manifest

Vědomi věcné hloubky skautské myšlenky, k jejímuž prožívání jsme se slibem zavázali ve svém svědomí, cítíce velkou odpovědnost z tohoto poznání za všechny, které vedeme – voláme v tomto osudovém roce všechny skautské činovníky k poctivému zamýšlení a připomínáme jim, že nadešla rozhodná chvíle, aby se s jasnou rozhodností zasadili o bezpečné zachování skautské myšlenky. Octlí jsme se v době, kdy se hledají klikaté hranice na pomezí zákonů, kdy se táž slova nebezpečně různě vykládají. Dávají-li dva lidé stejným slovům nestejný význam, je jasné, že se k nim blíží z jiných stran. Je tedy nutné vynaložit stálou usilovnou práci na to, aby se člověk udržel v bdělém stavu, aby vždy pohotově jasně poznal, odkud nová věc přichází. Není totiž možnost beztravně vykládati staré zákony novým způsobem, nelze libovolně vykládat věc, která je již dána v definitivní podobě. Každý má sice právo volit úhel pohledu, je-li to však úhel příliš ostrý, ukáže se nám grimasa, známá tvář je nepřirozená, původní smysl je setřen. Příliš ostrého úhlu lze vždy bezpečně dosáhnouti sledováním jen určitých skutečností a více či méně důsledným opomíjením jiných. Skauting je rovněž něco daného, definitivní tvar, sloužící se vší odpovědností uvědomělého člověka výchově. Skauting znamená zvítěziti nad zlem v sobě. Třetí cesta, směřující vzhůru k pravdě. Něco jiného skauting prostě není – leda imitace více méně nezodpovědná vůči duši mládeže. A když skautem, tak navždy, hlavou i srdcem, tělem i duší, na plných 100 % a do posledního písmene. Pak bude mít také skauting pro národ a pro lidstvo skutečnou cenu.

SKAUTSKÝ SLIB

Slibuji na svou čest, jak dovedu nejlépe:

I. plniti své povinnosti k Bohu a k vlasti a zachovávatí Zákon skautský;

II. pomáhati bližním v každé době;

III. udržovati se tělesně zdatný, duševně bdělý a mravně ryzí

SKAUTSKÝ ZÁKON

1. Skaut je pravdomluvný.

2. Skaut je věrný a oddaný.

3. Skaut je prospěšný a pomáhá jiným.

4. Skaut je přítelem všech lidí dobré vůle a bratrem každého skauta.

5. Skaut je zdvořilý.

6. Skaut je ochráncem přírody a cenných výtvorů lidských.

7. Skaut je poslušný.

8. Skaut je veselý myslí.

9. Skaut je spořivý.

10. Skaut je čistý v myšlení, slovech i skutcích.

11. Skaut je zmužilý.

12. Skaut je zbožný.

1948 (kráceno)

Příloha č. 7: Provolání AVÚJ ze dne 25. února 1948

V Praze dne 25. února 1948

Provolání akčního výboru Ústředí Junáka

Obrozený JUNÁK nastupuje:

1. k podpoře vlády Klementa Gottwalda;
2. k aktivní účasti na výstavbě státu;
3. k boji proti nepřátelům lidové demokracie;
4. k pevné jednotě se Svazem české mládeže.

Ústředním akčním výborem NF byl také vyzván JUNÁK k zapojení. Jednáním byl pověřen předseda SČM br. Hejzlar, který však s presidiem ústřední rady JUNÁKa nedosáhl dohody a nepodařilo se to ani dalšímu představiteli NF, min. Dru Čepičkovi. V odůvodnění vyslovili pochybnosti o tom, zda JUNÁK se práce v této Národní frontě může zúčastnit, a že o tom rozhodne zlínský sněm.

Po nezdařeném jednání hovořil br. náčelník Dr. Plajner s několika ústředními činovníky, že bude nutno utvořit akční výbor JUNÁKA, který by řídil junácké věci po dobu nynějších událostí. Ve středu v 16 hodin přišli do ústředí zástupci akčního výboru NF, vyzvali přítomné činovníky a zaměstnance, aby se shromáždili v zasedací síni. Po vysvětlení, proč bylo přikročeno k této akci, byli přítomní vyzváni, aby nastoupili druhý den na svá pracoviště a oznámili, že byl právě utvořen ústřední akční výbor JUNÁKA.

Provolání:

„Dnešní historická doba zavazuje JUNÁKA, aby projevil svůj kladný postoj k událostem, jež zpevňují naši lidově demokratickou republiku.

JUNÁK reprezentovaný podepsaným akčním výborem, staví se po bok silám, sdruženým v nové vládě Klementa Gottwalda. Abychom tento boj zabezpečili, budeme vychovávat mládež k aktivní účasti na výstavbě státu, pomáhat všem kladným a tvořivým složkám, bojovat proti nepřátelům naší lidové demokratické republiky, kteří jakkoliv ohrožují konsolidaci státu a klidnou bratrskou spolupráci Čechů a Slováků ve společném státě při uskutečňování socializačního procesu. V pevné jednotě se Svazem české mládeže budeme pracovat, aby ze světa zmizely všechny zpátečnické živly, které staví přehradu k základním ideám junáckého hnutí, tj. mezinárodnímu sbratření všech lidí a vybudování lepší společnosti. V tom

smyslu navážeme neprodleně spolupráci se všemi organisacemi mládeže slovanských států, abychom spolu s nimi pomáhali lidstvu na cestě ke světovému míru, demokracii politické i hospodářské a humanitě. V přesvědčení, že tyto myšlenky jsou vlastní všem junákům a skautkám, plnicím čádně slib, zákon i heslo, žádáme, aby odpovědně uskutečňovali toto prohlášení celou svou prací ve svých jednotkách i v akčních výborech obrozené Národní fronty.“

Podepsáni m. j.:

Prof. Jar. Preininger-Průkopník, předseda; Dr Josef Cyvín-Akela, Dr Růžena Vančurová, Dr Pavel Křivský, Dr M. Drbalová, Ferdinand Stopka, Ant. Žák, Bivoj Jedličková, Jaryna Štěpánková, Dr. Jiří Chyský, Dagmar Neudörfelová, Jiří Dvořák-Sopka, Milan Skalník-Medník, Jiřina Pokorná, Dr Jiří Stárka-Hakim, Miroslav Novotný-Ataman, Jiří Haškovec.

Pokyny č. 1.

Ústředního výboru JUNÁKA v Praze, junáckým jednotkám

Sestry a bratři,

Ústřední akční výbor JUNÁKA (ÚAVJ) v Praze pracuje naplno. Aby bylo zajištěno další úspěšné pokračování v junácké činnosti v historických zemích, posílá ÚAVJ všem oddílům tyto pokyny:

1. V junácké práci pokračujte ve všech oddílech, střediscích a okrscích chlapeckých i dívčích.
2. Vůdcové a vůdkyně oddílů, svolajte ihned oddílové schůze a vysvětlete členstvu, že vedení JUNÁKA se ujal ÚAVJ v Praze místo dosavadních ústředních orgánů. Přečtěte prohlášení ÚAVJ z 25. února t. r., jehož výtisk je připojen.
3. Ve všech oblastech byly vytvořeny nebo se ustavují akční výbory, složené z junáků a skautek (dbejte, pokud možno, paritního zastoupení), oddaných myšlence lidově demokratické republiky. Jejich seznamy odešlete ihned po potvrzení okresním nebo krajským předsednictvem SČM na naši adresu. Se souhlasem OAV možno ustaviti AV i v okrsku, po případě i středisku.
Předsedové akčních výborů, předložte všem činovníkům a činovnicím ve středisku, okrsku a oblasti k podpisu programové prohlášení ÚAVJ z 25. února t. r. Činovníky a činovnice, kteří by s tímto programovým prohlášením nesouhlasili a nepodepsali je, odvolejte ihned z vedoucích míst!
Zemské akční výbory byly již všude ustaveny.
Oznamte ihned zemským AV jména činovníků a činovnic, kteří podepsali programové prohlášení z 25. února 1948, i těch, kteří podpis odepřeli.
4. Oznamte ihned ZAVJ v Praze adresy nově utvořeného AV, jeho předsedy i členů.
5. Akční výbor jest orgán jednotky, který jednotku řídí a zastupuje až do doby, kdy zahájí činnost nová vedení, k jejich utvoření vydá ÚAVJ pokyny zvláštní.

První úkoly AV jsou tyto:

- a) navázat ihned spojení s nejbližší jednotkou SČM;
- b) provést registraci oddílů a činovníků, obvyklým způsobem, pokud není již hotova;
- c) pokračovat ve Svojsíkově závodu.

6. Ústřední rada duchovní nepokračuje v další činnosti. Oddíly nebudou nadále rozlišovány podle náboženského vyznání na oddíly homogenní, smíšené nebo pod. Zachovávejte důsledně náboženskou snášenlivost!
7. Deník „Mladá fronta“ jest ústředním tiskovým orgánem veškeré mládeže. Sledujte proto jeho zpravodajství, zejména sobotní Junáckou stezku, dále úterní (v Praze) a středeční (na venkově) drobné zprávy z našich jednotek. Posílejte redakci „Mladé fronty“ zprávy pro tisk.
8. Nemáte-li vhodnou klubovnu, požádejte prostřednictvím zástupců SČM, aby vám byla klubovna přidělena příslušným AV Národní fronty. Kde to bude jen trochu možno, získejte spolu s SČM domy mládeže. SČM je povinen, nemáte-li svou klubovnu, umožnit schůzky vašim oddílům. Stejnou povinnost má JUNÁK ke SČM v opačném případě.
9. Dnešní pevné spojení JUNÁKA se SČM přispěje JUNÁKU k vnitřnímu upevnění. Konečně přestanou naše hmotné starosti. Znásobte výchovné úsilí a proveďte nábor nováčků!

SČM soustředí ve své dětské organizaci – JUNÁKU veškerou naši mládež do 15 let. Junáci a junačky starší, chtějí-li pracovat nadále v JUNÁKU, stanou se přímými členy SČM. Oddíly roverů, st. skautek, oldskautů budou nadále vyvíjet svou činnost v rámci místních skupin SČM jako zájmové skupiny.

10. Složení ÚAVJ:

předseda: prof. *Jaromír Preininger - Průkopník, Praha;*
 místopředsedové: s. RNDr *Růžena Vančurová, Praha;* br. *Ferdinand Stopka,*
 posl. ÚNS, *Brno;*

vedoucí komisí:

výchovné: br. MUDr *Josef Cyvín - Akela, Kolín;* s. RNDr *Růžena Vančurová,*
Praha;

pro lesní školy: br. Ing. *Evžen Škarda, Brno;* s. *Jiřina Pokorná, Brno;*

organizační: s. *Alžběta Jedličková - Bivoj, Praha;*

zpravodajské: br. Dr. *Jiří Chyský, Praha;*

hospodářské: br. *Miloslav Škvor, Praha;*

zdravotní: br. MUDr *Václav Holub, Brno.*

V jednotlivých komisích spolupracuje řada dalších známých skautských činovníků a činovnic z Čech, Moravy a Slezska.

Složení ÚAVJ bylo schváleno předsednictvem SČM. Toto oprávnění má SČM podle rozhodnutí Národní fronty.

Bratři a sestry, ÚAVJ váš všechny volá do další práce. Nikoho, kdo se nezpronevěřil myšlence naší lidové demokratické republiky, ze svých řad nevyklučujeme. JUNÁK jde kupředu a ÚAVJ od vás žádá rychlé rozhodnutí.

„Kdo chvíli stál, již stojí opodál!“

„Kupředu, zpátky ni krok!“

„Buď připraven!“

ÚAVJ

Zasílá se:

*všem činovníkům a oddílům!*²⁶²

²⁶² Provolání akčního výboru Ústředí Junáka. In Skautský institut Praha [online] 2020 [cit. 2020-11-17] Dostupné z WWW: <http://www.skautskyinstitut.cz/wp-content/uploads/2013/12/19480225_ProvolaniakcnihovbyboruUstredijunaka.pdf>

**Příloha č. 8: Zásady akčního plánu přijaté na schůzi ÚRJ
dne 3. srpna 1949**

ZÁSADY AKČNÍHO PLÁNU

PŘIJATÉ NA SCHŮZI ÚRJ DNE 3. VIII. 1949

Hlavní úkoly:

1. vybudovat stotisícovou dětskou organizaci.
2. Získat a vyškolit 2000 vedoucích skupin a na 12.000 vedoucích oddílů.
3. Získat do soutěže 500.000 dětí.
4. Zajistit práci POJ a MOJ.
5. Usilovat o zlepšení podmínek pro výchovu dětí.

Rozdělení plánu:

- A. Agitace
- B. Rozpracování hlavních úkolů.

A. Agitace:

I. Uvnitř ČSM

Heslo: Pionýři – druhá směna ČSM

1. Letní rekreace a školy mládeže. Všude byl dodán materiál a prozatímní přihlášky.
2. Na členských schůzích v září projednat v základních organizacích ČSM v blízkosti škol, na kterých mají být založeny první skupiny POJ, patronáty a získat dostatečný počet vedoucích (skupiny uzavřou závazky).
3. V druhé polovině října zašle předsednictvo ČSM dopis všem výborům základních organizací, který se bude zabývat významem dětské organizace a důležitosti vedoucích. Do schůzí výborů, v kterých se bude tento dopis projednávat, bude vyslán zástupce KRJ. Výbory budou jednat o tom, jak uvolnit nejlepší své funkcionáře pro dětskou organizaci a jak získat ještě další vedoucí.
4. První týden února 1950 je týden pionýrů. V tomto týdnu budou základní organizace ČSM uzavírat patronáty nad pionýrskými skupinami, pořádat pro pionýry i veřejnost besedy, budou se zavazovat, že získají funkcionáře pro dětské hnutí. Cílem je získat co nejvíce vedoucích pro POJ a letní rekreaci dětí.
5. Stálá agitace tiskem, rozhlasem a agitace názorná.

II. Vně ČSM

Heslo:

1. Seznámit a pravidelně informovat veřejnost o dětské organizaci.
2. V druhé polovině října široká agitační kampaň seznamující se s dětskou organizací. Cílem je získat potřebné množství vedoucích.
 - a) kampaň se povede tiskem, rozhlasem (filmem, přednáškami, schůzemi),
 - b) prostřednictvím NF, KSCŽ (komise žen), ROH, SBS, Rada žen. politické strany, JSČZ, družstva atd.

3. „Týden pionýrů“ bude v prvním týdnu v únoru. Pionýři i ČSM budou pořádat besídky pro rodiče i veřejnost, exkurse do pionýrských domů, reportáže atd. Cílem je získat další pracovníky pro dětské hnutí.
4. Stálá agitace tiskem, rozhlasem a agitace názorná.

III. Mezi dětmi

1. Stále usměrňovat všechny dětské časopisy a hlídky.
2. Vést agitační kampaň na jednotlivých školách vždy před založením skupiny.
3. V týdnu pionýrů
 - a) zkvalitnění práce,
 - b) dobře pracující skupiny dělají nábor do POJ.
4. Rozhlasem i tiskem budou propagovány podle potřeby všechny akce i SRP (Soutěž radostné práce).
5. Postarat se o řádné vybavení.
6. Stálá agitace tiskem, rozhlasem i agitace názorná.

B. Rozpracování hlavních úkolů:

I. Vybudovat stotisícovou dětskou organizaci

1. Zlepšit práci pionýrských skupin:
 - a) jmenovat dobré vedoucí,
 - b) seznámit s organizací rodiče, učitele i žáky,
 - c) po vychování dětských funkcionářů dělat nábor do POJ mezi dětmi.
2. Zakládat POJ podle těchto zásad:
 - a) na velkých školách (v českých zemích, především na školách, které mají více než 300 žáků, později na školách, které mají více než 225 žáků),
 - b) na školách, v místech, kde máme zajištěné vedoucí,
 - c) na školách, kde bude dobře pomáhat učitelský sbor,
 - d) na školách, kde budou pionýři dobře přijati mezi dětmi.
3. Rozdělení úkolů:
 - a) české země: 75.000 pionýrů, 663 skupin,
Slovensko 25.000 pionýrů
 - b) rozdělení úkolů na české kraje.

Kraj	škol:	do 30. dubna 1950:
Praha	48	145
České Budějovice	13	35
Plzeň	10	36
Karlovy Vary	6	12
Ústí nad Labem	21	44
Liberec	12	33
Hradec Králové	21	45
Pardubice	15	42
Jihlava	18	36
Brno	22	57
Olomouc	13	53

Gottwaldov	30	60
Ostrava	30	61

I. Vybudovat stotisícovou dětskou organizaci

1. Rozdělení úkolů:

- a) získat a vyškolit 2000 vedoucích a důvěrníků skupin
české země: 1500 (z toho 663 důvěrníků),
Slovensko: 500,
- b) získat a vyškolit 13.000 vedoucích oddílů
české země: 9750,
Slovensko: 3250,
- c) Rozdělení úkolů na české kraje:

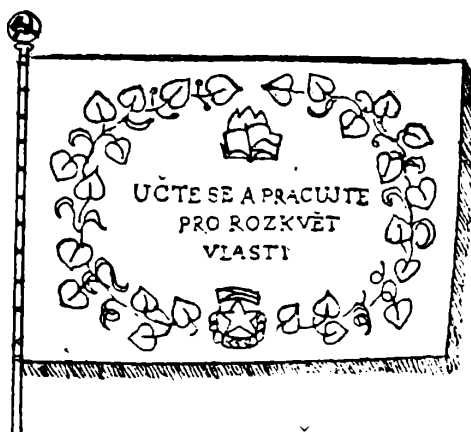
Kraj	škol:	do 30. dubna 1950:
Praha	300	1950
České Budějovice	95	600
Plzeň	100	650
Karlovy Vary	40	260
Ústí nad Labem	90	600
Liberec	70	450
Hradec Králové	100	650
Pardubice	85	550
Jihlava	95	620
Brno	170	1110
Olomouc	110	720
Gottwaldov	120	780
Ostrava	125	810

- d) Rozdělení odpovědnosti,
za nábor učitelů zodpovídající KRJ
za nábor vedoucích z řad ČSM krajszí organizační referenti.²⁶³

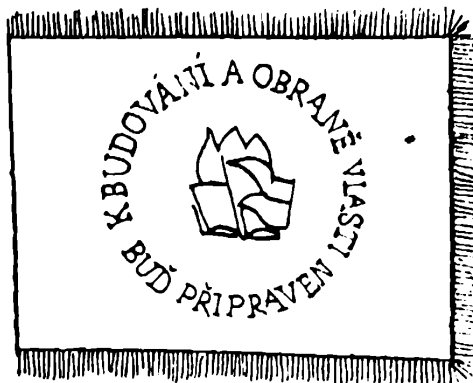
(zkráceno)

²⁶³ Zásady akčního plánu. *Činovník*, 1949, roč. 26, č. 9, s. 133.

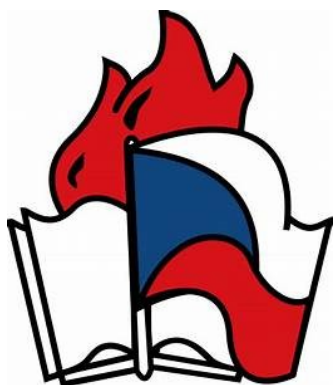
Příloha č. 9: Symbolika PO ČSM

PRAPOR PO ČSM²⁶⁴
přední strana

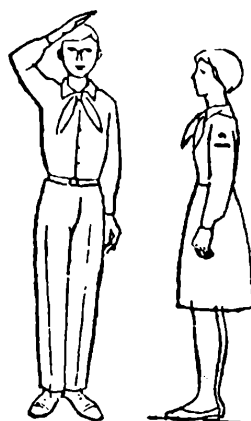
PRAPOR PO ČSM²⁶⁵
zadní strana

ZNAK PO ČSM²⁶⁶

ZNAK ODDÍLŮ JISKER²⁶⁷

PIONÝRSKÝ POZDRAV²⁶⁸

²⁶⁴ ČMOLÍK, O. *Kapitoly o Pionýrské organizaci ČSM*. Praha 1965, s. 119.

²⁶⁵ Tamtéž, s. 120.

²⁶⁶ KNAPÍK; FRANC, c. d., s. 345.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 349.

²⁶⁸ ČMOLÍK, O. *Kapitoly o Pionýrské organizaci ČSM*. Praha 1965, s. 128.

Příloha č. 10: Přehled vývoje členské základny PO mezi léty 1949–1963²⁶⁹

(školní) rok	členů PO ČSM				členů ČSM	
	celkem	z toho jisker	% z celé populace ČS(S)R	% z počtu žáků	celkem	% z celé populace ČS(S)R
1949	55	–	0,4	3,5	596	4,8
1950	146	–	1,2	8,6	1 056	8,5
1952	496	–	3,9	28,7	1 186	9,3
1954	595	–	4,6	33,3	749	5,8
1955	660	–	5,0	36,6	1 117	8,5
1955–56	572	–	4,3	29,8	1 117	8,4
1956–57	874	–	6,5	44,8	–	–
1957–58	962	–	7,1	47,8	1 161	8,6
1959–60	1 615	386	11,8	78,7	1 192	8,7
1961–62	1 851	476	13,4	81,3	1 419	10,2
1962–63	1 826	479	13,1	80,3	1 182	8,5

²⁶⁹ ČMOLÍK, O. *Kapitoly z historie Pionýrské organizace v Československu*. Praha 1979, s. 87 a 126.

**Příloha č. 11: Účastníci zájmových kroužků PO mezi léty
1948–1963²⁷⁰**

Počet zájmových kroužků a jejich účastníků v tis.						
školní rok	naukové	technické	přírodovědné	estetické	TVB	účastníků celkem
1948–49	73	34		111	23	241
1949–50	100	75		91	22	288
1950–51	94	95		121	26	336
1953–54	–	106	138	116	34	394
1954–55	–	88	157	99	219	563
1955–56	63	120	197	141	–	521,1
1956–57	57	105	189	136	–	487
1957–58	66	85	207	175	–	533
1959–60	51	127	166	217	168	729
1962–63	–	67	92	563	338	1 060

²⁷⁰ ČMOLÍK, O. *Kapitoly z historie Pionýrské organizace v Československu*. Praha 1979, s. 85 a 123.

Příloha č. 12: Účastníci soutěží z řad dětí pionýrského věku mezi léty 1949–1962²⁷¹

A) Účastníci soutěže mladých techniků a přírodovědců (1952–1958) v tis.:

školní rok	mladých techniků	mladých přírodovědců	celkem
1952–53	20	44	64
1953–54	31	65	96
1954–55	70	100	170
1955–56	100	120	220
1956–57	100	150	250
1957–58	48	75	123

B) Účastníci Soutěže tvořivosti mládeže STM (1949–1962) v tis.:

školní rok	účastníků	souborů
1949–50	47	?*
1950–51	150**	2,8
1954–55	40	–
1956–57	132,8	9,2
1957–58	316	13,4
1958–59	477	16,3
1959–60	551	13,9
1960–61	755	15,5

* údaj je ve zdroji nečitelný

** účastníků z řad mládeže a dětí společně

²⁷¹ ČMOLÍK, O. *Kapitoly z historie Pionýrské organizace v Československu*. Praha 1979, s. 86, 119 a 122.

Příloha č. 13: Účastníci letních táborů organizovaných ROH a SRPŠ v letech 1956–1962²⁷²

rok	účastníků táborů v tis.			% z počtu pionýrů	% z počtu žáků
	ROH	SRPŠ	celkem		
1956	–	–	100	17,5	5,2
1957	–	–	137	15,7	7,0
1958	160	–	160	16,6	8,0
1960	216	38	254	15,7	12,4
1962	284	48	332	17,9	14,6

²⁷² ČMOLÍK, O. *Kapitoly z historie Pionýrské organizace v Československu*. Praha 1979, s. 133.